

Hur regioner och verksamheter som ingår
i kultursamverkansmodellen arbetar med
breddat deltagande i kulturlivet

Göra allt möjligt

KULTURRÅDET

Förord

En av kulturpolitikens viktigaste utmaningar har under längre tid varit målet att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Målet, tillsammans med övriga kulturpolitiska mål, ligger till grund för Kulturrådets verksamhet och präglar vår bidragsgivning, bland annat till regionerna inom kultursamverkansmodellen:

Kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund. Alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling.

Under senare år har flertalet insatser genomförts på statlig, regional och kommunal nivå för att bredda deltagandet i den offentligt finansierade konsten och kulturen. Den här rapporten vittnar om några av dessa. Ändå visar deltagarundersökningar att ojämlikheter kvarstår. Kulturrådets styrelse har därför beslutat att ett av myndighetens fem strategiska utvecklingsområden för den långsiktiga inriktningen av vårt arbete ska vara Delaktighet i kulturlivet: av, med och för alla. Kulturrådet har också fått regeringsuppdrag med syfte att bredda kulturdeltagandet, ofta särskilt riktade till barn och unga. För att de olika initiativen för att öka människors möjlighet att delta i kulturlivet ska få genomslag krävs att kommuner, regioner och staten utvecklar våra samarbetsformer.

Självklart är kulturdeltagande en fråga om intresse. Men vilka grupper kommer i en tidig ålder i kontakt med konst och kultur så att de ges möjlighet att odla ett intresse? Vi vet att det finns strukturella skillnader i kulturdeltagandet, till exempel sett till socioekonomiska faktorer och vi behöver fortsatt verka för att minska dessa. I den här rapporten presenteras en undersökning av hur 20 regioner och över 200 konst- och kulturverksamheter som får stöd genom kultursamverkansmodellen arbetar med frågor som rör breddat deltagande i kulturlivet. Rapporten bygger på en enkät från 2019.

Coronapandemin har tydliggjort vad konsten och kulturen kan betyda i människors vardag, vilken roll den kan ha i att bryta isolering och öppna dörrar till nya relationer, tankar och idéer. Det finns något hoppfullt i att i tider som präglas av ekonomisk osäkerhet till följd av pandemin, publicera en rapport som påminner om den kraft och bredd som finns i kulturlivet. Rapporten är en exposé över arbetssätt och utvecklingsområden för att konst och kultur ska komma breda grupper av invånare till del.

Enkätsvaren påminner också om frågornas komplexitet. Att frågor som rör deltagande i kulturlivet inte enbart är ett ansvar för den enskilda verksamheten, eller ens för det kulturpolitiska området, och att det inbegriper både statliga, regionala och kommunala initiativ och strategier.

Rapporten utgår från verksamheter med offentligt statligt stöd genom kultursamverkansmodellen – men som bekant består kulturektorn av en mångfald av aktörer och organisationsformer: kommuner, lokala arrangörer, studieförbund, civilsamhälle, fria grupper, enskilda konstnärer och kulturaktörer för att nämna några.

Även om det finns stora variationer i arbetssätt och förutsättningar mellan regioner, kulturområden och verksamheter blir det också tydligt att vissa behov är av mer generell karaktär. Det handlar bland annat om betydelsen av samarbete, dialog, kunskap och inte minst långsiktighet i arbetet för att nå flera. Breddat deltagande i kulturlivet är ingen "quick fix", som en aktör uttrycker det.

Att skapa ökad tillgång till kultur i hela landet och att nå nya grupper har länge varit centralt i kulturpolitiken och är förenat med utmaningar både inom och utanför kulturområdet. Vi hoppas att rapporten kan ligga till grund för fortsatta dialoger och delade erfarenheter mellan aktörer som utgör olika delar av kultursektorns infrastruktur. Tillsammans kan vi flytta fram positionerna och i än högre grad göra allt möjligt!

Kajsa Ravin
Generaldirektör

Innehåll

Sammanfattning och reflektioner.....	9
Sammanfattning	9
Kulturverksamheternas arbetssätt för breddat deltagande	9
Barn och unga är den vanligaste målgruppen.....	9
Kunskap om deltagande uppnås med allt från statistik till samtal.....	10
Tre former av tillgänglighet – en grov sortering av arbetssätt, utvecklingsbehov och utmaningar	10
Logistisk tillgänglighet	11
Geografisk/digital tillgänglighet.....	11
Relationell tillgänglighet.....	11
Utvecklingsaspekter	12
För alla?	13
Kulturrådets reflektioner	14
Ökat fokus på delaktighet i kultursamverkansmodellen	14
Ett vidare perspektiv på frågor som rör delaktighet	14
Framåtblick utifrån förändrade förutsättningar	15
Inledning.....	17
Syftet och målgrupp	18
Skillnader i förutsättningar för regioner och kulturområden.....	18
En variation av uppdrag och arbetssätt	19
Metod och material	20
Enkätsvaren	20
Avgränsningar och tidshorisont	22
Rapportens disposition	22
Regionernas svar på enkäten.....	23
Strategiska arbetssätt för brett deltagande	23
Kunskap om deltagande	23
Graden av nöjdhet och utmaningar framöver	24
Kulturområdenas svar på enkäten.....	26
Professionell teater-, dans och musikverksamhet	26
Teater.....	26
Sammanfattning	26

Prioriterade målgrupper	27
Arbetssätt för att nå ut	27
Utbud och format	27
Organisatoriska aspekter	29
Teater- och scenkonstkonsulenter	29
Utvecklingsbehov	30
Teater- och scenkonstkonsulenter	31
Kunskap kring delaktighet	32
Teater- och scenkonstkonsulenter	32
Särskilt angelägna målgrupper att nå i större utsträckning	32
Teater- och scenkonstkonsulenter	33
Är teaterverksamheterna nöjda med hur de når ut i dag?	33
Teater- och scenkonstkonsulenter	34
Vilket utrymme har teaterverksamheterna att påverka vilka som tar del av verksamheten?	34
Teater- och scenkonstkonsulenter	35
Övriga reflektioner kring breddat deltagande	35
Teater- och scenkonstkonsulenter	36
Dans	37
Sammanfattning	37
Prioriterade målgrupper	37
Arbetssätt för att nå ut	37
Mobil verksamhet	37
Riktad verksamhet	38
Residensverksamhet	39
Utvecklingsbehov	39
Kunskap kring delaktighet	40
Särskilt angelägna målgrupper att nå i större utsträckning	40
Är dansverksamheterna nöjda med hur de når ut i dag?	40
Vilket utrymme har dansverksamheterna att påverka vilka som tar del av verksamheten?	41
Övriga reflektioner kring breddat deltagande	41
Musik	43
Sammanfattning	43
Prioriterade målgrupper	43
Arbetssätt för att nå ut	44
Utbud och format	44
Mobil och digital verksamhet	46

Utvecklingsbehov.....	47
Kunskap kring delaktighet	47
Särskilt angelägna målgrupper att nå i större utsträckning	48
Är musikverksamheterna nöjda med hur de når ut i dag?	48
Vilket utrymme har musikverksamheterna att påverka vilka som tar del av verksamheten?	49
Övriga reflektioner kring breddat deltagande	49
Museiverksamhet och museernas kulturmiljöarbete.....	51
Sammanfattning	51
Prioriterade målgrupper	51
Arbetssätt för att nå ut	51
Publikt arbete.....	52
Delaktighet i verksamheten	53
Digital tillgänglighet och interaktivitet	54
Utvecklingsbehov.....	54
Kunskap kring delaktighet	55
Särskilt angelägna målgrupper att nå i större utsträckning	56
Är museerna nöjda med hur de når ut i dag?	56
Vilket utrymme har museerna att påverka vilka som tar del av verksamheten?	57
Övriga reflektioner kring breddat deltagande	58
Biblioteksverksamhet och läs- och litteraturfrämjande verksamhet.....	59
Sammanfattning	59
Prioriterade målgrupper	59
Arbetssätt för att nå ut	59
Organisatoriska aspekter	60
Verksamhet kring prioriterade målgrupper	60
Digitala satsningar	62
Utvecklingsbehov.....	63
Kunskap kring delaktighet	64
Särskilt angelägna målgrupper att nå i större utsträckning	65
Är biblioteksverksamheterna nöjda med hur de når ut i dag?	66
Vilket utrymme har den regionala biblioteksverksamheten att påverka vilka som tar del av verksamheten?	67
Övriga reflektioner kring breddat deltagande	67
Professionell bild- och formverksamhet.....	68
Sammanfattning	68
Prioriterade målgrupper	68

Arbetssätt för att nå ut	68
Institutioner	70
Utvecklingsbehov.....	72
Institutioner	73
Kunskap kring delaktighet	74
Särskilt angelägna målgrupper att nå i större utsträckning	74
Är bild- och formverksamheterna nöjda med hur de når ut i dag?	74
Vilket utrymme har bild- och formverksamheterna att påverka vilka som tar del av verksamheten?	75
Övriga reflektioner kring breddat deltagande	75
Regional enskild arkivverksamhet	77
Sammanfattning	77
Prioriterade målgrupper	77
Arbetssätt för att nå ut	77
Utvecklingsbehov.....	79
Kunskap kring delaktighet	79
Särskilt angelägna målgrupper att nå i större utsträckning	80
Är arkivverksamheterna nöjda med hur de når ut i dag?	81
Vilket utrymme har arkivverksamheterna att påverka vilka som tar del av verksamheten?	81
Övriga reflektioner kring breddat deltagande	82
Filmkulturell verksamhet	84
Sammanfattning	84
Prioriterade målgrupper	84
Arbetssätt för att nå ut	84
Filmpedagogisk verksamhet.....	84
Produktion och talangutveckling.....	85
Visning och spridning av film.....	86
Utvecklingsbehov.....	86
Kunskap kring delaktighet	87
Särskilt angelägna målgrupper att nå i större utsträckning	87
Är filmverksamheterna nöjda med hur de når ut i dag?	87
Vilket utrymme har filmverkansamheterna att påverka vilka som tar del av verksamheten?	88
Övriga reflektioner kring breddat deltagande	88
Främjande av hemslöjd.....	90
Sammanfattning	90
Prioriterade målgrupper	90

Arbetssätt för att nå ut	90
Utvecklingsbehov.....	92
Kunskap kring delaktighet	92
Särskilt angelägna målgrupper att nå i större utsträckning	92
Är de hemslöjdsfrämjande verksamheterna nöjda med hur de når ut i dag?	93
Vilket utrymme har de hemslöjdsfrämjande verksamheterna att påverka vilka som tar del av verksamheten?	93
Övriga reflektioner kring breddat deltagande	94
Referenser	96

Sammanfattning och reflektioner

Sammanfattning

Den här rapporten presenterar en undersökning av hur regioner och verksamheter som får stöd genom kultursamverkansmodellen arbetar med frågor som rör breddat deltagande i kulturlivet. Rapporten har ett kunskapshöjande syfte och vänder sig primärt till landets regioner, verksamheter i kultursamverkansmodellen samt Samverkansrådets¹ parter och Kulturdepartementet.

Undersökningen bygger på en enkät som regioner och verksamheter besvarade våren 2019. Drygt 200 konst- och kulturverksamheter besvarade enkäten vars frågor finns som bilaga längst bak i rapporten. Verksamheterna är verksamma inom kultursamverkansmodellens sju utpekade kulturområden: professionell teater-, dans- och musikverksamhet, museiverksamhet och museernas kulturmiljöarbete, biblioteksverksamhet och läs- och litteraturfrämjande verksamhet, professionell bild- och formverksamhet, regional enskild arkivverksamhet, filmkulturell verksamhet samt främjande av hemslojd.

Sedan regionerna och verksamheterna besvarade enkäten har coronapandemin försatt kulturlivet i en allvarlig situation, vars långtgående konsekvenser vi bara kan sia om. Vi tror dock att många av de arbetssätt som beskrivs i rapporten inte har något bäst föredatum. Samtidigt har vi kunnat se att pandemin tvingat fram nya, inte minst digitala, arbetssätt.

Kulturverksamheternas arbetssätt för breddat deltagande

I den här kulturområdesövergripande sammanfattningen presenteras några framträdande teman i konst- och kulturverksamheternas enkätsvar sett till arbetssätt, utvecklingsbehov och utmaningar. Avsnittet belyser ett urval aspekter på breddat deltagande. Sammanfattningar per område återfinns i anslutning till varje kulturområdesavsnitt.

Inledningsvis bör den stora förekomsten av variationer understrykas – inte bara mellan kulturområdena utan också mellan regioner och verksamheter sett till uppdrag, storlek, organisering och infrastruktur. Ett illustrativt exempel är att medan en hemslojdsfrämjande verksamhet kan ha en person anställd kan scenkonstinstitutioner ha över hundra anställda och arbeta på flera scener.

Utöver resurser är producerande respektive främjande arbetssätt en användbar skärning för att illustrera variationer. Vissa verksamheter arbetar både producerande och främjande, medan andra främst arbetar främjande. Inom den främjande verksamheten kan en sortering göras mellan operativa respektive strategiska arbetssätt. En annan skärning är avstånd till invånarna. Här bör den regionala biblioteksverksamheten nämnas särskilt, eftersom den primärt arbetar indirekt gentemot invånarna genom sin stöttande verksamhet för och med folkbibliotek och andra aktörer.

Barn och unga är den vanligaste målgruppen

Det är vanligt att verksamheterna har prioriterade målgrupper i sina uppdrag och den i särklass vanligaste målgruppen är barn och unga, vilken också lyfts särskilt i de nationella kulturpolitiska målen. Vissa verksamheter arbetar indirekt gentemot invånarna,

¹ Inom ramen för kultursamverkansmodellen finns ett samverkansråd inrättat vid Kulturrådet. Rådet samordnar de statliga perspektiven och värnar de nationella kulturpolitiska målen inom modellen. Rådet består av: Kulturrådet (ordförande), Konstnärsnämnden, Kungliga biblioteket, Länsstyrelserna (genom Länsstyrelsen i Hallands län), Nämnden för hemslojdsfrågor, Riksteatern, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet och Svenska filminstitutet.

till exempel en del främjande verksamheter vars prioriterade målgrupper kan vara ett konstfältets aktörer till exempel professionella utövare, arrangörsföreningar och så vidare. Även de regionala biblioteksverksamheterna arbetar indirekt gentemot invånarna och de hänvisar framför allt till sina prioriterade målgrupper enligt bibliotekslagen.

På frågan om verksamheterna ser att det finns målgrupper som är särskilt angeläget att nå i större utsträckning nämns många olika målgrupper, bland annat barn och unga, unga vuxna och utrikesfödda, men variationer finns mellan områdena. Vissa verksamheter uppger istället att de verkar för ett brett deltagande eller för den ovane besökaren.

Kunskap om deltagande uppnås med allt från statistik till samtal

Metoderna för att uppnå kunskap om vilka som nås av verksamheten varierar inom och mellan kulturområdena. Inom teater-, dans- och musikområdet nämns bland annat statistik genom biljettsystemet och kulturvaneundersökningar. Även inom museiområdet ger man exempel på hur statistik inhämtas genom biljettsystemet, men här lyfts framför allt dagliga möten med besökare. Flera av de främjande verksamheterna lyfter statistik samt dialog med samarbetspartners och i nätverk. Det ges också några exempel på analyser av data och studier av vilka som inte besöker verksamheterna, och en aktör efterlyser en nationellt samordnad utveckling av uppföljning av digitala besökare.

Tre former av tillgänglighet – en grov sortering av arbetssätt, utvecklingsbehov och utmaningar

Undersökningen visar att konst- och kulturverksamheter runt om i landet arbetar på många olika sätt för att verksamheterna ska komma breda grupper till del. Rapporten tydliggör utvecklingsområden av kulturområdes- och verksamhetsspecifik karaktär, såväl som generella utvecklingsområden och utmaningar.

I det här avsnittet beskrivs några tendenser i svarmaterialet. Exempel på arbetssätt, utvecklingsbehov och utmaningar har sorterats i tre kategorier av tillgänglighet som vi benämner: logistisk, geografisk/digital och relationell. Det ska dock sägas att kategorierna är grova och inte optimala att applicera på alla uppdrag och arbetssätt. Det gäller inte minst regional biblioteksverksamhet som primärt arbetar indirekt för invånarna.

I kategorin *logistisk* tillgänglighet har vi sorterat insatser för att tillgängliggöra verksamheten för människor med olika behov, till exempel för personer med funktionsnedsättning, olika språkliga kompetenser och ekonomiska förutsättningar. *Geografisk/digital* tillgänglighet avser insatser för att tillgängliggöra verksamheten geografiskt och digitalt. Arbetssätt kan till exempel vara mobil och uppsökande verksamhet samt digital förmedling. *Relationell* tillgänglighet avser insatser för att främja kännedom om, delaktighet i och intresse för verksamheten.

Olika former av samarbeten är ett vanligt tema och särskilt i vissa kulturområden. Samarbetsformerna ser självklart olika ut och kan fylla olika syften; regional biblioteksverksamhet ska exempelvis enligt kärnuppdraget främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller de folkbibliotek som är verksamma i länet. Utifrån ett delaktighetsperspektiv kan samarbeten exempelvis vara ett sätt att nå ut till och väcka intresse för verksamheten hos nya målgrupper, tillföra viktig kunskap från minoritetsgrupper, stärka en liten verksamhets resurser, bidra till lokal förankring, möjliggöra fortlevnad av ett projekt, främja barns och ungas likvärdiga tillgång till kultur samt stärka infrastrukturen på olika sätt.

Några samarbetspartners förekommer i flera områden, till exempel skolor, kommuner, kulturaktörer/konstnärer, arrangörsföreningar, civilsamhället, svenska för invandrare (sfi),

bibliotek, andra kulturinstitutioner och regioner – även om det finns variationer mellan kulturområdena.

Logistisk tillgänglighet

Insatser för att tillgängliggöra verksamheter för personer med funktionsnedsättning beskrivs i varierande utsträckning av aktörerna i kulturområdena. Sedan några år tillbaka finns en lägsta nivå för tillgänglighet reglerad som krav i Kulturrådets bidragsgivning för verksamheter som får stöd genom kultursamverkansmodellen. Sammantaget ges dock flera exempel på arbetssätt, till exempel syn- och teckentolkning samt textning av föreställningar och museivisningar, metoder för att tillgängliggöra kulturhistoria och konserter samt samarbeten med organisationer som arbetar med funktionsrättsfrågor.

Det ges också exempel på arbetssätt för att tillgängliggöra verksamheten för människor med olika språkbakgrund, till exempel visningar, introduktion av verksamhet och gästspel på olika språk. Prissättning är en annan tillgänglighetsaspekt som lyfts, till exempel kostnadsfria museibesök för unga, gratis konserter utomhus, stadsvandringar och slöjdande. Andra aspekter av logistisk karaktär är till exempel programläggning och plats för evenemang och kurser.

Geografisk/digital tillgänglighet

Ett tema inom alla kulturområden är arbetssätt för att uppnå spridning av verksamheter geografiskt eller i områden med olika socioekonomiska förutsättningar. Inom teater-, dans- och musikområdet kan det till exempel handla om turnerande skolföreställningar, dans på offentliga platser och gratis utomhuskonserter. Inom bild- och formområdet ges bland annat exempel på mobila verkstäder, vandringsutställningar och visning av konst i lokaltrafik, och inom bland annat hemslöjdsområdet framhålls värdet av lokal förankring. Det ges också exempel på när aktören arrangerar transporter till ett kulturevenemang.

Arbete för regional spridning av konst och kultur görs även via och i samarbete med andra parter. Här nämns exempelvis fortbildning av pedagoger i skolor och på sjukhus i film och slöjdstekniker samt stöttning av medarbetare vid folkbibliotek. Teater- och scenkonstkonsulenter beskriver hur de verkar för en bredd i repertoaren genom att stötta lokala arrangörer, och filmverksamheter stöttar arrangörer för visning och spridning av film. Inom musikområdet lyfts bland annat verksamhet för att utveckla och inspirera arrangörer. Det ges också exempel på ekonomiska stöd till arrangörer och konstnärer. Kommunerna är en del i arrangörsledet och att stötta eller driva residensverksamhet i samarbete med kommuner och andra aktörer i regionen beskrivs som ett sätt att nå ut.

Digitala arbetssätt lyfts i varierande utsträckning och det skiljer sig mellan kulturområdena hur långt man kommit i att jobba digitalt. Sammantaget presenteras dock ett brett spann av digitala arbetssätt, allt från strömmade konserter på äldreboenden, konstpodd om regionens konstliv, digitala utställningar till utveckling av en fjärrstyrd robot som ska kunna användas i skolor för konstpedagogisk verksamhet. Inom det regionala biblioteksområdet nämns bland annat *Digitalt först med användaren i fokus*, som är en nationell satsning inom digital kompetens.

Relationell tillgänglighet

Relationell tillgänglighet avser insatser för att främja kännedom om, delaktighet i och intresse för verksamheten. Ett perspektiv som tas upp handlar om själva utbudet, det vill säga inriktning och format på verksamheten som gör att den kan vända sig till såväl en bred allmänhet som specifika målgrupper. Inom teater-, dans- och musikområdet kan det handla om att ha en varierad repertoar och programverksamhet. Inom museiområdet ges bland mycket annat exempel på riktad verksamhet, exempelvis visningar för personer med demens och för studenter vid svenska för invandrare (sfi).

Det förekommer även en del organisatoriska aspekter i svaren. Det ges bland annat exempel på särskilda befattningar som arbetar specifikt med publikrelationer eller på behov av att utveckla sådana roller. Vikten av kompetens om olika målgrupper och om omvärldens förändringar lyfts bland annat i museiområdet, genom kompetensutveckling eller samarbeten. Inom teaterområdet lyfter några frågan utifrån ett rekryteringsperspektiv och framhåller vikten av att ha medarbetare med olika kunskaper och erfarenheter i organisationen, exempelvis på och bakom scenen.

Ett annat perspektiv på relationell tillgänglighet är att uppmärksamma allmänheten på verksamheten genom kommunikativa insatser. Det förekommer reflektioner om behovet av att "motarbeta fördomar om museet", "avmystifiera teatern", "bredda bilden av arkivet" och så vidare. Ett sätt kan vara att flytta verksamhet utanför huset och ha prova på-verksamhet. Ett annat sätt kan vara att informera om verksamheten i olika sammanhang och ha riktade erbjudanden, exempelvis erbjuda presentkort till alla nyinflyttade i en region eller ha nattrepetitioner för att nå en yngre publik. Det ges också exempel på till exempel introduktioner på olika språk samt studiebesök på en teater.

Ett återkommande tema är arbetssätt som möjliggör delaktighet, det vill säga där publiken, besökaren eller användaren inte bara är mottagare av en verksamhets utbud utan också aktiv deltagare, med olika grad av inflytande. Det kan handla om allt från workshops till att besökare får möjlighet att påverka inriktningen på en verksamhet. Delaktighet beskrivs bland annat som ett sätt att nå ut till samt skapa en relation med publik/besökare/användare och som ett sätt att tillföra kunskap till verksamheten.

Några exempel är konsertverksamhet med särskole- och träningsklasser, teaterprojekt med skolklass, särskilda museiytor där besökare kan ställa ut, användardrivna arbetssätt i biblioteksverksamhet och dialoger. Ett prefix eller begrepp som förekommer på några håll är *community*, som kännetecknas av samarbete med lokalsamhälle och dess organisationer. Delaktighet kan också handla om permanenta bidrag. Arkivverksamheter arbetar exempelvis för att fler föreningar, exempelvis invandrarföreningar, ska överlämna sina handlingar för att få ett bredare material i arkiven.

Utvecklingsaspekter

Enkätsvaren rymmer ett brett spektrum av metoder och arbetssätt som verksamheterna ser behov av att utveckla, liksom utmaningar och möjligheter på en mer strukturell nivå. Ibland finns en viss samstämmighet inom ett kulturområde och ibland är bilden brokig. Det förekommer också samsyn mellan skilda kulturområden om vad de önskar att utveckla eller vad de ser som utmanande.

Reflektioner kring utmaningar som rör geografisk tillgänglighet och mottagarledets kapacitet nämns på flera håll i svarmaterialet. Varierande resurser och kompetens på kommunal nivå beskrivs bland annat kunna påverka barns och ungas likvärdiga tillgång till kultur samt möjligheten att nå ut med regionala insatser, till exempel inom bibliotek och bild och form. Det förekommer också önskemål om ökad kunskap på regional och statlig nivå om vissa kulturområden. Andra aspekter som lyfts är bland annat ett behov av arrangörer och spelplatser på olika platser i regionen.

Det ges också exempel på utvecklingsmöjligheter och pågående utvecklingsarbeten vad gäller geografisk tillgänglighet. Från hemslöjdsområdet formuleras behovet av att nå en jämnare geografisk spridning och från teater-, dans- och musikområdet konstateras bland mycket annat ett behov av att kunna välja spelplatser med lägre kulturdeltagande och utbud, samt direktbussar till institutionen. Aktörer inom bild och form ser möjligheter att utveckla samarbeten – över förvaltningsgränser, utanför kultursektorn samt med kommuner med små resurser. Inom biblioteksområdet uttrycks ett behov av att utveckla samarbetsformerna med folkbiblioteken. Vissa aspekter är av infrastrukturell karaktär,

som exempel nämns ett pågående utvecklingsarbete för att "stärka och främja kulturella mötesplatser, tillgänglighet av professionell scenkonst och en levande landsbygd".

Rapporten innehåller flera exempel på utvecklingsområden av relationell karaktär, bland annat metoder för delaktighet och kommunikation "i det nya medielandskapet", som en aktör uttrycker det. Inom teater-, dans- och musikområdet formuleras bland annat ett behov av öppna repetitioner, utvecklade möjligheter för amatörmusiker att framträda samt utvecklat fadderskap för barns och ungas kännedom om konstnärlig verksamhet. Från biblioteksområdet nämns användardrivna metoder för att stödja biblioteken i deras utveckling och arbetssätt för de prioriterade målgrupperna. Det ges också exempel på behov av att utveckla verksamheters kommunikation och tilltal. Svar från arkivområdet pekar på vikten av att bredda bilden av verksamheten.

För alla?

Vilket utrymme anser sig då verksamheterna ha att påverka vilka som tar del av verksamheten utifrån befintliga resurser och uppdrag? Svaret på frågan varierar, exempelvis mellan främjande och producerande verksamheter, där främjande verksamheter i något högre utsträckning ger uttryck för att ha flexibilitet i arbetssätten samtidigt som resurserna kan vara begränsade. Frågan om påverkansutrymme tar sin utgångspunkt i verksamheternas befintliga resurser, och det förekommer reflektioner kring resurser i samtliga kulturområden. Ett vanligt konstaterande är att utvidgade resurser möjliggör ett utvidgat arbete och man reflekterar bland annat kring kvalitativa respektive kvantitativa arbetssätt och mål.

En reflektion som görs på sina håll är att det är resurskrävande att bygga relationer till en ny publik och samtidigt behålla och fördjupa relationen till den befintliga. Samtidigt betonas vikten av långsiktighet och kontinuitet för att uppnå bestående resultat när det gäller att bredda deltagandet – att enstaka riktade projekt inte är tillräckligt och att det är viktigt att inte endast "stirra sig blind på besökssiffror", som en aktör uttrycker det.

En angränsande utmaning som lyfts är att krav på egenfinansiering och biljettintäkter kan begränsa möjligheten att arbeta smalt. En aktör inom musikområdet uppfattar att det finns en diskrepans mellan statens förväntningar på de regionala musikinstitutionerna att nå ut bredare och avsaknad av medel att söka för detta arbete. En teaterinstitution konstaterar att de redan i dag har full beläggning och ytterligare någon reflekterar kring uppfattningen att "alla" ska ha tillgång till kultur och eget skapande och menar att man kanske måste acceptera att bild- och formkonst är en smalare konstform som inte intresserar alla och att det finns en risk att konsten blir urvattnad om den ska passa alla.

Men vad ska prioriteras när resurserna inte räcker? Från olika områden ges exempel på strategiska angreppssätt för att hantera balansgången mellan olika mål, exempelvis att ha ett varierat utbud, en samverkan med kommuner som tillgängliggör kulturen för alla barn och unga, att fokusera på några kommuner vissa år eller att särskilt prioritera skolor eller ungdomar i områden där tillgången till kultur och kulturdeltagandet är lägre.

Kulturrådets reflektioner

Ökat fokus på delaktighet i kultursamverkansmodellen

Kulturrådet har reviderat prioriteringsgrunderna för kultursamverkansmodellen från och med 2021. Prioriteringsgrunder används framförallt som grund för att möta upp vissa regionala förstärkningar i kultursamverkansmodellen. De tas fram i samråd med regioner, Kulturrådets styrelse och Samverkansrådet.

Målsättningen med Kulturrådets nu gällande prioriteringar är att bidra till att regionala kulturverksamheter ökar tillgängligheten till kultur och skapar förutsättningar för ökad kvalitet och förnyelse. Till grund för de prioriteringar som görs inom verksamhetsbidraget ligger följande strategiska områden:

- utveckla den regionala kulturella infrastrukturen, etablera och stärka samverkansformer och interregionala samarbeten
- ge utrymme till konst- och kulturområden med en svag regional struktur
- insatser som leder till att fler invånare deltar i kulturlivet

Prioriteringsgrunden om insatser som leder till att fler invånare deltar i kulturlivet tillkom vid revideringen 2021, och den ligger avsiktligt nära det kulturpolitiska målet om att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Ambitionen är att precisera och operationalisera målet utifrån regionala utmaningar, behov och förutsättningar. Kulturrådets nya prioriteringsgrund aktualiserar det viktiga arbetet med att bredda deltagandet i kulturlivet – ett arbete som inte minst kan motiveras utifrån invånarnas nuvarande kulturvanor.

Att skapa ökad tillgång till kultur i hela landet och nå nya grupper har länge varit centralt i kulturpolitiken. Samtidigt har kulturvanorna och deltagandet i kulturlivet inte förändrats nämnvärt över tid. Ett arbete för breddat deltagande har en naturlig utgångspunkt i tillgängliga kulturvaneundersökningar – även om kulturvanor i någon utsträckning kan tänkas förändras i och med corona. De kulturvaneundersökningar som Myndigheten för kulturanalys återkommande genomför i samarbete med SOM-institutet (den senaste fram till och med 2019) visar att det finns tydliga skillnader i invånarnas kulturvanor:²

I korthet är kvinnor mer kulturaktiva än män och storstadsbor nyttjar kulturutbudet mer än boende på landsbygden. Personer med hög utbildning ägnar sig åt kultur i större utsträckning än personer med låg utbildning, inte bara vad gäller besöksaktiviteter utan även eget skapande och utövande. Kultur engagerar alla åldrar och eget skapande är åldersöverskridande. Däremot ägnar sig äldre mer åt traditionella kulturaktiviteter såsom att läsa böcker eller gå på teater och utställningar, medan yngre i större utsträckning går på bio, besöker bibliotek och själva utövar kultur.

Resultaten från kulturvaneundersökningarna visar också att fram till år 2019 har kulturvanorna kännetecknats av stabilitet snarare än förändring. I vilken utsträckning invånarna ägnar sig åt att gå på utställning, dansföreställning, läsa böcker samt att själva skapa och utöva kultur förändras inte nämnvärt över tid. Ett fåtal kulturaktiviteter minskar långsamt över tid, såsom att besöka bibliotek, gå på och spela teater, medan andra kulturaktiviteter ökar över tid, såsom att besöka museer, gå på bio eller konserter och lyssna på ljudböcker.

Ett vidare perspektiv på frågor som rör delaktighet

Undersökningen som ligger till grund för den här rapporten genomfördes för att Kulturrådet ville öka kunskapen om hur regioner och verksamheter i

² https://kulturanalys.se/wp-content/uploads/2020/12/Kulturvanor_2019_webb.pdf, hämtad 2021-01-20.

kultursamverkansmodellen ser på och arbetar med frågor som rör tillgängliggörande av kultur.

Rapporten har fokus på det kulturpolitiska målet att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet. Det är dock värt att nämna att kulturpolitiken rymmer flera mål och principer, som i sin utformning och tillämpning kan riskera att stå i konflikt med varandra. Det gäller inte minst målet om delaktighet i förhållande till principen om armlängds avstånd, vilken i korthet innebär att politiker enbart på mycket övergripande nivå ska styra vad som får stöd inom de olika konst- och kulturområdena. Konst- och kulturaktörer ska alltså åtnjuta viss självständighet i relation till sina offentliga finansiärer.

Myndigheten för kulturanalys ser, på regeringens uppdrag, över den kulturpolitiska styrningens effekter på den konstnärliga friheten. Myndigheten har delat in de övergripande nationella kulturpolitiska målen i tre olika typer av mål: självständighetsmål, delaktighetsmål och samhällsmål. I maj 2020 lämnade myndigheten en delredovisning av sitt uppdrag till regeringen.³ Där beskriver man att styrningen för delaktighet kan få både önskade och oönskade effekter på den konstnärliga friheten.

Önskade effekter är sådana effekter som den här rapporten vill bidra till – att fler människor, på en mängd olika sätt, får möjlighet att delta och inspireras i kulturlivet. Oönskade effekter skulle exempelvis kunna vara att konst- och kulturaktörer anpassar det konstnärliga innehållet eller tematiken efter politiska styrsignaler, exempelvis styrsignaler i form av riktlinjer, kriterier, blanketter eller inom ramen för Agenda 2030-arbetet. Myndigheten för kulturanalys uppdrag ska slutredovisas senast den 10 juni 2021, och förhoppningsvis kan det ge vägledning om hur vi och andra offentliga aktörer kan balansera de olika kulturpolitiska målen och de olika effekterna på ett bra sätt.

Några regioner lyfter i sina enkätsvar att ett ojämnt kulturdeltagande har att göra med större perspektiv på samhällsutvecklingen, exempelvis socioekonomiska aspekter, som inte kultursektorn själv kan råda bot på. Detta är något som har diskuterats under lång tid på Kulturrådet. Av naturliga skäl påverkas kulturdeltagandet av utvecklingen och politiken inom andra samhällsområden och vi som fördelar stöd till kultur måste försöka sälla i vad kulturpolitiken kan påverka respektive inte påverka när det handlar om delaktighet i kulturlivet.

Som nämnts ändras befolkningens kulturvanor förhållandevis långsamt. Detta skulle också, tvärt emot vad man kanske först tänker sig, kunna tas till intäkt för att arbetet med ett breddat deltagande gett resultat; om kulturverksamheterna inte hade arbetat så mycket med frågan hade kulturdeltagandet kunnat vara än mer snedfördelat. Det här är frågor som är värda att titta närmare på, där inte minst den socioekonomiska snedrekryteringen till konstnärliga högskolor behöver belysas mer.

Framåtblick utifrån förändrade förutsättningar

Med tanke på den stora påverkan som coronapandemin haft på kulturlivet 2020 är det svårt att inte låta coronapandemin ingå i våra reflektioner kring delaktighet. Kulturrådet har under 2020 genomfört många möten, dialoger och seminarier med fokus på informationsutbyte och omvärldsbevakning, och vi kan se att kulturbranschen drabbas hårt – inte bara under 2020 utan för lång tid framåt.

När det gäller dialoger har Kulturrådet regelbundet haft dialog med representanter från kultursektorn, regionala kulturförvaltningar runt om i hela landet samt med de kommunala kulturförvaltningarna i Stockholm, Göteborg och Malmö. Dialogerna vittnar om en

³ <https://kulturanalys.se/wp-content/uploads/2020/09/politisk-styrning-konstnarlig-frihet-delredovisning-2020-05-15.pdf>, hämtad 2021-01-20.

omfattande ekonomisk påverkan på hela kulturlivets infrastruktur – allt från stora privata arrangörer som vanligtvis klarar sig utan offentlig finansiering samt regionala och kommunala institutioner, till ideellt drivna föreningar som förlorat de intäkter som håller dem över ytan.

Det ska dock betonas att krisen slagit mycket olika, där graden av egenfinansiering och ekonomisk styrka före krisen påverkar stort. Vi har också kunnat se snabba omställningar till digitala format i den utsträckning verksamheterna haft tekniska förutsättningar och kompetens. Det har nu också gått en tid sedan materialet till den här rapporten samlades in, och samtidigt som de allra flesta arbetssätt som beskrivs i rapporten inte har något "bäst före-datum" har pandemin tvingat fram nya arbetssätt, där regionerna och verksamheterna har kommit med fler lösningar att nå ut brett under de nya omständigheterna. Kulturrådet kommer att följa denna utveckling framöver.

När vi har läst igenom alla enkätsvar som inkommit inom ramen för den separata uppgiftsinsamlingen om breddat deltagande har vi blivit ödmjuka inför det omfattande och perspektivrika arbete som bedrivs runt om i landet. Undersökningen visar att det finns en bredd av arbetssätt och en hög ambitionsnivå, men vi blir samtidigt påmind om frågornas komplexitet och om olika utmaningar som inte bara tillhör kultursektorn.

Även om det självklart finns variationer i arbetssätt och förutsättningar – mellan regioner, kulturområden, uppdrag och verksamheter – framträder också aspekter av mer generell karaktär. Det handlar bland annat om betydelsen av samarbete, kunskap och långsiktighet i arbetet med att nå och behålla publik samt om utmaningar som rör geografisk och socioekonomisk tillgänglighet. Det finns även en oro kring kommuners ekonomiska utveckling samt kring barns och ungas likvärdiga tillgång till kultur.

Den här undersökningen om delaktighet i kulturlivet tar sin utgångspunkt i aktörer med offentligt statligt stöd, bland annat institutioner och regionala förvaltningar. Frågorna har alltså inte besvarats av exempelvis andra arrangörer, kommuner, konstnärer, fria grupper, civilsamhället eller målgruppen barn och unga, även om dessa aktörer indirekt finns representerade i svaren. Vi hoppas därför att rapporten kan ligga till grund för fortsatta dialoger och utvecklingsarbeten, samt stimulera till delade erfarenheter mellan olika aktörer på lokal, regional och statlig nivå – aktörer som alla fyller sin plats i kultursektorns infrastruktur.

Under 2021 kommer Kulturrådet arbeta med ett antal regeringsuppdrag som har beröringspunkter med det som tas upp i den här rapporten. Vi ska bland annat

- följa upp och kartlägga arrangörsledets förutsättningar inom samtliga konstarter
- se över hur regionerna arbetar med konstnärers villkor och de konstnärspolitiska perspektiven
- analysera eventuella behov av att utveckla den praktiska tillämpningen av barnkonventionen inom Kulturrådets verksamhetsområde

Vi ser fram emot ett år av fortsatt kunskapsuppbyggnad.

Inledning

Den här rapporten presenterar en undersökning av hur regioner och verksamheter som får stöd genom kultursamverkansmodellen arbetar med frågor som rör breddat deltagande i kulturlivet. Med *breddat deltagande* avses här att konst och kultur ska komma breda grupper av invånare till del, utifrån aspekter som till exempel socioekonomiska och geografiska förhållanden samt diskrimineringsgrunderna (kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder).

Rapporten bygger på en enkät till regioner och konst- och kulturverksamheter våren 2019, och undersökningen genomfördes inom ramen för Kulturrådets uppföljning av kultursamverkansmodellen.

Kultursamverkansmodellen är en modell som infördes 2011 för fördelning av statsbidrag till regionala kulturverksamheter. Sedan 2013 ingår alla regioner utom Region Stockholm i modellen. Kulturrådet tilldelar statsbidragen till regioner med grund i en regional kulturplan, i enlighet med förordningen (2010:2012) om fördelning av vissa statsbidrag till regional kulturverksamhet. Regionerna ansvarar för att bidragsgivningen främjar en god tillgång för regionens invånare till

- professionell teater-, dans- och musikverksamhet
- museiverksamhet och museernas kulturmiljöarbete
- biblioteksverksamhet och läs- och litteraturfrämjande verksamhet
- professionell bild- och formverksamhet
- regional enskild arkivverksamhet
- filmkulturell verksamhet
- främjande av hemslojd.

Kulturrådet följer varje år upp kultursamverkansmodellen i samarbete med Samverkansrådet⁴ och regionerna. Uppföljningen i sin helhet syftar till demokratisk insyn och legitimitet, kunskapsinhämtning samt underlag för prioriteringar och omprövningar av verksamheten.

Den undersökning som presenteras i rapporten har ett kunskapshöjande syfte. Vi har genomfört den genom så kallad separat uppgiftsinsamling, vilket innebär fördjupning inom vissa frågor eller kulturområden. I den här undersökningen har vi fokuserat på frågor som rör breddat deltagande i kulturlivet.

Av de nationella kulturpolitiska målen framgår att kulturen ska vara en dynamisk, utmanande och obunden kraft med yttrandefriheten som grund, att alla ska ha möjlighet att delta i kulturlivet samt att kreativitet, mångfald och konstnärlig kvalitet ska prägla samhällets utveckling. Att skapa ökad tillgång till kultur i hela landet och nå nya grupper har länge varit centralt i kulturpolitiken. Samtidigt har kulturvanorna och deltagandet i kulturlivet sett i stort sett liknande ut över tid.

De kulturvaneundersökningar som Myndigheten för kulturanalys genomför i samarbete med SOM-institutet visar att det finns tydliga skillnader i invånarnas kulturvanor⁵ sett till

⁴ Inom ramen för kultursamverkansmodellen finns ett samverkansråd inrättat vid Kulturrådet. Rådet samordnar de statliga perspektiven och värnar de nationella kulturpolitiska målen inom modellen. Rådet består av: Kulturrådet (ordförande), Konstnärsnämnden, Kungliga biblioteket, Länsstyrelserna (genom Länsstyrelsen i Hallands län), Nämnden för hemslojdsfrågor, Riksteatern, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet och Svenska filminstitutet.

⁵ https://kulturanalys.se/wp-content/uploads/2020/12/Kulturvanor_2019_webb.pdf, hämtad 2021-01-20.

kön, stad/land, utbildningsnivå och ålder. Undersökningarna belyser både eget utövande och besök på museer och utställningar, scenkonst och musik, bio och film samt bibliotek och läsning.

Undersökningen avseende 2019 visar bland annat att kvinnor är mer kulturaktiva än män samt att kulturaktiviteter är vanligare bland personer med hög utbildningsnivå jämfört med medel eller låg. Det finns också skillnader i invånarnas kulturvanor mellan stad och land, där personer i storstäder är mer kulturellt aktiva än personer på landsbygd. Undersökningen visar också att personer i alla åldrar ägnar sig åt kultur men att det finns variationer i kulturvanor mellan åldersgrupper.

Kulturdeltagande bör också förstås i ett infrastrukturellt perspektiv, vilket Myndigheten för kulturanalys belyste i rapporten *Kulturens geografi*⁶ från 2019. Rapporten presenterar en kartläggning av i första hand det offentligt finansierade kulturutbudet i Sveriges kommuner, framförallt under perioden 2013–2017. Kartläggningen fokuserar på verksamhet inom bibliotek, kulturskolor, museer, scenkonst, biografer och konsthantverk samt föreningsdriven kulturverksamhet.

Kartläggningen visar att kulturutbudet mellan olika kommungrupper varierar men också att det finns skillnader inom en och samma kommungrupp. Kulturutbudet är generellt sett större i kommungruppen storstadskommuner och i viss mån i tät kommuner. Landsbygdskommunernas kulturutbud beskrivs vara beroende av enskilda aktörer.⁷

Syftet och målgrupp

Syftet med undersökningen var att öka kunskapen om hur regionerna och verksamheter som får stöd genom kultursamverkansmodellen ser på och arbetar med frågor som rör tillgängliggörande av kultur. Vi ville få inblick i såväl konkreta arbetssätt som identifierade hinder och möjligheter för att nå grupper som i mindre utsträckning tar del av och deltar i konst- och kulturverksamheter. Rapporten vänder sig primärt till regioner, konst- och kulturverksamheter samt Samverkansrådets parter och Kulturdepartementet.

Skillnader i förutsättningar för regioner och kulturområden

Vid läsning av rapporten är det viktigt att känna till att det finns stora variationer både mellan kulturområden och mellan verksamheterna inom områdena. I det här avsnittet beskrivs variationer sett till bland annat ekonomiska resurser. År 2019 finansierades verksamheten med i genomsnitt 81,6 procent av offentliga bidrag och i tabell 1 nedan redovisas de årliga statliga och regionala samt kommunala bidragen. Totalt uppgick den årliga offentliga finansieringen till knappt 4,7 miljarder kronor.

Teater, dans och musik är det överlägset största området med 66 procent av de årliga statliga och regionala bidragen som regionerna ansvarar för att fördela men samtidigt innefattar området tre olika konstformer. Dessutom innefattas sådan scenkonst som egentligen inte kan härledas till vare sig teater, dans eller musik, till exempel nycirkus och olika typer av genreöverskridande verksamhet. Om man försöker separera de tre konstområdena åt dominerar musikområdet med minst 40 procent av de årliga statliga och regionala bidragen inom kultursamverkansmodellen, medan teaterområdets andel uppgår till minst 15 procent och dans till minst 4 procent. Dessa andelar baseras dock på grova uppskattningar utifrån hur verksamheterna är organiserade och arbetar.

För några av de ekonomiskt sett mindre områdena – framför allt bild och form, film samt hemslöjd – redovisar en del regioner dessa verksamheter inom museiområdet eller det konst- och kulturområdesövergripande området. Detta gör att de mindre områdenas

⁶ Myndigheten för kulturanalys (2019). *Kulturens geografi*. Kulturfakta 2019:3.

⁷ Ibid, sid. 4

andelar i tabell 1 totalt sett underskattas. Inte minst bild- och formkonst och museiverksamhet kan vara svårt att separera, exempelvis utifrån konstmuseernas verksamhet.

Tabell 1. Årliga statliga och regionala bidrag samt årliga kommunala bidrag och årliga offentliga bidrag totalt 2019, tusentals kronor och andel av totala bidrag.

Verksamhetsområde	Årliga statliga och regionala bidrag	-andel	Årliga kommunala bidrag	-andel	Årliga offentliga bidrag totalt	-andel
Teater-, dans- och musik	2 245 584	65,9%	860 940	68,4%	3 106 524	66,6%
Museer och kulturmiljö	735 269	21,6%	363 461	28,9%	1 098 730	23,6%
Bild- och form	45 246	1,3%	22 035	1,8%	67 281	1,4%
Bibliotek, läs- och litteraturfrämjande	88 589	2,6%	459	0,0%	89 048	1,9%
Arkiv	40 410	1,2%	7 740	0,6%	48 150	1,0%
Film	46 358	1,4%	1 639	0,1%	47 997	1,0%
Hemslöjd	23 916	0,7%	446	0,0%	24 362	0,5%
Konst- och kulturområdesövergripande	180 760	5,3%	1 727	0,1%	182 487	3,9%
Totalt	3 406 131	100%	1 258 447	100%	4 664 578	100%

* Anm. om tabellen. Flera verksamheter inom bild och form och hemslöjd redovisas inom museer och konst- och kulturområdesövergripande verksamhet. Ett antal filmverksamheter redovisas framförallt inom konst- och kulturområdesövergripande verksamhet. Även inom övriga kulturområden finns organisatoriska variationer som medför att sammanställningen bör tolkas med stor försiktighet.

En variation av uppdrag och arbetssätt

Det är inte bara utifrån ekonomiska resurser som verksamheterna inom konst- och kulturområdena har olika förutsättningar att arbeta med breddat deltagande. Inom statens bidrag till regional kulturverksamhet finns relativt olikartad verksamhet – både sett till innehåll och arbetssätt. Detta kan vara en styrka samtidigt som det kan försvåra jämförelser. Det tydligaste exemplet är regional biblioteksverksamhet som i sitt stödjande arbete har folkbiblioteken som primär målgrupp och som därmed når allmänheten främst på ett indirekt sätt.

Främjande arbete förekommer inom samtliga områden. Men för olika regioner, och även inom samma område, kan tyngdpunkten ligga olika vad gäller främjande eller det som kan sägas utgöra mer producerande verksamhet. Exempelvis har många regioner institutioner på musikområdet respektive bild- och formområdet som producerar konserter och utställningar för allmänheten. Samtidigt finns det (oftast mindre) regioner som utifrån sina förutsättningar främst arbetar främjande. Detta främjande arbete – exempelvis förmedling som för samman arrangörer och mottagare med kulturproducenter och turnerande aktörer – görs ofta av konsulenter som befinner sig på regionens egen kulturförvaltning, men konsulent- eller strategrollerna kan också vara knutna till olika regionala institutioner.⁸

Oavsett om tyngdpunkten ligger på producerande eller främjande verksamhet har regionerna och de olika konst- och kulturområdena olika infrastrukturella förutsättningar som inte bara förklaras med storleken på bidraget genom kultursamverkansmodellen. Det

⁸ Se Myndigheten för kulturanalys rapport *Kulturarbetare eller byråkrat* (2018:3), för fördjupande perspektiv kring regionala kulturkonsulenters roller och förutsättningar.

kan handla om allt från geografiska avstånd till förutsättningar för det lokala arrangörsledet vad gäller lokaler, scener och skolors kapacitet att ta emot verksamhet.

Arbetet med att göra verksamheten mer tillgänglig för olika grupper kan också antas påverkas av verksamheternas konstnärliga, historiska, vetenskapliga och bildningsmässiga särdrag. Staten ska inte ha några synpunkter på konstens innehåll, utan det ska vara upp till institutionerna själva att utforma verksamheten. Staten och det offentliga kan dock bidra med arbetssätt och metoder för att nå ut med verksamheten.

Metod och material

Våren 2019 gick Kulturrådet ut med en enkät till regioner och verksamheter som omfattas av kultursamverkansmodellen. Enkäten var frivillig och bestod av två delar. Den första delen besvarades av regionerna; med region avses här primärt de regionala kulturförvaltningarna men enkäten kan självfallet också ha beretts via de politiska nämnderna med ansvar för kulturfrågor.

Enkätens andra del fokuserar på konst- och kulturverksamheterna och kunde antingen besvaras av verksamheterna eller av regionen i samråd med verksamheterna. Vilken svarsmetod som använts redovisas inte alltid, men inte i något fall uppger regionen att svaren inkommit via samråd. Svaren är ofta skrivna i första person men det förekommer också att svaren är skrivna i tredje person vilket kan bero på att regionen har sammanställt svaren innan de har skickats till Kulturrådet.

I enkäten specificerades att *breddat deltagande* i sammanhanget avser att konst och kultur ska komma breda grupper av invånare till del utifrån aspekter som till exempel socioekonomiska och geografiska förhållanden samt de sju diskrimineringsgrunderna (kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattning, funktionsnedsättning, sexuell läggning, ålder). Regionerna informerades om att uppföljningen fokuserar på ett publik-/besökare-/användarperspektiv men att även andra aspekter på deltagande kunde adresseras om det bedömdes ha betydelse för invånarnas deltagande, till exempel ett konstnärs- eller utövarperspektiv.

Med några undantag ställdes samma enkätfrågor till regionerna som till verksamheterna. Respondenterna ombads beskriva

- om, och i så fall hur, de arbetar för att verksamheten ska komma breda grupper av invånare till del
- om de ser behov av att utveckla arbetssätten
- om, och i så fall hur, de arbetar för att uppnå kunskap om vilka som deltar
- om de utifrån befintliga resurser och uppdrag är nöjda med deltagandet i dag och
- om det finns målgrupper som är särskilt angelägna att nå i större utsträckning.

Verksamheterna ombads även reflektera kring deras utrymme att påverka vilka som tar del av verksamheten och regionerna ombads ge exempel på eventuella områdesspecifika utmaningar och möjligheter när det gäller kulturdeltagande. Enkätfrågorna finns som bilaga i rapporten.

Enkätsvaren

Samtliga 20 regioner som ingår i kultursamverkansmodellen och drygt 200 konst- och kulturverksamheter besvarade enkäten; en exakt siffra är svår att ange eftersom vissa verksamheter har svarat för flera kulturområden eller verksamhetsgrenar. Totalt ingår 220–250 verksamheter i kultursamverkansmodellen, också det beroende på hur man räknar. Svarsfrekvensen är alltså generellt sett hög. I samtliga områden saknas svar från ett par verksamheter, förutom i teater, dans- och musikområdet där det saknas svar från

ett femtontal verksamheter. Eftersom antalet verksamheter varierar mellan kulturområdena utgör de uteblivna svaren olika andelar av den totala bilden. Region Skåne besvarade uppgiftsinsamlingen genom att utgå från den redovisning som kulturförvaltningen begärt in av verksamheterna och de uppföljningar som gjorts av verksamheternas insatser 2018. Verksamheterna i Region Skånes svar på enkäten ingår därför framförallt under rubriken *Arbetsätt för att nå ut*.

Som nämnts är det vanligt att konst- och kulturverksamheter i kultursamverkansmodellen är aktiva inom mer än ett kulturområde, till exempel att museer arbetar med samtida konst och att regionala förvaltningar arbetar med flera konst- och kulturuttryck. Inom professionell teater- dans- och musikverksamhet är det exempelvis mycket vanligt att scenkonstverksamheter arbetar med både teater och dans och ibland även med musik.

I Kulturrådets kvantitativa uppföljningar av kultursamverkansmodellen sorteras vanligen verksamheterna in i ett av de sju huvudsakliga kulturområdena utifrån hur medlen är redovisade av regionerna. Några verksamheter sorteras dock in i kategorin konst- och kulturområdesövergripande verksamhet – en kategori som Kulturrådet har skapat i uppföljningssyfte när regionen redovisar flera verksamheter samlat.

Kvalitativa uppföljningar av kultursamverkansmodellen kan förhålla sig lite friare till hur medlen är redovisade. I den här rapporten förekommer därför att vissa verksamheter ingår i flera kulturområdesavsnitt. Det kan bero på att en verksamhet har besvarat enkäten separat för flera områden. Som redogörs för i nedanstående lista finns det också verksamheter som ingår i mer än ett område med samma enkätsvar; det gäller framför allt inom området professionell teater-, dans- och musikverksamhet som i rapporten är uppdelat i tre avsnitt. Därutöver har några verksamheter som vanligen sorteras i museikategorin här sorterats i professionell bild- och formverksamhet eftersom de har en tydligt konstnärlig inriktning i sin verksamhet.

Fördelningen av enkätsvaren är följande mellan de olika avsnitten i rapporten:

- *Teateravsnittet*: Här ingår svar från 38 verksamheter, varav en knapp tredjedel framför allt arbetar med teater- och scenkonstfrämjande verksamhet. 11 av dessa 38 svar ingår även i dansavsnittet och några av dessa även i musikavsnittet.
- *Dansavsnittet*: Här ingår svar från 23 verksamheter, varav 14 svar ingår även i teater- eller musikavsnittet. Dansavsnittet fokuserar dock främst på verksamheter som uttryckligen kommenterar dansområdet i sina svar.
- *Musikavsnittet*: Här ingår svar från 30 verksamheter, varav 7 svar även ingår i dansavsnittet och i vissa fall även i teaterområdet.
- *Museiavsnittet*: Här ingår svar från 28 verksamheter varav 21 är läns museer och 7 betecknas som övriga museer. Göteborgs Stads museer⁹ ingår även i bild- och formavsnittet.
- *Biblioteksavsnittet*: Här ingår svar från 18 verksamheter.
- *Bild- och formavsnittet*: Här ingår svar från 36 verksamheter, varav hälften primärt arbetar med bild- och formfrämjande verksamhet.
- *Arkivavsnittet*: Här ingår svar från 25 verksamheter.

⁹ I Göteborgs Stads museer ingår Göteborgs konstmuseum, Göteborgs stadsmuseum, Röhsska museet och Sjöfartsmuseet Akvariet.

- *Filmavsnittet*: Här ingår svar från 16 verksamheter.
- *Hemslöjdsavsnittet*: Här ingår svar från 18 verksamheter.

Avgränsningar och tidshorisont

Enkätsvaren har sammanställts för att ge en generell överblick av arbetssätt och reflektioner. Det innebär dels att alla verksamheter som besvarat enkäten inte nämns med namn i rapporten, dels att långt ifrån alla arbetssätt och aspekter på delaktighet som lyfts i svaren tas upp i rapporten.

Det går dessutom att anta att många projekt både har hunnit avslutas och påbörjats sedan enkäten besvarades. Vissa verksamheter har organiserats om och fått nya namn. Exempel på det är Kultur i Väst som tillsammans med Västarvet från 2020 övergått i Västra Götalandsregionens förvaltning för kulturutveckling. I rapporten har vi dock låtit verksamheterna behålla de namn de hade vid tidpunkten för enkätbesvarandet.

Slutligen har självklart coronapandemin på många sätt förändrat förutsättningarna för verksamheterna i kultursamverkansmodellen sedan enkäten besvarades.

Rapportens disposition

Rapporten inleds med en kortare sammanställning av regionernas svar på enkäten. Sedan följer nio avsnitt – ett för respektive kulturområde – i följande ordning: professionell teater-, dans- och musikverksamhet, museiverksamhet och museernas kulturmiljöarbete, biblioteksverksamhet och läs- och litteraturfrämjande verksamhet, professionell bild- och formverksamhet, regional enskild arkivverksamhet, filmkulturell verksamhet och främjande av hemslöjd.

Regionernas svar på enkäten

Strategiska arbetssätt för brett deltagande

När det gäller strategiska arbetssätt hänvisar samtliga regioner till sina kulturplaner och kulturplanerna framstår, inte helt oväntat, som en naturlig utgångspunkt för det strategiska arbetet med breddat deltagande. Utöver detta ger regionerna exempel på andra styr- och policydokument, exempelvis regionala handlingsplaner för vissa målgrupper, likabehandlingsplaner, ägardirektiv, överenskommelser, uppdragsbeskrivningar och andra typer av formaliserad samverkan – dock ofta med utgångspunkt i kulturplanerna. Många regioner hänvisar också till regionplaner och regionala utvecklingsplaner och strategier, där kulturplanerna i många fall ges ett större sammanhang tillsammans med de primära regionala ansvarsområdena, det vill säga sjukvård, kollektivtrafik och regional utveckling.

Den vanligaste prioriterade målgruppen i dag är barn och unga – en grupp som de flesta regioner upplever sig nå i hög utsträckning. Samtidigt beskrivs flera andra målgrupper som angelägna att nå i större utsträckning än i dag. Det går dock inte att urskilja något tydligt mönster när det gäller vilka målgrupper regionerna vill nå i större utsträckning utan regionerna har lite olika fokus.

De flesta regioner har ett tydligt fokus på barn och unga, men det finns regioner som lyfter denna grupp som angelägen att nå i större utsträckning än i dag, tillsammans med till exempel unga vuxna respektive äldre. Andra regioner har mer fokus på personer med utländsk bakgrund, nationella minoriteter och personer med viss socioekonomisk bakgrund. Ytterligare grupper som beskrivs som angelägna att nå i större utsträckning är personer med funktionsnedsättning, invånare i glesbygd och landsbygd samt individer som inte är organiserade i exempelvis föreningslivet.

En del regioner använder olika modeller för att nå prioriterade målgrupper och grupper som de ser som angelägna att nå i större utsträckning. Dessa modeller kan innefatta allt från återkommande verksamhetsdialoger och samverkan med kommuner och civilsamhälle till kultur i vård och omsorg. För barn och unga beskriver några regioner olika kulturgarantimodeller som ska garantera ett visst antal årliga kulturupplevelser för barn och unga, exempelvis för olika årskullar.

Andra exempel på utvecklingsarbeten av strategisk karaktär för att öka deltagandet i kulturlivet är fokus- och referensgrupper, insatser för att underlätta transporter till och från kulturverksamheter, digitalisering för ökad digital delaktighet, utveckling av bidragssystemen, konferenser med inkluderingstema samt forskning.

Sammanfattningsvis synliggör svarmaterialet att regionerna har olika förutsättningar att nå ut, både utifrån verksamhetsstruktur och utifrån geografi. Många regioner lyfter kommunerna som centrala för att nå ut brett, samtidigt som flera regioner uttrycker en oro för kommunernas framtida ekonomi och möjligheter att stå som mottagare av den regionala kulturen genom skolverksamhet och övriga arrangörsledet.

Kunskap om deltagande

Det vanligaste sättet för regionerna att få kunskap om deltagande är genom formaliserade och kontinuerliga dialoger samt genom samtal med kulturverksamheterna, följt av olika varianter på kulturvaneundersökningar, publikundersökningar, enkäter, verksamhetsberättelser, årsredovisningar, bidragsuppföljning samt publikuppgifter. Man får även kunskap genom samtal med kommuner, med fria kulturlivet samt med övrigt föreningsliv och övriga civilsamhället. Ett par regioner ger exempel på forskning,

forskningsråd och fortlöpande utveckling kring projekt och verksamhet som syftar till breddat deltagande.

När det gäller kulturvaneundersökningar beskriver flera regioner hur de tar del av nationella undersökningar. En del nämner också kommunala undersökningar eller att de själva, eller tillsammans med Myndigheten för kulturanalys eller SOM-institutet vid Göteborgs universitet, genomfört regionala kulturvaneundersökningar. Region Norrbotten resonerar om vikten av att ta fram tillförlitliga och jämförbara data utan att överbelasta verksamheternas och förvaltningens administration. Flera regioner ser det som angeläget dels att arbeta mer med regionala kulturvaneundersökningar, dels att den nationella nivån bidrar med undersökningar som kan brytas ner på regional nivå, som en del i ledet i att skapa förändring.

Region Skåne har genom sina kulturvaneundersökningar sett att många deltar i kulturlivet via digitala medier, och regionen arbetar för att stärka kompetensen kring de möjligheter och utmaningar digitaliseringen innebär för kulturlivet.

Graden av nöjdhet och utmaningar framöver

Hälften av regionerna är generellt sett nöjda med kulturdeltagandet i sina regioner utifrån befintliga resurser och uppdrag – men ofta med brasklappen att det finns stora utmaningar och att man alltid kan bli bättre. Sju regioner anser sig generellt sett inte vara nöjda med kulturdeltagandet, även om det finns nyanser i deras svar. Tre regioner besvarar frågan på ett sådant sätt att det inte framgår om de främst är nöjda eller missnöjda. En kommentar från Kulturrådet här, är att det kan vara en svår fråga att besvara eftersom det kan vara svårt både att sätta mål för och att följa upp kulturdeltagande. Dessutom kan "nöjdhet" uppfattas på olika sätt och därmed inte bara återspegla faktiska omständigheter. Skillnader i svaren bör därför tolkas med försiktighet.

När regionerna identifierar vilka de behöver nå i större utsträckning nämns många olika målgrupper. Exempelvis beskriver Region Dalarna hur det kan vara frustrerande att publiken inom flera traditionella kulturområden varken breddas eller förnygras, och man upplever att det är äldre personer i socioekonomiskt starka grupper som i störst omfattning tar del av det offentligt finansierade kulturlivet. Detta är något som flera regioner konstaterar, och Region Kronoberg poängterar samtidigt att utmaningar kopplat till socioekonomi och geografi inte är något kulturpolitiken kan lösa på egen hand.

Region Uppsala lyfter en annan utmaning kopplad till socioekonomi – att det råder homogenitet vid de estetiska utbildningarna vid Uppsala folkhögskola. Regionen påtalar att rekryteringen behöver breddas till konstnärliga utbildningar.

Region Halland pekar ut gruppen "alla barn", för att man vill att barn ska kunna göra kulturval oberoende av sina föräldrars kulturvanor. Region Västerbotten är inne på samma linje och lyfter vikten av att barn och unga tidigt i livet tar del av kultur, samtidigt som man menar att skolan behöver ökad kunskap om kulturens betydelse. Ökad kunskap är också något som Region Skåne efterfrågar när det gäller barns och ungas kulturvanor i relation till livsvillkor, levnadsvanor och hälsa samt inte minst medievanor.

Utöver barn och unga, som naturligtvis får stort fokus när regionerna blickar framåt, beskriver exempelvis Region Kalmar län att en dröm vore att kunna garantera kulturupplevelser för människor inom omsorg och på boenden samt människor som själva inte kan ta sig till kulturupplevelser.

Ett par regioner diskuterar konstnärliga uttryck som vägar till breddat deltagande. Exempelvis lyfter Region Halland att icke-språkliga kulturuttryck har goda möjligheter att övervinna språkgränser och därmed främja integration. Region Sörmland och Region

Värmland med flera regioner ser en potential i att lyfta in mer oetablerade konst- och kulturuttryck, till exempel graffiti, rollspel och spelkultur i vid bemärkelse. Nya kulturuttryck beskrivs, framförallt för yngre, som en ingång till – och som ett sätt att kunna öka intresset även för mer traditionella kulturuttryck. Region Västernorrland menar att form och design kan fylla en intressehöjande funktion medan bildkonst och samtida dans kan ha högre trösklar och att behovet av genreöverskridande samarbeten då kan vara större i syfte att öka intresset bland nya grupper.

Region Gävleborg ser att man skulle kunna stötta olika typer av organisationsformer och integrera konst och kultur inom andra verksamhetsområden för att kunna utveckla konst- och kulturverksamheten på ett hållbart och brett sätt. Västra Götalandsregionen menar att kommunerna bör utöka sina resurser till kultur, inte minst för att bidra till bättre arbetsvillkor för konstnärer. Regionen reflekterar även kring att en kultursamverkansmodell med fria resurser bestämda för breddat deltagande skulle kunna ge kommunerna och regionerna utrymme för avstämning och (om)prioritering av målinriktade insatser.

Vidare när regionerna reflekterar kring de olika kulturområdenas utmaningar sticker infrastrukturen ut som en viktig del. Utöver vad gäller scener, lokaler etcetera lyfts även andra utmaningar från exempelvis arkiv- och biblioteksområdena. Region Norrbotten vill se tydliga statliga stöd och riktlinjer kring digitaliseringsarbetet och det digitala tillgängliggörandet av arkiven i Sverige. Region Värmland beskriver att biblioteken har en unik fördel att som lagstadgad verksamhet finnas i alla kommuner. Men att det är viktigt att bibliotekens kärnuppgift inte glöms bort och att bibliotekariernas yrkesroller inte blir till andra professioner.

Kulturområdenas svar på enkäten

Professionell teater-, dans och musikverksamhet

Teater-, dans- och musikområdet rymmer många verksamheter som arbetar med fler än ett av de tre konstområdena. Det finns också exempel på cirkus, genreöverskridande och annan scenkonst inom teater-, dans- och musikområdet. I rapporten redovisas teater, dans och musik i separata avsnitt, vilket innebär att en del verksamheter ingår i mer än ett avsnitt. Detta beskrivs närmare i metodavsnittet.

Teater

I de regioner som ingår i kultursamverkansmodellen bedrivs teaterverksamhet oftast som egen verksamhet, men ibland bedrivs den som en del av en större organisation med verksamhet inom flera konstområden, främst scenkonst. Huvuddelen av verksamheten består i att producera och presentera teaterföreställningar på scen. I många regioner utgör gästspel ett komplement till egna produktioner, för att tillgodose ett brett teaterutbud av hög kvalitet. Vid sidan av produktion och gästspel bedriver flera regioner också ett stödjande arbete mot framför allt lokala arrangörer, fria teatergrupper samt skolor och olika barn- och ungdomsverksamheter. Teaterverksamheter turnerar ofta eller ger föreställningar i flera kommuner och på flera orter i regionen, men kan också transportera publik till föreställningar eller subventionera kostnader för resor.

Inom teaterområdet ingår även teaterkonsulenter som arbetar aktivt för att stödja arrangörer inom scenkonstområdet. Arbetsätten är ofta väl inarbetade och innefattar bland annat utbudsdagar, subventioner av föreställningar och kunskapsspridning. Det är vanligt att teaterkonsulenter benämner sig scenkonstkonsulenter och arbetar med arrangörsfrämjande även för dans och övrig scenkonst. Delavsnitten *Teater- och scenkonstkonsulenter* omfattar konsulentfunktioner som primärt arbetat med teater.

Sammanfattning¹⁰

Institutionernas arbetssätt beskrivs bland annat handla om inriktning och format på repertoar och program för olika åldersgrupper, intressen och behov samt på olika geografiska platser. Andra arbetssätt är till exempel riktad kommunikation och samarbeten. De flesta verksamheter ser ett behov av att utveckla arbetssätten, till exempel vad gäller kommunikation. Institutionerna är i olika grad nöjda med hur de når ut. Även upplevelsen av möjligheten att påverka vilka som tar del av verksamheten varierar. Några institutioner lyfter särskilt vikten av en bred representation av erfarenheter och kunskap på och bakom scenen.

Teater- och scenkonstkonsulenterna ger bland annat exempel på arbetssätt som bidrar till en bredd i scenkonstutbudet, till exempel förmedling av en bred repertoar till lokala arrangörer eller genom utbildning. Konsulenterna är i olika grad nöjda med hur de når ut utifrån resurser och uppdrag. Även upplevelsen av möjligheten att påverka deltagandet varierar.

¹⁰ Verksamheterna i Region Skånes svar på enkäten ingår primärt under rubriken *Arbetsätt för att nå ut*. Se rapportens metodavsnitt.

Prioriterade målgrupper

Merparten av teaterverksamheterna uppger att barn och unga är en prioriterad målgrupp i deras uppdrag. Även andra målgrupper nämns, till exempel äldre, nya svenskar och publikgrupper som vanligtvis inte besöker dem. Det görs också hänvisningar till bredare uppdragsformuleringar, till exempel att teatern ska "sträva efter att nå en bred publik och nya publikgrupper, med särskilt fokus på att utveckla utbudet för barn och unga", "främja möten mellan olika kulturer samt återspegla mångfalden i regionen" eller att teatern "nå och angår en bred publik".

Även merparten av de teater- och scenkonstfrämjande verksamheterna nämner barn och unga som prioriterad målgrupp. Ett par besvarar frågan i ett bredare perspektiv, däribland konsulentverksamheten i Region Blekinge:

Riksteatern Blekinges uppdrag är att främja och utveckla arrangörskapet inom scenkonsten. Genom stöttning, information och utbildningsinsatser ska arrangörerna kunna öka tillgängligheten till scenkonsten och bredda deltagandet. Riksteaterns vision är "scenkonst för alla och överallt". Riksteatern Blekinge ska också stärka de professionella kulturskaparnas möjligheter att verka i Blekinge samt främja barns och ungas möte med scenkonst. (Riksteatern Blekinge)

Arbetssätt för att nå ut

Omfattningen på institutionernas svar varierar. Några ger en bredare beskrivning av ett strategiskt arbete med frågor som rör deltagande, medan andra lyfter enstaka aspekter eller arbetssätt. Det görs några referenser till styr- eller strategidokument, till exempel likabehandlingsplaner, verksamhetsplaner, mångfaldscheck, lärmaterialet *Prata Scenkonst* samt publikstrategi.

Utbud och format

I institutionernas svar ges exempel på olika arbetssätt för att tillgängliggöra verksamheten. Det kan handla om att ha syntolkade och textade föreställningar, hörhjälpsutrustning samt tillgänglig information och tjänster på webben. Exempel ges bland annat av Malmö Stadsteater, som också lyfter språkliga och kostnadsmässiga tillgänglighetsaspekter:

Genom att erbjuda biljetter från 100 kronor möjliggör teatern för fler att ta del av verksamheten och teaterns lokaler är fullt ut tillgänglig för besökare oberoende av funktionsuppsättningar. Syntolkning erbjuds till ett stort antal föreställningar och efterfrågan på syntolkning har ökat. Enstaka produktioner har tillgängliggjorts språkligt genom textöversättningar som visats på monitorer eller via app. (Malmö Stadsteater)

Flera verksamheter beskriver hur de genom programutbud kan verka för att nå ut brett eller till vissa målgrupper, till exempel barn och unga. Merparten verksamheter har, som tidigare nämnts, barn och unga som prioriterad målgrupp och några uppger att en viss andel av deras verksamhet är för barn och unga. Scenkonst Öst verkar exempelvis för att 30 procent av bolagets aktiviteter ska vara riktade till barn och unga, Scenkonst Västernorrland uppger 50 procent, och Regionteater Västs verksamhet riktar sig helt till målgruppen barn och unga. Bland annat Scenkonst Västernorrland ger exempel på avtal med kommuner kring skolverksamheten:

Gentemot skolan i regionen arbetar vi enligt ett strukturerat arbetssätt som bygger på kontinuerlig dialog med de kommunala samordnarna. Vi har avtal med flera kommuner i regionen som garanterar grundskolebarnen konstupplevelser. Till exempel arbetar vi med referensgrupper, publikutveckling, uppsökande, främjande och förmedlande verksamhet. Erbjuder skräddarsydda Skapande Skola-projekt. (Scenkonst Västernorrland)

Helsingborgs stadsteater strävar efter att nå en så bred och mångfacetterad publik som möjligt med fokus på nordvästra Skåne. Samarbeten ses som en av förutsättningarna för att skapa ett brett utbud som är relevant för vana och ovana besökare: "I repertoarvalet speglas olika genrer som dramatisk teater, dansteater, opera och nyskriven musikal och teaterns foajé har använts för öppet hus med kortare arrangemang." Teatern lyfter även sin verksamhet *PLUS* som syftar till att utveckla lättillgängliga koncept för att hitta ny publik.

Malmö Stadsteater uppger att de genom sin repertoar 2018 speglar och behandlar frågor som berör breda befolkningsgrupper, och genom att komplettera med gästspel från andra länder har teatern kunnat erbjuda föreställningar på ett flertal språk: "Malmö Stadsteater ska producera dramatisk teater med hög och konstnärlig kvalitet för en bred och mångfacetterad publik från hela Skåne." Västerbottensteatern beskriver bland annat att de bjuder in studenter från svenska för invandrare (sfi) att ta del av produktionerna samt att de har haft gästspel som riktat sig till dem som inte besöker teatern så ofta, däribland Arabiska Teatern som spelade *Lille Prinsen* på arabiska.

Folkteatern Göteborg beskriver att de arbetar aktivt med att nå breda grupper av invånare genom den konstnärliga visionen och ett aktivt, utåtriktat och uppmärksammat publikarbete:

Vi kopplar olika aktiviteter till vår repertoar för att ständigt förankra och fördjupa publikens upplevelser. Det kan vara föreläsningar och samtal, tematiska quizkvällar eller workshops av olika slag samt även nattrepitioner för att nå en yngre publik. Vi har tillsatt en publikstrateg på 50 procent som har som sin uppgift att vara i dialog med och hela tiden vidga vårt kontaktnät och utveckla våra relationer med nätverk och publikgrupper. Vi ser att när vi utvecklar personliga relationer med olika organisationer ökar möjligheten att man sedan också kommer till teatern. Vi jobbar mycket med begreppet "folkteater", det vill säga: vilka är "folk" idag och hur når vi dem bäst? Hur angår vi dem? Vi arbetar också mycket med atmosfären i teaterhuset. Det ska kännas välkomnande att komma till teatern. (Folkteatern Göteborg)

Några exempel innefattar delaktighet från publiken. Västmanlands Teater lyfter bland annat ett planerat projekt i ett socioekonomiskt utsatt område i Västerås. I projektet arbetar regissör, skådespelare och pedagog med två skolklasser under en längre tid, vilket ska resultera i en föreställning. Ett annat exempel är att de 2018 genomförde en satsning på samarbete med civilsamhället, där de bland annat upplät sin stora scen till DraoThea som är en daglig verksamhet för personer med funktionsnedsättning. Göteborgs Stads dans- och teaterfestival beskriver sin medverkan i EU-projektet *Bespectactive*, som handlar om att aktivera sin publik och skapa en relation till publikgrupper. Folkteatern Gävleborg nämner sin satsning *Drömmar och Demokrati* som bestod av nio lokala scenkonstfestivaler. Genom satsningen nådde teatern en ovanligt bred publik:

Framgångsfaktorn var att öppna upp och anpassa festivalerna till de lokala initiativ som fanns på varje plats, därigenom nåddes nya lokala aktörer som i sin tur bidrog med nya publikgrupper. (Folkteatern Gävleborg)

Ett antal verksamheter kommenterar sin mobila verksamhet, till exempel turnerande verksamhet för skolor. Folkteatern Gävleborg beskriver exempelvis att de förlägger verksamheten "så demokratiskt som möjligt" i länets kommuner. Norrbottensteatern uppger att de turnerar över en fjärdedel av Sveriges yta och att deras skådespelare möter sin publik i bygdegårdar och byskolor. Genom *Ung Scen Norr* riktar de sig till ungdomar som har ett begränsat kulturutbud på sina hemorter. De har även workshops som syftar till att introducera kultur för människor som står långt från arbetsmarknaden: "Vi strävar även aktivt mot att vara en öppen teater."

Arbetet för att verksamheten ska komma breda grupper av invånare till del kan också handla om olika former av kommunikation och bemötande. Östgöteatern erbjuder till exempel nyblivna svenska medborgare i regionen samt nyinflyttade i regionen ett presentkort till teatern. Ung scen/öst söker aktivt upp och prioriterar nya skolor, med fokus på landsbygd och stadsdelar i de större städernas utkant. På liknande vis beskriver Göteborgs Stadsteater att de sedan 2013 arbetat särskilt med att nå publik i stadsdelar där deras publikandel historiskt sett varit ganska låg. Arbetet har utvecklats i positiv riktning och har i viss utsträckning kunnat utökas till andra utsatta områden. Stadra teater beskriver publikarbetet som ett sätt att avmystifiera uppfattningar om teatern:

Ett sätt för att avmystifiera fördomsfull uppfattning om teater är att arbeta med publikarbete vilket vi gör i samband med vår sommarsåsong. Detta arbete får ske på gator och torg, med flygblad och framför allt genom bemötande. /.../. Att jobba på en mindre ort (Nora kommun, 11 000 invånare) handlar om att öka relationen och förtroendet hos publik på plats, ett arbete som ständigt pågår. (Stadra teater)

Organisatoriska aspekter

I beskrivningarna av arbetssätt förekommer en del organisatoriska aspekter. På Folkteatern Göteborg arbetar exempelvis en publikstrateg på halvtid. Även Göteborgs Stadsteater har tjänster vars uppdrag är att nå vissa målgrupper samt att upparbeta och förvalta långsiktiga relationer med exempelvis intresseorganisationer, föreningar, skolor och andra forum. Stadsteatern har även en likabehandlingsgrupp som arbetar med frågor som rör jämställdhet, mångfald och tillgänglighet.

Ett perspektiv som lyfts i några svar är representation av erfarenheter och kompetenser på och bakom scenen. Göteborgs Stadsteater redogör exempelvis för att likabehandlingsaspekter beaktas i arbetet med repertoarerna och att representationen på teaterns scener ska uppmärksammas, vilket innefattar både upphovspersoner och medverkande på scen. Dalateatern uppger att de använder Teaterförbundets och Svensk Scenkonsts mångfaldscheck vid rekryteringar. Mångfaldschecken är ett av underlagen i teaterns likabehandlingsarbete. Malmö Stadsteater nämner att de har en långsiktig rekryteringsplan för att vara mer representativ för en större del av befolkningen.

Moomsteatern i Malmö beskriver sig som en "integrerad ensemble bestående av skådespelare med och utan funktionsnedsättning". Verksamheten har ingått i flera samarbeten, däribland det EU-finansierade projektet *Ogmios* som genomförs för att på längre sikt påverka och inspirera kulturverksamheter att i högre grad anlitat scenkonstnärer med funktionsnedsättning.

Teater- och scenkonstkonsulenter

Teaterkonsulenterna ger bland annat exempel på arbetssätt för att bidra till ökad bredd i regionernas scenkonstutbud. Det kan exempelvis handla om att visa arrangörerna en bred repertoar av föreställningar på utbudsdagar. Riksteatern Kalmar Län uppger att de vid urval till utbudsdagar använder sig av urvalskriterier samt strategidokument för jämlikhet och mångfald respektive barn och unga. Riksteatern Gävleborg påtalar att de når barn och unga ur alla samhällsgrupper, eftersom de förmedlar skolföreställningar. De väljer föreställningar som tar upp olika aspekter, exempelvis hbtq, dysfunktionalitet i familjelivet och hur det är att komma ny till ett nytt land, men de har också föreställningar "där konsten står för sig själv".

Riksteatern Skåne bedriver ett aktivt och kontinuerligt arbete med att främja allas lika möjligheter att ta del av ett varierat utbud av scenkonst av hög kvalitet genom arrangörsstöd, skolsubventioner och erbjudande till äldreboenden:

Som stöd för sitt regionala arbete med frågorna arbetar de utifrån en vägledande strategi för jämlikhet och mångfald som Riksteatern nationellt har tagit fram. Detta har varit konkret

närvarande i urvalsprocesser, vid planering av workshops och samtal samt i relation med medlemsföreningarna. Med utgångspunkt från konstnärlig kvalitet, höjd och bredd försöker Riksteatern Skåne göra medvetna val för att uppnå en bred representation på, bakom och framför scenen. (Riksteatern Skåne)

Riksteatern Halland beskriver att de arbetar aktivt med publikutveckling med länets riksteaterföreningar, och de ger exempel på samarbeten för att tillgängliggöra en kvalitativ och bred repertoar i regionen. De arbetar bland annat med gymnasieskolor och högskolan för att arrangera scen och salong på dagtid, i olika nätverk med kommunerna för ung scenkonst i det offentliga rummet samt med kommuner och destinationsbolag för att tillgängliggöra scenkonsten på teatrarna. Region Uppsala gör särskilda insatser för att nå bredare grupper och exemplifierar med att Tornedalsteatern bjöds in och att de har samarbete med Tyst Teater och Uppsala stadsteater, till exempel med dans för äldre samt för personer med Parkinsons sjukdom eller olika funktionsnedsättningar.

Ett par verksamheter beskriver hur de genom utbildning stöttar arrangörerna i frågor som rör deltagande, däribland Riksteatern Kronoberg som stöttar de lokala teaterföreningarna i deras arrangörskap, föreningsarbete, repertoar, marknadsföring samt publik- och medlemsutveckling:

Föreningarna får på så sätt hjälp att skapa en bred repertoar för olika målgrupper, som med hjälp av den lokala föreningens nätverk och samarbeten sprider scenkonsten ut i kommunerna och når de mer glest befolkade orterna runt om i länet. (Riksteatern Kronoberg)

Ett annat exempel på arbetssätt ges av Riksteatern Jämtland/Härjedalen som har utvecklat sitt småplatsstöd till ett publikutvecklingsbidrag. För att ta del av bidraget ska föreställningen attrahera en ny målgrupp samt ha en ny samarbetspartner eller arrangeras på en plats med färre än 3 500 invånare.

Det förekommer också att institutioner beskriver samverkan med och stöttning av arrangörer. Regionteatern Blekinge Kronoberg har exempelvis skapat ett dokument till teaterföreningar och skolor som arrangerar föreställningar, med tips på hur man kan arbeta med att involvera publiken och nå nya målgrupper. Regionteater Väst stödjer arrangörer i arbetet med tillgängliga lokaler och Estrad Norr i Jämtland Härjedalen genomför ett strategiskt arbete med arrangörer i länet:

Detta görs genom att årligen, i samband med att säsongsprogrammet blir klart, försöka träffa föreningsliv och skoledare i dialog i varje kommun. Fortbildning sker i samarbete med Riksteatern Jämtland/Härjedalen och studieförbund med informations- och inspirationsträffar, föreläsningar och utbildningsinsatser. *Arrangörspeppen* är ett nyinrättat pris i form av en liten ekonomisk uppmuntran till arrangörer som Estrad Norr vill lyfta. (Estrad Norr)

Utvecklingsbehov

Merparten av institutionerna ser behov av att utveckla arbetssätten för att nå ut bredare, ibland med tillägget att utveckling sker kontinuerligt.

Några lyfter utvecklingsmöjligheter inom kommunikationsområdet, däribland Scenkonst Sörmland som framhåller behov av ett direkt tilltal, levande möten och besök inför en scenkonstupplevelse. Folkteatern Göteborg ser behov av att arbeta med flera vägar för besökare att hitta till teatern – allt från personliga inbjudningar till evenemang och publikaktiviteter som skapar intresse: "Vi måste hålla hög konstnärlig kvalitet och samtidigt arbeta med att sänka trösklarna, bli mer tillgängliga." Regionteater Väst ger många rundvandringar och studiebesök i teaterhuset och skriver att de gärna skulle vilja arbeta med fadderprogram, mentorskap och liknande för att barn och unga från alla

samhällsgrupper ska få kännedom om konstnärlig verksamhet och möjliga yrken. Västana Teater ger ett annat perspektiv på möjligheten att nå breda publikgrupper:

Det är naturligtvis vår önskan att nå breda publikgrupper. I dagsläget har vi dock i stort sett slutsålt på alla evenemang vi gör, och eftersom vi har en så slimmad organisation har vi inte möjlighet att lägga resurser på att så att säga byta ut de publikgrupper vi har mot en annan publik. (Västana Teater)

Ett annat utvecklingsområde som lyfts av några aktörer är geografiska perspektiv på tillgänglighet. Scenkonst Sörmland ser exempelvis behov av nya arbetssätt för att välja spelplatser i eller nära bostadsområden där människor sällan besöker traditionella arenor för att se en föreställning eller konsert. Stadra teater ser det som önskvärt med direktbussar till teatern för att underlätta för publik att ta del av kulturverksamheten på plats. Folkteatern Gävleborg beskriver att de arbetar nära arrangörsledet och Riksteatern Gävleborg för att ytterligare fördjupa arbetet med att nå en differentierad publik. Västmanlands teater framhåller värdet av lokal förankring:

Vi tittar hela tiden på hur vi ska utveckla verksamheten, men att hitta nya publikgrupper tar mycket resurser. Vi har funnit att ett mer reaktivt arbetssätt fungerar bra. Vi arbetar mycket med förankring, har mycket dialog med platsen, och vi tror att det gör oss lyhörda för de strukturförändringar som vi ser i Västerås och Västmanland. 2019 har vi antagit nya inriktningsmål som slår fast att vi ska utarbeta en tydlig profil och metod för scenkonsten för barn och unga, som ska resultera i minst en föreställning per år. (Västmanlands Teater)

Två verksamheter lyfter så kallad *community*-teater, däribland Teater Halland som har ett befintligt samarbete med särskolan och önskar utveckla den arbetsformen med andra målgrupper i regionen. Folkteatern Gävleborg skriver att de undersöker en roll som facilitator och hur teatern på bästa vis kan vara en plattform inte bara för sin egen verksamhet utan även andras initiativ. Två verksamheter lyfter behov av en bredare representation av erfarenheter på och bakom scenen.

Länsteatern Örebro svarar nej på frågan om de ser ett utvecklingsbehov, men man ser däremot att det finns "ett akut behov av att den nationella och regionala kulturpolitiken krokarm med andra politikområden så att kulturpolitiken ska verka genomströmande tvärssektoriellt i hela samhället."

Teater- och scenkonstkonsulenter

Teaterkonsulenter ser att det finns utvecklingsbehov, men påtalar också att utveckling sker kontinuerligt. Riksteatern Väst ser exempelvis ett behov av att stärka arrangörsledet, främst i socioekonomiskt svaga områden. Riksteatern Jämtland/Härjedalen uppger att det saknas medel att nå hela länet på ett likvärdigt sätt; föreningarna beskrivs ha liten ekonomi att arrangera professionell scenkonst utanför större orter.

Riksteatern Kalmar Län uppfattar att det blivit allt svårare för skolkulturombuden att delta på utbudsdagar, skolkulturträffar och fortbildningsträffar. För att nå ombuden krävs en kunskapskampanj om vikten av kultur i skolan eller en uppsökande verksamhet på skolorna, menar man. Riksteatern Gävleborg uppger att de lokala teaterföreningarna ständigt arbetar med att hitta nya sätt att nå ut till flera men att det är svårt att dels rekrytera nya personer till styrelserna, dels hitta personer som har tid och lust och engagemang att arrangera scenkonst. Region Örebro teaterkonsulent beskriver ett pågående utvecklingsarbete för scenkonst på landsbygden:

När det gäller scenkonst utanför tätort (landsbygd) har riktade insatser påbörjats genom att bygga ett länsövergripande nätverk med lokalhållare, ideella föreningar samt distrikten för att stärka och främja kulturella mötesplatser, tillgänglighet av professionell scenkonst och en levande landsbygd. Det behöver utvecklas med att höja medvetenheten och synliggöra behoven för vikten av en levande landsbygd, så kommuner, regionen och andra berörda

aktörer har en samsyn kring kultur på landsbygd och en samhandling. Det behövs också skapas engagemang och intresse så föreningar/arrangörer får en återväxt så att kommande generationer kan och vill fortsätta få kulturen att leva även utanför tätorterna, i samklang med andra områden. (Örebros teaterkonsulent)

Kunskap kring delaktighet

Ett tiotal verksamheter uppger att de arbetar med någon form av publikundersökningar. Många lyfter den publikstatistik som samlas in exempelvis genom biljettsystemet. Ett antal lyfter också att kunskap uppnås genom möten och dialog med bland annat publik, lärare och samarbetspartners. Helsingborgs Stadsteater har genomfört en publikundersökning som ska kompletteras med en kartläggning av vilka grupper som *inte* besöker teatern, och därefter ska man ta fram en plan för att ytterligare bredda sin publik.

Göteborgs Stadsteater ger ett utvecklat svar på frågan om hur de uppnår kunskap om vilka som deltar i verksamheten:

I dag ser vi årligen över hur åldersfördelningen ser ut vad gäller unga. Detta kan vi göra utifrån student- och skolpris. Jämte detta beställer vi också årligen svar på ett antal frågeställningar från SOM-institutet. Det gäller bland annat utbildningsfördelning, könsfördelning, medborgarskap och geografisk spridning. Här kan vi långsiktigt se förändringar och göra analyser i förhållande till den då spelade repertoaren, som vi ser är det mest avgörande. Över åren ser vi då en, om än svag, tendens till att allt större publik med mångkulturell bakgrund kommer till oss. Resultatet är säkert en samverkan mellan långsiktiga samarbeten med specifika parter och val av repertoar.

Teatern har också vid behov utökat publikutvecklingsarbetet med anställd som har djupare kontaktnät mot en specifik målgrupp. Vidare så ser vi över åren att allt fler med medellåg utbildningsnivå besöker oss. Vi kan även via vårt biljettsystem avgöra var person som köper biljett bor. Personer som nyttjar syntolkning respektive textning kan mätas via uthämtad utrustning och bokade biljetter. Dessa siffror presenteras årligen i vår verksamhetsberättelse och vi ser också att de stadigt ökar. (Göteborgs Stadsteater)

Teater- och scenkonstkonsulenter

Några teaterkonsulenter uppger att uppgifter om besökare inhämtas av de lokala arrangörerna, exempelvis genom publikundersökningar. I Region Jämtland/Härjedalen får föreningarna redovisa om de nått en ny grupp eller medarrangör. Riksteatern Kalmar Län uppger att de saknar säkra underlag om allmänhetens deltagande men att de har kunskap om barns och ungas medverkan genom skolkultursamordnarnas redovisade uppgifter.

Riksteatern Kronoberg för statistik över publik och medlemskap för länets samtliga teaterföreningar samt vilka spelplatser som används för scenkonstarrangemang under året. De avser också att genomföra utförligare enkäter för att öka kunskapen om de personer som tar del av verksamheten och var dessa hittat information om arrangemangen.

Särskilt angelägna målgrupper att nå i större utsträckning

Ett antal teaterverksamheter ser målgruppen nyanlända eller personer med olika kulturella bakgrunder och språk som särskilt angelägen att nå i högre utsträckning. Några lyfter barn och unga. Andra målgrupper som nämns är bland annat unga vuxna, personer från socioekonomiskt svaga områden och bosatta i olika delar av regionen, personer med funktionsnedsättning, nationella minoriteter, äldre, publikarrangörer och personer utan intresse eller vana att gå på teater.

Nedan ges några exempel på resonemang kring målgrupper:

Utmaningen är att en enskild kulturverksamhet inte kan förändra större samhälleliga strukturer och att det är provocerande att återkommande påpeka denna självklarhet. När ska ord och återkommande återkopplade grundläggande problem/hinder/utmaningar övergå i praktisk handling. (Länsteatern Örebro)

Vi verkar i ett län där det finns en stark maskulinitetskultur som vi arbetar med. Och att hitta en repertoar som är angelägen för unga samt nyanlända är givetvis en strävan vi har. Men våra utmaningar handlar nog främst om geografi i och med att vi ska erbjuda teater över en yta stor som den mellan Malmö och Göteborg. (Norrbottnesteatern)

Människor som lever ett liv som påverkas av en socioekonomiskt utsatt situation. Människor som bor utanför städer. Unga vuxna. Utmaningarna är både praktiska i form av logistik (att kunna ta sig till evenemang), ekonomi (att ha råd/tid att gå på kulturevenemang) och sociala/mentala (att känna sig adresserad och inbjuden, att känna sig bekväm, att kunna ta till sig upplevelsen, att komma över trösklar som har med idéer om vad uppleva och "förstå" är, att känna sig speglad). (Scenkonst Sörmland)

Teater- och scenkonstkonsulenter

Frågan besvaras framför allt utifrån ett publikperspektiv men även utifrån perspektiven arrangörer, medlemmar och representation i de lokala styrelserna. Några verksamheter ser det som särskilt angeläget att nå utlandsfödda, nya svenskar och unga vuxna i större utsträckning. Andra målgrupper som nämns är bland annat socioekonomiskt svaga grupper, personer med intellektuell funktionsnedsättning, barn och unga, landsbygdsbor, unga vuxna i arrangörsprojekt, föreningar på landsbygden samt arrangörer överlag.

Riksteatern Jämtland/Härjedalen berör både ett publik- och styrelseperspektiv:

Riksteatern ser att den vanligaste målgruppen är äldre, svensk och kommer från en socioekonomiskt privilegierad målgrupp. Man fokuserar på och tycker att urfolket samerna är viktiga och försöker rikta föreställningar gentemot dem. Men att få en yngre och utlandsfödd publik och även representation i föreningarnas styrelser är också viktigt. (Riksteatern Jämtland/Härjedalen)

Är teaterverksamheterna nöjda med hur de når ut i dag?

Några teaterverksamheter är generellt sett nöjda med hur de når ut till regionens invånare, utifrån befintliga resurser och uppdrag. Ett knappt tiotal är generellt sett inte så nöjda, även om det finns nyanser i deras svar. Andra svarar på ett sådant sätt att det inte framgår om de främst är nöjda eller missnöjda.¹¹

Bland dem som inte är så nöjda lyfts lite olika aspekter. En verksamhet ser exempelvis en begränsning i en svag utveckling av kommunala anslag till skolinköpare och teaterföreningar. För att komma till rätta med detta har teatern på försök själv arrangerat föreställningar på turné, vilket beskrivs ha kostat stora ekonomiska och personalmässiga resurser och inte gett något större uppsving i antal besökare.

Scenkonst Västernorrland är nöjda med hur de når ut men ser bland annat ett behov av att mottagarledet stärks. Kommunernas kultursamordnare och arrangerande organisationer beskrivs ha olika förutsättningar, eftersom vissa kommuner har små resurser eller saknar ändamålsenliga lokaler för scenkonst.

Teater Halland vill inte beskriva sig som nöjda, trots att de når många i regionen:

¹¹ En kommentar från Kulturrådet här, är att det kan vara en svår fråga att besvara eftersom det kan vara svårt både att sätta mål för och att följa upp kulturdeltagande. Dessutom kan "nöjdhet" uppfattas på olika sätt och därmed inte bara återspegla faktiska omständigheter. Skillnader i svaren bör därför tolkas med försiktighet.

Vi når rekordmånga hallänningar i dag, men vi är absolut inte nöjda. Vi vill bli större och nå fler. Vårt uppdrag som turnerande regionteater är stort och personalstyrkan är liten så vi missar många potentiella besökare/deltagare i dag. (Teater Halland)

Teater- och scenkonstkonsulenter

Konsulenterna är i varierande grad nöjda med hur de når ut utifrån befintliga resurser och uppdrag. Riksteatern Väst är i stort sett nöjd men skulle gärna se ett samlat grepp om arrangörskapet av all scenkonst inom Riksteatern, där även danskonsulenterna ingår. Riksteatern Blekinge ser behov av att arbeta mer med att stötta valberedningarna för att öka mångfalden i arrangörsföreningarnas styrelser.¹²

Två verksamheter tar upp de kommunala anslagen som en utmanande faktor, bland annat för barns och ungas möjligheter att uppleva professionell scenkonst. Riksteatern i Kronoberg önskar exempelvis en ekonomisk garanti för att föreningarna ska bli mer benägna att satsa på smalare produktioner som kan tilltala nya målgrupper:

För att öka på antalet arrangemang som riktas till smala områden och grupper och för att nå nya grupper, skulle en ekonomisk garanti varit önskvärt. Det vore önskvärt att kunna stötta de ideellt arbetande föreningarna mer både personellt och med marknadsföringsstöd, inte minst digitalt. Att kunna stötta föreningarna med ekonomisk garanti för smala arrangemang är också önskvärt men Riksteatern skriver att det inte möjligt med de anslag de har idag. En ekonomisk garanti skulle göra föreningarna mer benägna att våga satsa på smalare produktioner, produktioner som kan tilltala nya målgrupper. Många av länets föreningar har små anslag och de vågar inte satsa på smala produktioner. (Riksteatern Kronoberg)

Vilket utrymme har teaterverksamheterna att påverka vilka som tar del av verksamheten?

Ett totalt antal verksamheter gör ingen generell bedömning av i vilken utsträckning de, utifrån befintliga uppdrag och resurser, kan påverka vilka som deltar i verksamheten utan resonerar i stället kring arbetssätt och förutsättningar. Ett antal beskriver dock att de har generellt sett goda möjligheter att påverka vilka som tar del av verksamheten, och något färre beskriver utrymmet att påverka som litet.

Ett par verksamheter ger exempel på hur de kan påverka deltagandet. En aktör lyfter till exempel sin skolverksamhet, eftersom de därigenom når en bredd av bakgrunder, erfarenheter och förutsättningar. Andra arbetssätt som kan ge visst påverkansutrymme är till exempel programläggning, samarbeten, kommunavtal, egenproducerade projekt, marknadsföring och avsatt tid för att utveckla relationer med publiken.

Det ges också exempel på utmaningar och begränsningar. En aktör erfar att det är svårast att påverka vuxenpubliken, eftersom den ofta består av "stammisar". En annan påtalar att det kräver tid och utvecklingsmöjligheter att bryta ny mark och att bygga nya relationer och kontaktnät. Två verksamheter lyfter begränsningar som berör det lokala arrangörskapet på grund av deras ibland svaga ekonomi eller att de inte alltid delar verksamhetens uppdrag kring målgrupper. En aktör ser en begränsning i att anslagen tilldelas på årlig basis, ofta någon månad innan året inleds, eftersom det påverkar möjligheten till den långsiktighet som krävs för att skapa förändring.

Regionteater Väst har goda erfarenheter av att skriva avtal med kommunerna om skolverksamhet:

¹² En kommentar från Kulturrådet här, är att det kan vara en svår fråga att besvara eftersom det kan vara svårt både att sätta mål för och att följa upp kulturdeltagande. Dessutom kan "nöjdhet" uppfattas på olika sätt och därmed inte bara återspegla faktiska omständigheter. Skillnader i svaren bör därför tolkas med försiktighet.

När vi 2013 påbörjade vårt nya arbetssätt, att skriva avtal med kommunerna om att spela för *alla* deras grundskoleelever och inte bara på efterfrågan från särskilda skolor, gjorde det stor skillnad. De föreläsningar vi håller i kommunerna, *Prata scenkonst*, stärker skolornas möjligheter att ta emot föreställningarna på ett bra sätt och det stärker också barnkultursamordnarens ställning och möjligheter. Alla aktiviteter och allt arbete som stärker Regionteater Västs varumärke påverkar i positiv riktning att fler kan ta del av verksamheten i och med att statusen för barnkulturen höjs generellt av det. (Regionteater Väst)

Samarbeten beskrivs vara en central del för att Östgötateatern ska kunna nå ut till fler:

Med många samarbeten ges möjligheten att få en ökad bredd, där man kan nå fler samtidigt som verksamheten fortsätter att utvecklas, utmana och leverera verk av hög konstnärlig kvalitet. Östgötateatern har och har haft ett långt samarbete med Riksteatern med flera framgångsrika samproduktioner och många uppskattade gästspel i länet och nationellt. När det gäller den turnerande verksamheten för vuxenföreställningarna är den beroende av ett lokalt arrangörskap. Ett grundläggande problem är att de flesta teaterföreningarna har en svag ekonomi och till stor del drivs av ideellt arbete. (Östgötateatern)

Teater- och scenkonstkonsulenter

Upplevelsen av möjligheten att påverka vilka som tar del av verksamheten varierar. Det beskrivs bland annat finnas viss möjlighet att påverka deltagandet genom kursverksamheten samt i urvalet till utbudsdagar. Region Uppsala ser exempelvis att de har stor möjlighet att påverka genom att arbeta målinriktat med olika genrer och tilltal. Riksteatern Kalmar Län beskriver att de "strävar alltid efter att föreningarna ska göra modiga, medvetna val både i sin repertoar och i sin verksamhet i övrigt, till exempel hur man väljer personer till styrelsen." Riksteatern Blekinge uppfattar att de med sitt regionala uppdrag och Riksteaterns vision och tillgänglighetsstrategi i ryggen kan påverka förutsättningarna för att fler kan ta del av verksamheten och bredda utbudet.

Riksteatern Jämtland/Härjedalen påtalar att det är svårt att "arrangera en föreställning som når en ny grupp när föreningen är beroende av intäkterna vilket gör att föreningarna gärna satsar på säkra kort. Då attraherar verksamheten de redan kulturvana besökarna."

Övriga reflektioner kring breddat deltagande

Teaterverksamheternas övriga reflektioner berör sammantaget ett brett spann av teman, varav några återges här.

Några reflektioner berör mottagarledet. Norrbottensteatern har tankar om att utveckla arrangörsleden för att nå ut med sina föreställningar. Wermland Opera ser behov av politiska beslut om ansvarsdelen för skolområdet. Estrad Norr i Jämtland Härjedalen ser ett grundproblem i att institutionen har kravet att leverera scenkonst men att ingen har kravet eller uppdraget att ta emot den:

Finns inte mottagarledet så hjälper det inte att tänka in nya målgrupper i produktionerna. Att själva klara arrangörsansvaret över länets enorma yta är en omöjlighet utifrån de resurser man har. (Estrad Norr)

Byteatern Kalmar Länsteater önskar stärkta möjligheter för kommunernas möjlighet att köpa scenkonst genom anslagshöjningar till inköp av skolkultur samt stöd till teaterföreningar för inköp av fler föreställningar. Scenkonst Sörmland ser bland annat behov av fler spelplatser och arrangörer i bostadsområden utanför stadens centrum: "Det innebär fler multikulturhus/mötesplatser, som skapas på stadsplaneringsnivå." De ser också att det finns ett kunskaps- och kompetenshöjningsbehov kring "det som på engelska kallas *audience experience design*, det vill säga ett vidgat publikarbete för kultur."

Några lyfter organisatoriska aspekter, däribland Regionteater Väst som understryker vikten av representation på scen: "publiken behöver kunna relatera och känna igen sig

själva. Där spelar utbildningarna så klart en viktig roll, vilka som kommer in.” Östgötateatern lyfter vikten av att inse att arbetet med att bredda tillgängligheten för nya publikgrupper är ett långsiktigt arbete, ingen ”quick fix”, och framhåller att teatern även behöver se till den egna rekryteringen så att den får ”bredd vad gäller representation”.

Regionteatern Blekinge Kronoberg reflekterar över balansen mellan resurser och mål och att det är resurskrävande att bygga en hållbar relation med ny publik samtidigt som de fördjupar relationen med befintlig publik. Enstaka föreställningar eller projekt som riktar sig till specifika målgrupper beskrivs inte som tillräckligt för att bygga långsiktiga relationer med nya målgrupper. Den rörelse och metodutveckling kring en medborgarscenen som verksamheten startat ska därför vara långsiktig för att ge hållbara resultat:

Genom Medborgarscenens verksamhet så utvecklas metoder och arbetssätt som de tror att fler institutioner kan dra nytta av i förhållande till nya konsumenttrender och samhällsutmaningar. Att se människor mötas, kryss och tvärs av kulturella arv, ålder, etnicitet, sexuell läggning och social tillhörighet är enligt RBK magiskt. Att uppleva den dialog som uppstår ger medarbetarna på Regionteatern hopp om framtiden och de är säkra på att det kan vara en väg framåt för kulturinstitutionerna. Det handlar inte bara om att säkra kulturupplevelser för invånaren och skapa ny publik för deras egen överlevnad – utan även om att på ett effektivt sätt motverka sociala och kulturella ojämlikheter. (Regionteatern Blekinge Kronoberg)

Teater- och scenkonstkonsulenter

Konsulenter lyfter lite olika aspekter i sina övriga reflektioner. Riksteatern Gävleborg lyfter till exempel ett behov av mer marknadsföring om Riksteatern. Riksteatern Jämtland/Härjedalen framhåller vikten av samarbete, till exempel med Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter (RFSL). De påtalar också att den största utmaningen är att människorna bor väldigt utspritt i regionen.

Riksteatern Kronoberg skriver att de kan locka bredare grupper genom riktade insatser, men för att få ett mer bestående resultat behövs en kontinuitet i repertoar och insatser. Riksteatern Kalmar Län påtalar att det är svårt att nå gymnasieskolans elever eftersom gymnasieskolan som frivillig skolform inte täcks av skolkulturgarantin och få skolkultursamordnare arbetar mot gymnasieskolan: ”Vi kan konstatera att ungdomar i gymnasieåldern får se väldigt lite scenkonst.”

Dans

Dansen är organiserad på lite olika sätt i regionerna och i flera av landets regioner är det ett område vars infrastruktur är under utveckling. Det är vanligt att professionell dansverksamhet och dansfrämjande verksamhet bedrivs av samma organisation. I många regioner är samarbete med nationellt verksamma fria aktörer en förutsättning för att kunna erbjuda invånarna professionella dansföreställningar av hög kvalitet. I flera regioner tillgängliggörs professionell danskonst av institutioner som framför allt verkar inom teater eller musik. Detta beskrivs närmare i metodavsnittet.

Sammanfattning¹³

Inom dansområdet beskrivs bland annat mobil verksamhet och dansverksamhet för och med olika målgrupper, skolsamverkan samt residensverksamhet som ett sätt att nå breda grupper av invånare. De flesta verksamheter ser ett behov av att utveckla arbetssätten. Några resonerar särskilt kring vikten av långsiktighet. Omkring en tredjedel av aktörerna är generellt sett nöjda med hur de når ut utifrån resurser och uppdrag, några är inte så nöjda och andra svarar på ett sådant sätt att det inte framgår om de främst är nöjda eller missnöjda. Omkring hälften uppfattar att de har ganska goda möjligheter att påverka vilka som tar del av verksamheten och enstaka beskriver möjligheterna som begränsade.

Prioriterade målgrupper

Barn och unga är den vanligaste prioriterade målgruppen i dansverksamheternas uppdrag. Andra målgrupper är bland annat nationella minoriteter, äldre, dansare, danselever, personer med funktionsnedsättning, nya svenskar, människor som bor på platser utanför tätort, ny publik eller helt enkelt "en bred publik". Det förekommer också referenser till bredare uppdragsformuleringar.

Arbetssätt för att nå ut

Omfattningen på svaren från dansverksamheterna varierar. Några refererar till styr- eller strategidokument till exempel regional kulturplan, verksamhetsplan och verksamhetsstrategier samt handlingsplaner för tillgänglighet och likabehandling. Göteborgs Stads dans- och konstkonsulenter hänvisar till exempel till Göteborgs Stads program för en jämlik stad 2018–2026, där "Skapa förutsättningar för delaktighet, inflytande och tillit" är ett målområde. Avdelningen för kulturutveckling i Region Värmland bifogar ett material om jämlik kommunikation: *Schyst dans! Idéer och vägledning till dig som vill skapa schysta diskussioner eller klassrumsföreställningar*.

Av Göteborgsoperans strategi för 2018–2021 framgår att den ska "bedriva opera-, musikal-, dans- och konsertverksamhet med hög internationell konstnärlig kvalitet för en bred publik", vilket följs av punktsatserna:

- Göteborgsoperan ska upprätthålla och utveckla sin position som ett av norra Europas intressantaste operahus som når och angår en bred publik.
- Göteborgsoperan samverkar med civilsamhället och det fria kulturlivet för vidgat deltagande.
- Göteborgsoperan är ett modernt digitalt operahus lokalt, regionalt, nationellt och internationellt. (Ur Göteborgsoperans strategi 2018–2021)

Mobil verksamhet

Flera aktörer beskriver mobil verksamhet, till exempel turnerande och uppsökande. Scenkonst Sörmlands professionella dansverksamhet arbetar exempelvis med val av

¹³ Verksamheterna i Region Skånes svar på enkäten ingår primärt under rubriken *Arbetssätt för att nå ut*. Se rapportens metodavsnitt.

teman som tilltalar olika grupper och val av verk som passar olika spelplatser samt genom att skapa verk på offentliga platser, till exempel bibliotek, badplatser, parker, träffpunkter i stadsdelar och torg. Kultur Gävleborg/dans arbete med barn och unga och urban dans sker ofta på ungdomsgårdar i områden där det till stor del bor publik med olika etniska bakgrunder. Genom verksamheten lockas publik till andra arrangemang, till exempel dansfilmfestival, dansläger, *Brick City Battles*, *Skapa Dans* och *Dans som sommarjobb*.

Kultur i Halland beskriver att det inom verksamheten *Rum för Dans* finns ett systematiskt utåtriktat arbete gentemot svenska för invandrare (sfi) och andra kommunala verksamheter kring integration. Verksamheten besöker regelbundet utbildningsklasser för att prata om deras verksamhet: "Publiken i framför allt Falkenberg är mångkulturell, vilket ofta också speglar programsättningen i säsongsprogrammet utifrån ett samtida dansperspektiv."

Ett omvänt perspektiv på mobil verksamhet ges av Skånes Dansteater som samarbetat med teaterföreningar för att ordna med bussresor till föreställningarna i Malmö. De beskriver också arbetet med *Tätt på* som är "ett koncept som innehåller mindre dansverk, dansfilm och samtal som man testat att erbjuda under året till platser som inte har möjlighet att ta emot en 'riktig' dansföreställning".

Riktad verksamhet

Det ges också exempel på riktad verksamhet till vissa målgrupper. Kultur i Halland beskriver exempelvis *Dansa utan krav* som är ett projekt kring psykisk ohälsa hos unga tjejer. Projektet startades av Region Halland i samarbete med ABF och skolhälsovården i Halmstad. Dans i Nord beskriver sitt uppsökande arbete som nyckeln till att tillgängliggöra dans. I samverkan med lokala aktörer skapas skraddarsydda dansnedslag på orten för att stimulera och tillgängliggöra dansen för såväl unga som äldre medborgare. Region Uppsalas danskonsulentverksamhet arbetar bland annat med dans för äldre och personer med funktionsnedsättning.

Skånes Dansteater beskriver sin riktade dialogverksamhet på följande sätt:

Inom dialogverksamheten arrangeras aktiviteter till exempel speciellt riktade mot nyanlända, personer med funktionsnedsättning, olika personer i utanförskap som före detta hemlösa eller före detta kriminella, personer med Parkinson och kvinnor som utsatts för våld. Gemensamt för flertalet av aktiviteterna är att de erbjuds gratis eftersom det ofta handlar om personer som inte har tillräckliga ekonomiska medel. (Skånes Dansteater)

Göteborgs Stads dans- och konstkonsulenter ger exempel på verksamheter riktad mot olika målgrupper enligt följande:

- *Dansbanan*: Samordning med kultursamordnare och kulturhus i 8 stadsdelar för att nå ut till fler genom stor geografisk spridning. 2019 en klassrumsföreställning med HBTQ-tema för högstadiet samt en interaktiv föreställning där en av dansarna har en funktionsnedsättning. - *Dansa en bok*: Kompetenshöjande insats som riktade sig till flera målgrupper i staden för att öka spridningen till många olika barngrupper. Tillgänglig info, musik och handledning med fria rättigheter och som finns översatt till ett flertal språk. Har resulterat i att flera förskollärare har infört metoden som en del i sitt pedagogiska arbete på förskolan. (Göteborgs Stads dans- och konstkonsulenter)

Flera lyfter verksamhet för barn och unga och några särskilt skolsamverkan. Byteatern Kalmar Länsteater uppger exempelvis att majoriteten av deras produktion är för barn och unga samt att de erbjuder verksamhet till likvärdigt pris över hela sitt turnéområde. Göteborg Stads dans- och konstkonsulenter beskriver att kulturförvaltningen inom ramen för den statliga sommarlovssatsningen för barn i åldern 6–15 år arbetar tillsammans med

övriga stadsdelsförvaltningar och fackförvaltningar i staden för ett breddat deltagande med kostnadsfria aktiviteter under sommarlovet.

Residensverksamhet

I några svar beskrivs residensverksamhet. Kultur Gävleborg/dans beskriver exempelvis att man når publik utanför den vanliga arenan genom residens tillsammans med kommuner, samarbetet med *Dansnät Sverige* och andra professionella verksamheter, bland annat museer och konsthallar. Det kan till exempel vara residens i dans/musik eller dans/kulturarv. Dans i Öst beskriver att för deras dansresidens finns både breddat deltagande och inkludering med som kriterium för arrangemanget:

I de residens för dans – som påbörjades 2017 i samarbete med olika parter både lokalt, regionalt och nationellt – finns både breddat deltagande och inkludering med som kriterium för arrangemanget. /.../ Dansprojekt *Klockartorpet* (även det inom *Möten i Dansen*) påbörjas nu med en temaworkshop i juni för att kunna göra en utlysning för att hitta en koreograf/dansgrupp som vill jobba med den unika platsen och de människor som bor där. Dans i Öst har även stöttat andras dansprojekt ekonomiskt under 2018. (Dans i Öst)

Avdelningen för kulturutveckling/dans i Region Värmland beskriver sina arbetssätt med breddat deltagande med fokus på arbetsmöjligheter för utövare inom dans och teater:

Dansresidens utanför Karlstad, olika inriktningar, olika målgrupper beroende på hårbärgerande kommuns önskemål och behov. Detta ger våra regionala dansare arbetsmöjligheter i länet, ofta med en etablerad koreograf utifrån. Jobb och fortbildning samtidigt. Ibland är de interdisciplinära samarbeten som fortsätter efter residensets slut. Ett undermål är att få de fria dans- och teaterutövarna att samverka. Gärna konstnärligt. (Avdelningen för kulturutveckling/dans i Region Värmland)

Utvecklingsbehov

Svaren som uttryckligen handlar om dansområdet berör olika aspekter, varav ett urval lyfts här. Kultur Gävleborg/dans lyfter exempelvis vikten av att erbjuda mångfald och kvalitet samt värden som gör att publiken känner sig inkluderad oavsett vem man är och varifrån man kommer. De menar att arbetet för att nå en ny publik kräver att de "anpassar sättet att kommunicera samtidigt som Kultur Gävleborg/dans aktivt driver på en utveckling med lojala 'ambassadörer' för dansen". Dans i Nord framhåller vikten av att hålla sig à jour med omvärlden och ständigt vara beredd på att revidera, se över och utvärdera arbetssätt. De har planer på att arbeta med *virtual reality*-film för att tillgängliggöra dansen mer, men betonar också vikten av mänskliga möten.

Scenkonst Västernorrland lyfter värdet av scenkonst som ett demokratiserande verktyg och medel för inkludering. De påtalar att särskilt danskonsten och musiken med sin språklöshet kan fungera inkluderande. Scenkonst Sörmland resonerar bland annat kring att dansen kan behöva avmystifieras:

För dansen behöver nog också själva konstformen avmystifieras/förklaras. Detta sker till exempel genom eget utövande, men också genom information och inbjudan live, människa till människa. Institutionen har i dag inte resurser i form av tid för ett sådant arbete. Den dansfrämjande verksamhetens *community*-dansprojekt lyckas väl med detta, då projekten kan riktas väldigt specifikt till en viss grupp personer. (Scenkonst Sörmland)

Avdelningen för kulturutveckling/dans i Region Värmland lyfter utvecklingsområden av strukturell karaktär, exempelvis ett permanent danskompani, utvecklad residens- och mentorsprogram och ett regionalt subventions- eller arrangörsstöd, främst riktat till skolor för resor till evenemang. Regionteater Väst vill bland annat utöka verksamheten med ett nationellt uppdrag för dans av, med och för barn och unga. De hoppas också nå bredare genom digitala utvecklingsprojekt, exempelvis genom att göra ett spel av en föreställning.

Dansverksamheten i Örebro län ser ett generellt behov av stärkt infrastruktur för dansen i regionen:

Det finns ett stort behov av att utveckla nya arbetssätt för att nå bredare. Dansen är för närvarande en blygsam konstform som tar mycket liten plats på länets scener och spelplatser. Det behöver byggas upp en fungerande infrastruktur från grunden för dansen som helhet i länet för att nå bredare. (Dans i Örebro län)

Västmanlandsmusiken beskriver utvecklingsmöjligheter med residensverksamheten:

Utveckla Västmanlands län till en plats för dansresidens och konstnärliga samarbeten mellan institutioner, lokala arrangörer, koreografer och danskonstnärer. Inom dans och cirkus genomförs *Residensprojektet* som är delfinansierat av Kulturrådet och som 2019 går in på sitt andra år, med utlysning av fyra dans- och cirkusresidens. Närmare 70 ensembler har sökt och det är hög nivå på de sökande. (Västmanlandsmusiken)

Kunskap kring delaktighet

Precis som dansverksamheternas omfattning och organisation ser olika ut, ser också arbetssätten för att uppnå kunskap om publiken olika ut. Flera uppger dock att de för någon form av statistik om publik och deltagare. Enstaka nämner publikundersökningar. Kunskap kan också uppnås genom närvaro vid evenemang samt fås från arrangörer och samarbetspartners.

Dans i Nord beskriver att de även fokuserar på icke-besökarna:

Vi gör tvärtom: Vilka är inte här, hur når vi dessa? Och arbetar fram en strategi för att nå dessa. Vad är hindren? Busstider? Helg, lov, andra event, brist i kommunikation, fördomar etc.? De som kommer är oftast redan "dansfrälsta" och känner till varför dessa upplevelser är betydelsefulla och inspirerande, viktiga och så vidare, och vi har ett fungerande arbete att ta statistik och analysera detta. (Dans i Nord)

Norrlandsoperan uppger att de under 2018 har tagit fram en ny modell för systematisk utvärdering, uppföljning och revidering av verksamheten:

Arbetet förväntas tydliggöra och lyfta var verksamheten kan utvecklas, revidera och rikta insatser ytterligare för att säkerställa att insatserna når ut på bästa sätt. Publikundersökningar är en viktig del i detta. (Norrlandsoperan)

Särskilt angelägna målgrupper att nå i större utsträckning

Några verksamheter ser det som särskilt angeläget att i större utsträckning nå ungdomar, unga vuxna respektive personer med funktionsnedsättning. Andra målgrupper som nämns är bland annat boende på landsbygden, socioekonomiskt svaga grupper, personer med utländsk bakgrund och skolklasser samt i enstaka svar hbtq-personer, nationella minoriteter, unga arrangörer och grupper som är svåra att nå med information.

Avdelningen för kulturutveckling/dans i Region Värmland ser det som särskilt angeläget att nå unga som inte har någon relation till scenkonst:

Skolorna väljer inte dans primärt och inom ramen för skapande skola/kultur i skolan så det är en svår nöt att knäcka, att vänja de unga vid dans som konstnärligt uttryck. (Avdelningen för kulturutveckling/dans i Region Värmland)

Är dansverksamheterna nöjda med hur de når ut i dag?

Omkring en tredjedel av verksamheterna är generellt sett nöjda med hur de når ut utifrån befintliga resurser och uppdrag, även om utvecklingsmöjligheter också påtalas. Några är

inte så nöjda och övriga svarar på ett sådant sätt att det inte framgår om de främst är nöjda eller missnöjda.¹⁴

En utmaning som lyfts rör möjligheten att nå ut geografiskt; till exempel lyfts behov av danspedagoger i yttrekommuner och mer uppsökande verksamhet. Scenkonst Västernorrland är nöjda med hur de når ut men ser ett stort behov av att mottagarledet stärks. Kommunernas kultursamordnare och arrangörer beskrivs ha olika förutsättningar, vilket även lyfts av Estrad Norr:

Estrad Norrs verksamhet är enbart turnébaserad så man tycker att man kan säga att man når ut geografiskt till hela länet. Erbjuds enbart lättsålda föreställningar med "kändisgaranti" är det lätt men samtidigt är det angeläget att arrangörer och skolor också vågar beställa lite smalare produktioner. Det är en viktig fråga som diskuteras regelbundet. Just nu är strategin att stötta mottagare att ta emot Estrad Norr med tillräcklig regelbundenhet för att skapa stabilitet. Det kan bygga en publikbas som håller även om man någon gång vågar "köpa grisen i säcken". (Estrad Norr)

Vilket utrymme har dansverksamheterna att påverka vilka som tar del av verksamheten?

Omkring hälften av aktörerna som är verksamma inom dansområdet beskriver att de har generellt sett goda möjligheter att påverka vilka som tar del av verksamheten, utifrån befintliga resurser och uppdrag. Enstaka beskriver påverkansmöjligheterna som tydligt begränsade. Andra gör ingen generell bedömning av sina möjligheter att påverka utan resonerar kring arbetssätt och förutsättningar.

Det beskrivs bland annat finnas vissa möjligheter att påverka deltagandet genom val av repertoar, spelplats, samarbeten, uppsökande verksamhet och riktade satsningar. Några begränsningar som lyfts är bland annat att det är resurskrävande att arbeta för vidgat deltagande och att det behövs mer resurser för kommunikation.

Nedan ges exempel på resonemang kring påverkansutrymme:

Vi är en känd och stor aktör på musik- och dansområdet i vår region. Vi har utrymme att påverka valet av till exempel föreställningar för barn och unga och bjuda in till exempel alla årkurs två att besöka konserthuset. (Västmanlandsmusiken)

Grundskolor, förskolor och gymnasieskolor är de institutioner som har störst inflytande över att barn och unga får ta del av eller arbeta med konst och kultur. Kulturförvaltningens konsulenter har möjlighet att påverka vilka som tar del av stadens kulturutbud bland annat i form av kompensatoriska insatser för att öka tillgängligheten för olika eftersatta grupper, till exempel i socioekonomiskt utsatta områden eller barn med funktionsvariationer. Västra Götalandsregionens arrangörsstöd och Göteborgs kulturnämnds utjämningsbidrag som reducerar kostnaderna för arrangörerna av kulturutbudet är andra faktorer som påverkar nyttjandet av kultur på ett positivt sätt. (Göteborgs Stads dans- och konstkonsulenter)

Övriga reflektioner kring breddat deltagande

Reflektioner som rör just dansen handlar exempelvis om vikten av långsiktighet och kontinuitet samt relationsbyggande för att uppnå bestående resultat. Scenkonst Sörmland ser att användandet av det offentliga rummet som spelplats har varit en framgångsfaktor för att nå nya målgrupper inom dans- som musikverksamheten: "Konstformerna och dess

¹⁴ En kommentar från Kulturrådet här, är att det kan vara en svår fråga att besvara eftersom det kan vara svårt både att sätta mål för och att följa upp kulturdeltagande. Dessutom kan "nöjdhet" uppfattas på olika sätt och därmed inte bara återspegla faktiska omständigheter. Skillnader i svaren bör därför tolkas med försiktighet.

upplevelser integreras mycket mer i vardagen, det är något som man 'springer på' och upplever delvis oplanerat."

Göteborg Stads dans- och teaterfestivals respondent reflekterar kring behov av styrning:

Jag tror att incitament uppifrån hade kunnat ge en viss betydelse. Det är en rättighet för alla att delta i kulturen men om så mycket av våra gemensamma resurser fortsätter att gå till stora institutioner som har en mycket ensidig publik så är det samma typ av människor som får väldigt mycket av den offentligt finansierade kulturen. Det är ett demokratiskt problem och hårdare styrning kan bidra till en del av lösningen, såsom riktade medel och villkorade allmänna bidrag. (Göteborg Stads dans- och teaterfestival)

Dans i Nord påtalar att dansområdet skiljer sig från andra konstformer eftersom den inte är en "lika naturlig del av människors vardag" som till exempel film, teater och musik, och att det ställer högre krav på kontinuitet:

Danskonst måste upplevas för att kunna nå fram till en individ och därmed i förlängningen generera till ett hållbart publikbygge. Man kan inte enbart prata om dans, publiken måste få smaka på riktigt ... och HELA dansens ekosystem måste få plats! /.../ Det måste vara av en hög konstnärlig kvalitet med noga utvald repertoar som både utmanar och utvecklar publiken. /.../ När det gäller dans, har man oftast bara en chans att fånga ny publik då man ofta saknar dansreferenser och måste fångas direkt av det man ser. Då måste det också finnas en "nästa" föreställning som den nyvunna publiken kan komma tillbaka till inom rimlig tid ... det vill säga KONTINUITET av dansföreställningar är viktig i publikbygget! (Dans i Nord)

Musik

Inom professionell musikverksamhet ingår framförallt orkestrar, regionala musikorganisationer, konserthus och operainstitutioner. Orkestrar och andra mindre ensembler ingår ibland som en del av en regional musikorganisation och ibland som helt fristående verksamheter. Ibland är också det regionala musikuppdraget en del i en större organisation med verksamhet inom flera konstområden, främst inom scenkonst. Det regionala arbetet med professionell musikverksamhet kan även ingå i regionala verksamheter med bredare kulturuppdrag.

Huvuduppdraget handlar om att tillgängliggöra ett utbud av professionella musikupplevelser genom egna produktioner, gästspel eller samarbeten med det fria professionella musiklivet. Många av verksamheterna arbetar också främjande med att stötta arrangörer inom det civila samhället, exempelvis genom att subventionera utbud och genom att bistå med kunskap inom exempelvis programläggning och marknadsföring. Flera regionala musikverksamheter hyr också ut lokaler till ideella arrangörer till subventionerat pris. Flera organisationer som ingår i det huvudsakliga konstområdet musik arbetar också med dans, till exempel Göteborgsoperan, Norrlandsoperan och Västmanlandsmusiken.

Sammanfattning¹⁵

Musikaktörernas arbetssätt beskrivs bland annat handla om inriktning och format på repertoar och program för olika åldersgrupper, intressen och behov samt på olika geografiska platser. Andra arbetssätt är till exempel verksamhet där publiken är utövare och olika former av samarbeten. De flesta aktörer ser ett behov av att utveckla sina arbetssätt, till exempel för att nå vissa målgrupper och tillgängliggöra verksamheten digitalt och geografiskt. Ett tiotal verksamheter är överlag nöjda med hur de når ut, utifrån resurser och uppdrag, medan några inte är lika nöjda. Ett tiotal verksamheter bedömer också att de har goda möjligheter att påverka deltagandet medan några ser möjligheterna som tydligt begränsade.

Prioriterade målgrupper

Barn och unga är den vanligaste prioriterade målgruppen i musikverksamheternas uppdrag. Några har nationella minoriteter respektive nyanlända eller nya svenskar som prioriterade målgrupper. Andra målgrupper är exempelvis äldre, personer inom vård och omsorg, unga vuxna, yngre medelålders, personer med funktionsnedsättning, ovana museibesökare och boende utanför tätort men också professionella musiker och kulturskapare samt kommuner och civilsamhälle. Några verksamheter uppger att de inte har några prioriterade målgrupper i sina uppdrag, eller refererar till bredare uppdragsformuleringar, vilket ges exempel på nedan:

Enligt direktiv från majoritetsägaren Örebro kommun, ska verksamheten erbjuda invånare i Örebro kommun och Örebro län konsertverksamhet av hög konstnärlig kvalitet samt vara en resurs för övrig musikverksamhet inom kommunen och länet. I kulturplanen för 2016–2019 framgår att verksamheten ska arbeta för att nå länets invånare med ett professionellt musikutbud med musikalisk genrebredd, och att ett särskilt fokus är barn och unga. (Länsmusiken i Örebro)

Wermland Operas uppdrag definieras i Värmlands Kulturplan 2017–2020 sida 22: "I uppdraget ingår att sträva efter att nå en bred publik och nya publikgrupper, med särskilt fokus på utbudet för barn och unga. Turnéerna spelar en nyckelroll för operans samarbete

¹⁵ Verksamheterna i Region Skånes svar på enkäten ingår primärt under rubriken *Arbetssätt för att nå ut*. Se rapportens metodavsnitt.

med civilsamhället, kommunerna och olika arrangörer. Operan samarbetar med en mångfald av aktörer, både inom och utanför länet och landet.” (Wermlands Opera)

Arbetsätt för att nå ut

Längden på musikverksamheternas svar varierar. Flera är relativt utförliga, medan några är kortfattade. Några refererar till styr- eller strategidokument till exempelvis verksamhetsplan, tillgänglighetpolicy och bredare verksamhetsstrategier. Wermland Opera lyfter ett strategidokument om kultur och hälsa. Som nämnts förekommer det också hänvisningar till uppdrag i till exempel kulturplan.

Utbud och format

Flera aktörer beskriver arbetsätt med repertoar- och programutbud. Vara Konserthus har exempelvis som ambition att programverksamheten ska vara relevant för alla åldrar och intressen: ”Verksamheten ska vila på utgångspunkten bredd och spets, vilket innebär att såväl kvalitativa och folkliga artister som konstnärlig spjutspets ska rymmas inom verksamheten.” Även Malmö Opera och Musikteater skriver att de arbetar för att öka tillgängligheten genom en repertoarläggning som innehåller både bredd och spets ”från breda musikalerna och kända operaverk till mindre kända och även nyskrivna verk”.

Några verksamheter lyfter jämställdhetsaspekter, däribland Malmö Symfoniorkester som uppger att de arbetar medvetet med att öka andelen kvinnliga dirigenter och tonsättare. Kultur i Väst uppger att de genom lobbyarbete och samverkan med sina nätverk av arrangörer verkar för en jämställd programläggning av artister i de olika genrererna samt ”inspirerar arrangörerna till att ta större ansvar och plats i lokalsamhället kring frågor om mångfald och vidgat deltagande”.

Nedan ges ytterligare exempel på arbetsätt:

För Musik i Uppland finns inga särskilda strategiska dokument. Men verksamheten arbetar målinriktat. Alla olika delar av verksamheten jobbar med olika inriktningar, såväl producenter som musiker, med uppdrag att ta fram program med olika slags inriktning som kan tilltala olika publikgrupper. (Musik i Uppland)

Barn och unga fortsätter att vara en prioriterad målgrupp, genom konsertproduktioner, samarbeten och uppsökande verksamhet på skolor och familjecentraler. Studiebesök för nyanlända och besök på familjecentralerna har skapat ytterligare möjligheter för olika grupper att ta del av verksamheten, liksom de konserter som genomförts i grannkommuner. Helsingborgs Symfoniorkester arbetar kontinuerligt med att i de olika kommunikationskanalerna använda tilltal och bildspråk som gör att så många som möjligt känner sig inkluderade. Konsertformat och prissättning är andra verktyg för att bredda deltagandet, till exempel genom musikcafé för bebisar, yoga till klassisk musik och after work-konserter. (Helsingborgs Symfoniorkester)

Programverksamheten rymmer en mängd olika strategier för att nå breda målgrupper inom respektive genreområden. Residensverksamheten till exempel ska präglas av konstnärlig förnyelse och av att söka nya publikgrupper som kompletterar gästspelsverksamheten. Vi arbetar aktivt med ett flertal samarbetspartners inom dansen för att bredda, förny och stärka publikbasen. Inom den klassiska musiken gör vi satsningar på förnyelse av innehåll och upplevelsekoncept. Vi jobbar på flera sätt för att öka deltagandekulturen. (Vara Konserthus)

När det gäller barn och unga redogör några för strukturerade arbetsätt med skolan, till exempel genom avtal med kommuner eller regional kulturgaranti som garanterar barn och unga kultur. Musik i Blekinge uppger att enligt Blekingemodellens kulturgaranti ska samtliga barn i åldern 3–16 år garanteras en till två musikupplevelser per år framförd av en professionell ensemble. Ett annat exempel ges från Norrköpings kommun där skolelever har fri entré på Norrköpings Symfoniorkesterns ordinarie konserter. Göteborgs Symfoniker betonar vikten av verksamhet för barn och unga och samverkan med skolor:

Skol- och familjeproduktionernas viktigaste syfte är att ge barn och unga en stark konstnärlig upplevelse. När konstmusiken tappar mark i läroplanen måste vi med hjälp av aktuella teman och relevanta berättelser möjliggöra för lärare att prioritera konserthuset. Genom ett aktivt och medvetet uppsökande arbete kan vi på lång sikt nå de skolor som i dag inte har förutsättningar för att välja besöka på Konserthuset. (Göteborgs Symfoniker)

Länsmusiken i Örebro har en anställd utvecklingsledare för verksamhet riktad till barn och unga. De har bland annat särskilda familje- och skolkonserter, verksamhet för barn i förskoleåldern samt bebisrytmik och bebiskonserter. Samarbetet med familjecentralen beskrivs som en "nyckel till att få ett breddat deltagande":

Vid såväl offentliga konserter för barn och unga samt vid bebiskonserter och konserter riktade till barn i förskoleåldern, har vi erbjudit ett visst antal biljetter till familjecentraler. Vi har under 2018 också gjort konserter där endast inbjudna från familjecentraler fått komma. Vid sistnämnda av dessa uppgick publiken till närmare 500 personer, varav drygt hälften av de vuxna aldrig varit i konserthuset. Detta uppmättes genom enkel handuppräckning vid konserten. (Länsmusiken i Örebro)

Det ges några exempel på verksamhet där målgruppen är utövare, exempelvis musiktävlingen *Imagine* samt det nationella nätverket *Songlines* och stiftelsen *El Sistema*. Fem verksamheter nämner Songlines, som verkar för att skapa möjligheter för unga människor att utvecklas med musik och kultur över alla gränser. Länsmusiken i Örebro har exempelvis arbetat med Songlines för ensamkommande unga.

Fyra verksamheter nämner El Sistema, som beskriver sig som en "global visionsdriven musikrörelse som ger barn och unga möjlighet till en positiv utveckling genom att spela och sjunga tillsammans i orkester och kör, med repertoar inom konst- och folkmusik".¹⁶ Ett annat exempel ges av Gävle Symfoniorkester som vid tiden för enkäten arbetar med att etablera ett länsövergripande eller interregionalt komplement till kulturskolornas ensemblerverksamhet i form av en ungdomssymfoniorkester.

Kultur i Väst ser en utveckling mot en deltagandekultur inom musikområdet:

Musiken har under senaste året börjat arbeta för att skapa musikverksamhet som *community*-form. Genom att arbeta med konstnärer och människors eget skapande och riktade insatser kring deltagande i kulturlivet till olika socioekonomiska grupper av människor såsom ensamkommande, internerade och dess familjer samt mammor som är särskilt utsatta i livet under graviditeten använder vi musiken för att bygga broar mellan människor med ett tydligt syfte att låta kulturen vara en del av en hälsofrämjande och social hållbarhet i samhället. (Kultur i Väst)

Det ges också exempel på arbetssätt för att tillgängliggöra verksamheten för personer med olika behov. Norrköpings Symfoniorkester arbetar bland annat med konstformen *Musik på ditt språk* för nyanlända, och Norrbottensmusiken uppger att de ska arbeta med en äldreomsorgspilot för att främja äldres tillgång till och medskapande i kulturlivet. Östgötamusiken ger specifika konserter riktade till grupper som har svårare att komma till deras konserter. Ett exempel på det är verksamhet med länets särskoleklasser och träningsklasser "där det genomförs ett skapande samarbete som mynnar ut i konserter tillsammans med ungdomarna". Göteborgs Symfoniker ger exempel på arbetssätt för att tillgängliggöra verksamheten för personer med funktionsnedsättning:

Genom *Relaxed Performance*, en konsertform där vi skruvar på det traditionella konsertformatet för att göra det tillgängligt för fler, arbetar vi för att nå människor med funktionsvariationer. Det gör vi också genom *GSO Play* och våra syntolkningsintroduktioner tillgängliga online. Genom *GSO Play* når vi mångfald fler där flera eventuella hinder för att

¹⁶ <http://www.elsistema.se/sa-gor-vi/>, hämtad 2020-12-14.

komma på konsert eliminerats. En grundprincip är att utbudet finns tillgängligt utan kostnad för slutanvändaren. (Göteborgs Symfoniker)

Mobil och digital verksamhet

Ett antal verksamheter lyfter mobil och uppsökande verksamhet samt samarbete med till exempel civilsamhälle, kommuner och olika arrangörer för att nå ut i regionen och i stadsrummet. Scenkonst Sörmland ser att det offentliga rummet som spelplats har varit en framgångsfaktor för att nå nya målgrupper såväl inom dans- som musikverksamheten: "Konstformerna och dess upplevelser integreras mycket mer i vardagen, det är något som man 'springer på' och upplever delvis oplanerat."

Malmö Opera och Musikteater har bland annat spelat operan *Carmen* på en lastbil i Malmös stadsdelar och i flera kommuner i Skåne. Föreställningen i Malmö gjordes i samarbete med det kommunala bostadsbolaget MKB och med unga vuxna från organisationen Hela Malmö som värdar. Malmö Opera och Musikteater uppger också att de har inlett ett samarbete med fotbollsklubbar, men samarbetet beskrivs inte närmare. Göteborgs Symfoniker erfar att utomhuskonserter lockar många som annars inte tar del av deras utbud. Även Malmö Symfoniorkester lyfter sina kostnadsfria utomhuskonserter:

Malmö Symfoniorkester tar i sin programsättning utgångspunkt i målgrupp och musikgenre för att så många av Skånes invånare som möjligt ska vara intresserade av och ha möjlighet att besöka konserthuset. Det sker både genom orkesterns verksamhet, till exempel genom *crossover*-konserter, gratis utomhuskonserter i Pildammsparken och på Stortorget i Malmö, skol- och familjekonserter och genom annan konsertverksamhet i andra genrer och med andra format samt aktiviteter som gratis konsertintroduktioner och lunchkör. Symfoniorkestern strävar efter jämställdhet på scenerna och arbetar medvetet med att öka andelen kvinnliga dirigenter och tonsättare. (Malmö Symfoniorkester)

Kultur i Halland samverkar med lokala arrangörer för att nå ut på landsbygden, exempelvis i form av konsertarrangemang, stöd för att utveckla lokala festivaler, residensverksamheter och stöd för att frilanskonstnärer ska kunna verka på landsbygden. Musik i Skåne beskriver att de har ett brett uppdrag att verka för ett professionellt och varierat musikliv i hela Skåne: "Med turnéslingan Musikriket erbjuds högklassig musik i olika genrer i mindre samhällen och byar utanför de stora centralorterna."

Nedan ges ytterligare några exempel på arbetssätt för att nå ut geografiskt i regionen:

Ett arbete som varit lyckat är inbjudningar till sfi-kurser, som numera sker i hela länet. Sista konserten lockade 1 000 personer. Det sker även verksamhetsutveckling med länsfokus. *Konsertkarusellen* når ut till hela länet. Nu kommer även en inriktning ske mot Östhammar och Knivsta, som har nya kulturhus. Ett arbete sker även med El Sistema i olika stadsdelar i Uppsala. Det är viktigt att vara verksam i olika nya kommunala kulturhus. (Musik i Uppland)

Kultur Gävleborg jobbar strategiskt och proaktivt för att få nya arrangörer i länet, bland annat genom att arrangera *Forum musik* men också genom uppsökande verksamhet. (Kultur Gävleborg/musik)

Nätverket NMD är viktigt för att möjliggöra för fler personer i Norra Sverige att få uppleva fullstora operaföreställningar även utanför Umeå. För att öka tillgängligheten till Norrlandsoperans programutbud och generellt till samtida sceniska uttryck läggs stora resurser på pedagogiska insatser som till exempel workshops, introduktioner, samarbeten med skolor, arbete med och på olika språk och ett riktat publikarbete som görs i samarbete med kulturföreningar, Umeå universitet med flera. (Norrlandsoperan)

Med turnéslingan *Musikriket* erbjuds högklassig musik i olika genrer i mindre samhällen och byar utanför de stora centralorterna. (Musik i Skåne)

Ett antal verksamheter tar upp digitala arbetssätt och utvecklingsområden, även om det inte alltid beskrivs närmare, till exempel strömmad konsert på äldreboenden. Musik i Skåne nämner sin digitala kanal *Musik i Syd Channel*. Norrbottensmusiken planerar vid tiden för enkäten en satsning på digitalisering för att ytterligare tillgängliggöra verksamheten i länet.

Utvecklingsbehov

Merparten verksamheter ser behov av att utveckla arbetssätten för att breda grupper av invånare ska kunna ta del av den, ibland med tillägget att utveckling av arbetssätt sker ständigt. Ett behov som uttrycks är att nå vissa målgrupper i högre utsträckning, exempelvis rörelsehindrade äldre, personer med funktionsnedsättning, nationella minoriteter och personer med utländsk bakgrund.

Ett annat utvecklingsområde beskrivs vara att nå publik i vissa geografiska och socioekonomiska områden. Till exempel genom utökad uppsökande och turnerande verksamhet, samarbete med arrangörer, fler spelplatser och gratisevenemang. Några nämner digitala arbetssätt som ett utvecklingsområde. Andra utvecklingsmöjligheter är till exempel fler öppna repetitioner, utökad marknadsföring och utvecklade möjligheter för unga amatörmusiker att framträda.

Nedan ges några exempel på resonemang kring utvecklingsområden:

Länsmusiken vill utveckla möjligheterna att sända konserter digitalt. Vi behöver fortsätta att leta lämpliga konsertlokaler i regionen. Framför allt i kommuner som inte har någon traditionell konsertlokal. Med nya spelplatser når vi troligen nya grupper av invånare som tidigare inte tagit del av verksamheten. (Kalmar läns musikstiftelse)

SON [Norrköpings Symfoniorkester] arbetar liksom teatern kontinuerligt för att utveckla sitt erbjudande till publiken. Det handlar om allt från att vidareutveckla den traditionella konsertformen, som den nya konsertformen *Kortklassiker* i Linköping, till uppsökande konserter i utsatta områden – ett projekt som är på planeringsstadiet. (Norrköpings Symfoniorkester)

Senaste kampanjen för Gävle Symfoniorkester fokuserar enbart på att informera/attrahera "ovana"/nya besökare till verksamheten. Det finns en uppfattning om att initierade och "musikkunniga" har tolkningsföreträde till klassisk musik. Med konceptet *Tolkaren* har Gävle Symfoniorkester bjudit in personer utan tidigare erfarenhet av klassisk musik att lyssna och berätta för oss om vad de upplever. (Gävle Symfoniorkester)

Kunskap kring delaktighet

Arbetssätten för att uppnå kunskap om vilka som tar del av verksamheten varierar. Flera nämner att de gör statistik över publik och deltagare och några uppger att de gör publikundersökningar. Vanligt är också att kunskap fås genom sociala medier och webb. Kunskap om besökare kan också fås genom arrangörer och andra samarbetspartner.

Nedan ges exempel på arbetssätt för att uppnå kunskap om vilka som tar del av verksamheten:

Vi genomför publikundersökningar och varumärkesundersökningar på regelbunden basis. Vi är ute i upptagningsområdet och gör en mängd marknadsevent varje år där vi möter publiken och invånarna. Vi analyserar publikstatistik utifrån olika variabler genom vårt biljettsystem där vi hittar de flesta uppgifter om vår publik såsom geografisk spridning, vad de sett, ålder, kön och så vidare. Vi har en löpande nära kontakt med vår publik genom våra föreställningar, vår stora pool av publikvärdar som bor lokalt och vår löpande kontakt med civilsamhället genom lokala föreningar, lokala organisationer och andra aktörer. (Vara Konserthus)

Helsingborgs symfoniorkester fortsätter [ett] innovationsarbete kring konsertformat och olika typer av upplevelser för ett breddat deltagande. Genom vänförening, kommunikation och sociala medier samt publikundersökningar sker vidare kunskapsinhämtning om publik och målgrupper. Utveckling av biljettsystemet pågår inom ramen för koncernen. (Helsingborgs Symfoniorkester)

Östgötamusiken tar årligen fram statistik och diagram över hur verksamhet ser ut vad det gäller målgrupper och geografisk närvaro per kommun, både på årsbasis och över tid. Den mycket detaljrika statistik som vi därigenom har, arbetar vi löpande med att använda mer effektivt. (Östgötamusiken)

Särskilt angelägna målgrupper att nå i större utsträckning

Ett tiotal verksamheter ser det som särskilt angeläget att i större utsträckning nå barn och unga, ibland specificerat med barn och unga med särskilda behov, gymnasieungdomar, skolor i förortsområden eller nyanlända. Ett antal lyfter målgruppen nyanlända eller personer med utländsk bakgrund. Andra målgrupper är till exempel unga vuxna, äldre, ovana besökare samt personer med funktionsnedsättning. Några lyfter geografiska och socioekonomiska aspekter.

Nedan ges några exempel på resonemang kring särskilt angelägna målgrupper att nå i större utsträckning:

Målbilden är att vidga det geografiska upptagningsområdet, ytterligare öka närvaron i hela länet samt att öka resandet till och från residensstaden. Utmaningen är de långa avstånden i länet. Vad det gäller barn och unga i Gävle kommun har Gävle Symfoniorkester tack vare kulturtrappan en hundraprocentig täckningsgrad. Nästa steg är att öka täckningen bland barn och unga i länets övriga 9 kommuner med hjälp av den regionala kulturgarantin. Utmaningen är den stora variationen på volym och resurser i de olika kommunerna. (Gävle Symfoniorkester)

Målgruppen äldre, som också är prioriterad i kultur- och bildningsplanen. Digitalisering är en möjlighet, men i dag är det en resurskrävande modell. I samarbete med andra skulle vi kanske komma en bit på väg. Det finns inte heller ett utarbetat system för att erbjuda kultur i vården, så som det finns i andra regioner. Utan samarbete med region och kommuner blir det för resurskrävande för vår verksamhet att helt själva bygga upp en infrastruktur för detta. (Musik i Dalarna)

Norrlandsoperan vill nå en bredare kulturell mångfald både vad gäller publik och representation på scenen. En stor utmaning är att nå rätt målgrupper genom kommunikation och publikarbete. Nyckelpersoner behövs som kan hjälpa till att etablera (stabila) samarbeten. (Norrlandsoperan)

Är musikverksamheterna nöjda med hur de når ut i dag?

Ett tiotal verksamheter är generellt sett nöjda med hur de når ut utifrån befintliga resurser och uppdrag, även om utvecklingsmöjligheter också påtalas. Några är generellt sett inte lika nöjda och andra svarar på ett sådant sätt att det inte framgår om de främst är nöjda eller missnöjda.¹⁷

Ett tema i vissa svar är regional närvaro – medan några uttrycker nöjdhet inför hur de når ut genom till exempel skolverksamhet och samarbeten, uttrycker andra behov av ökad regional närvaro. Bland annat pekas på en utmaning i att kommunernas kapacitet varierar och vikten av att stötta arrangörer.

¹⁷ En kommentar från Kulturrådet här, är att det kan vara en svår fråga att besvara eftersom det kan vara svårt både att sätta mål för och att följa upp kulturdeltagande. Dessutom kan "nöjdhet" uppfattas på olika sätt och därmed inte bara återspegla faktiska omständigheter. Skillnader i svaren bör därför tolkas med försiktighet.

Nedan ges några exempel på resonemang kring graden av nöjdhet:

Västmanlandsmusiken är engagerad i länets samtliga kommuner och tillsammans med arrangörsföreningar, kommunföreträdare och andra samverkansparter erbjuds invånarna ett brett utbud av musik och dans. Vi har en bra modell för arbetet i *Ett kulturliv för alla*, ett projekt som vi har som mål att utveckla och fördjupa. (Västmanlandsmusiken)

Nej, inte helt. Vi har en ambition att besöka alla våra 15 kommuner, men tendenser är att vi har en växande publik i Falun och en minskande ute i länet. Kommunerna måste köpa våra produktioner eller stötta en lokal arrangör med bidrag. Detta är ett system som är känsligt för läget i kommunal ekonomi och det är mycket personbundet. Om en engagerad person ger upp så kan det påverka våra möjligheter att komma till en kommun helt och hållet. Å andra sidan har vi fått tag på nya arrangörer i vissa kommuner vilket är glädjande. Minskade beställningar av externa arrangörer innebär mindre visibilitet i regionen. (Musik i Dalarna)

Vi upplever att vi gör så gott vi kan utifrån premisserna. Resultatet är starkt beroende av goda samarbeten och nätverkande med andra aktörer. För att kunna leva upp till de kulturpolitiska målen krävs dock resursförstärkning och omfördelning. (Folkmusikens Hus, Dalarna)

JA, GM anser att vår verksamhet når stora delar av regionens innevånare, som vi når till rimliga priser alternativt kostnadsfritt. Vi skulle gärna vilja nå ännu fler men alla är kanske inte så musikintresserade eller anser att GM:s avsevärda genrebredd inte täcker just deras musikval. (Gotlands Musikstiftelse)

Vilket utrymme har musikverksamheterna att påverka vilka som tar del av verksamheten?

Flera aktörer i musikområdet gör ingen generell bedömning av i vilken utsträckning de kan påverka vilka som deltar i verksamheten utan resonerar kring arbetssätt och förutsättningar. Ett tiotal verksamheter beskriver påverkansmöjligheterna som generellt sett goda och enstaka verksamheter beskriver utrymmet som överlag begränsat.

Det beskrivs bland annat finnas viss möjlighet att påverka deltagandet genom inriktning och format på av programutbud och repertoar, samarbeten, uppdrag, avtal med kommuner, egenproducerade projekt och samarbete med arrangörer. Det ges också exempel på sådant som kan uppfattas som begränsande, till exempel avsaknad av spellokaler i kommunerna och brist på kulturföreningar som kan verka som arrangörer.

Nedan ges några exempel på resonemang kring påverkansutrymme:

Wermland Opera tycker vi har bra möjligheter med undantag för skoldelen, ett bra exempel är samarbetet med Riksteatern Värmlands projekt *Kultur på landsbygd*. (Wermland Opera)

I samband med arbetet att nå ut till fler och att bredda verksamheten är arbetet med olika samarbetsformer väldigt viktigt. Östgötamusikens samarbete med skolor, särskolor, kulturskolor, äldreboenden, kommuner och andra instanser är avgörande för hur de kan påverka vilka som tar del av utbudet. Önskar att det fanns fler kulturföreningar i regionen som kunde verka som samarbetspartner. Det är också ett område som man på sikt planerar att titta närmare på. (Östgötamusiken)

Övriga reflektioner kring breddat deltagande

Flera musikverksamheter delar med sig av övriga reflektioner, varav ett urval lyfts här. Några berör arrangörsledet i sina reflektioner. Musik i Blekinge ser exempelvis behov av att finna en lösning på hur de ska rekrytera nya arrangörer. Norrlandsoperan ser behov av kompetensutveckling hos arrangörer gällande publikarbete och särskilt i mindre kommuner: "Personliga kontakter och tydligt informationsmaterial är särskilt viktigt. Ett arbete med olika språk har visat sig vara effektivt, men ur ett resursperspektiv anses det svårt att jobba så brett som önskas inom alla projekt."

Andra aspekter som lyfts är till exempel behov av satsning på digitala arbetssätt, marknadsföring och kommunikation "i det nya medielandskapet" som en aktör uttrycker det, behov av samordning mellan länets kulturskolor, tvärpolitisk samverkan och vikten av kulturvaneundersökningar. Nedan ges exempel på reflektioner:

Det finns en diskrepans i Kulturdepartementets och Kulturrådets förväntningar att de regionala musikinstitutionerna ska hitta mirakelmedel för att nå vissa underrepresenterade målgrupper – men tyvärr inga medel att söka för dessa. (Gotlands Musikstiftelse)

Många gånger handlar det vidgade och breddade deltagandet om att samarbeta med olika former av samarbetsparter, med de mer hårda delarna av samhället såsom skola, fritidsgårdar, polis, socialsekreterare, familjecentraler med flera. Den stora utmaningen handlar ofta om kunskap, ingångar, budget och resurser. Då våra politiker önskar att vi arbetar som "hängrännor" mellan samhällets olika delar såsom kultur och hälsa, kultur och utbildning och kultur och näring är det viktigt att vår gemensamma kompetens och arbete i både politiska led, regionala led och kommunala led samverkar på något sätt så att det går att hitta påverkansargument och finansiering. (Kultur i Väst)

Vi vill gärna bli bättre på digitala utsändningar för grupper som av olika skäl har svårt att besöka oss. Dels är det kostnadskrävande med teknikinvesteringar, dels är det fortfarande tungrovt med de fackliga överenskommelserna som rör upphovsrätt. Vi har strömmat några enskilda konserter med Västerås Sinfonietta tillsammans med ett lokalt filmproduktionsbolag. Utmaningen består inte enbart i att göra en tilltalande produktion utan även att nå ut till mottagarna. (Västmanlandsmusiken)

Utmaningen i dag gällande klassisk symfonisk musik är den minskande kunskapsnivån generellt om konstformen i sig. Önskvärt vore förstås om skolsystemet tog större ansvar, men vi måste också agera annorlunda i vår kommunikation kring konstformen. Tilltalet måste göras på ett inkluderande sätt där upplevelsen för publiken sätts i centrum. Här finns en utmaning för hela kulturområdet där mycket upplevs som exkluderande. Vi arbetar målmedvetet med vår kommunikation där språkligt tilltal, bildval med mera ska tilltala fler än de redan deltagande. (Göteborgs Symfoniker)

Museiverksamhet och museernas kulturmiljöarbete

Museernas grunduppdrag är att samla, bevara, visa och utveckla kulturarvet samt att sprida kunskap inom respektive verksamhetsområde, bland annat genom att tillgängliggöra samlingarna på ett pedagogiskt sätt för allmänhet och andra målgrupper. Sedan 2017 finns en museilag (2017:563) som reglerar det allmänna museiväsendet.

Alla regioner har minst ett länsmuseum,¹⁸ vars uppdrag bland annat är att tillgängliggöra regionens kulturarv, fördjupa kunskapen om mångfalden i kulturarvet samt dokumentera och förmedla regionernas historia och värdet av kulturmiljöerna till invånarna. Sex regioner ger årliga bidrag till museer utöver länsmuseumerna inom samverkansmodellen. Flera av de övriga museerna har kommunala huvudmän, ibland gemensamt med regionen. Dessa museer kan även drivas i form av stiftelser eller ideella föreningar.

*Sammanfattning*¹⁹

Museiaktörernas beskrivning av arbetssätt fokuserar framför allt på det publika arbetet med utställningar, pedagogik och programverksamhet. Det ges flera exempel på olika former av samarbeten, bland annat med skolor. Ett annat tema är arbetssätt där besökarna är delaktiga, till exempel utställningsarbete, utvecklingsarbete och digitalt förmedlat kulturarv. De flesta museiverksamheter ser ett behov av att utveckla sitt arbete, exempelvis genom digitala arbetssätt. Museerna är i varierande grad nöjda med hur de når ut; flera besvarar frågan på ett sådant sätt att det inte framgår om de främst är nöjda eller missnöjda. Upplevelsen av möjligheten att påverka vilka som deltar i verksamheten varierar. Det förekommer bland annat reflektioner kring vikten av kompetens i frågor som rör olika målgrupper och vikten av samarbeten.

Prioriterade målgrupper

Merparten av museiverksamheterna uppger att barn och unga är en prioriterad målgrupp i uppdragen, ibland specificerat till exempelvis barn och unga med funktionsnedsättning, barn och unga i utsatta stadsdelar eller skolelever. Andra målgrupper är bland annat nyanlända och äldre.

Flera museiverksamheter ger ett brett perspektiv på målgruppsfrågan: hela regionen, breda grupper, ovana museibesökare och så vidare. Västerbottens museums ägardirektiv anger till exempel att barn och unga är en prioriterad målgrupp samt att museet ska främja möten mellan olika kulturer och världar samt återspegla mångfalden i regionens historia, nutid och framtid. Jönköpings läns museum arbetar med andra slags målgruppskategorier: barn och unga, upplevelsesökaren och kulturentusiasten.

Arbetssätt för att nå ut

Många museiverksamheter är utförliga i sina svar. Arbete med frågor som rör deltagande beskrivs ibland som en del av grunduppdraget och det är ganska vanligt med referenser till styrdokument – till exempel den regionala kulturplanen samt verksamhetsplaner och -strategier. Andra dokument som nämns är till exempel handlingsplan för arbetet med de nationella minoriteterna, strategi för jämställdhetsintegrering och utställningspolicy.

¹⁸ Vi har valt att definiera länsmuseum som de museer som ingår i Länsmuseumernas samarbetsråd, som bildades 1954 och är ett samlande organ för de olika länsmuseumerna. I den grupp som här benämns "övriga museer" finns ett antal museer med regionala uppdrag som ibland tangerar länsmuseumernas.

¹⁹ Verksamheterna i Region Skånes svar på enkäten ingår primärt under rubriken *Arbetssätt för att nå ut*. Se rapportens metodavsnitt.

Nedan ges exempel på strategiska utgångspunkter för två museiverksamheters arbete med deltagandefrågor:

Att driva och utveckla publika kulturinstitutioner, mötesplatser och verksamheter är ett av kulturnämndens grunduppdrag och understryks även i Göteborgs Stads kulturprogram. Målsättningen är att främja delaktighet, interkulturell dialog och människors lust och motivation att ta del av och utöva konst och kultur. Göteborgs Stads museers strategier prioriterar att öka tillgängligheten avseende innehåll, tilltal och fysiska rum. Hållbara relationer till besökare och samarbetsparter genom att utveckla arbetssätt för vidgat deltagande och ökat inflytande är en del av detta. (Göteborgs Stads museer)

Vår verksamhetsidé är *Ett museum för alla* och därmed [är] en fastlagd strategi att vidga det publika tänket genom att aktivt söka attrahera nya målgrupper och "sänka tröskeln" för att besöka oss. Museets policydokument för vår utställningssluss klubbades 2018 och där betonas basen i det norrbottniska kulturarvet men även prioriterade minoritetsgrupper och målet att bredda publiken genom "lyhördhet gentemot besökarens behov och samhällliga situationer". (Norrbottens museum)

Publikt arbete

Museernas svar fokuserar primärt på det publika arbetet med utställningar, pedagogisk verksamhet och program, men det ges också några exempel från insamling och dokumentation, arkeologisk verksamhet och så vidare. Kulturparken Småland uppger exempelvis att de arbetar med "utställningar, program, evenemang som vänder sig till breda grupper men även föreläsningar med mera om smalare ämnen". Hallands kulturhistoriska museum arbetar för "breda publikgrupper med inriktning speciellt på familjer sommartid med dramatiserade visningar med olika berättelser år från år".

Samarbeten löper som en röd tråd i museiområdets enkätsvar, som ett sätt att exempelvis nå ut till, skapa relation med olika målgrupper och tillföra kunskap till verksamheten. Förekommande samarbetspartners är bland annat skolor, kommuner, svenska för invandrare (sfi), civilsamhälle och hembygdsföreningar. Andra är till exempel studieförbund, kulturinstitutioner, kulturskola, bostadsföretag, Svenska kyrkan, dagverksamhet och välgörenhetsorganisationer.

En del av de beskrivna samarbetena är av tvärsektoriell karaktär. Flera nämner till exempel att de samverkar med skolor. En aktör som lyfter skolsamverkan mer ingående är Göteborgs Stads museer, som erbjuder kostnadsfria museielektioner till stadens skolor och arbetar för att nå skolor som ligger lågt i besöksstatistiken. Göteborgs Stads museer beskrivs ha påbörjat en svängning från ett starkt kvantitativt fokus mot att utveckla fler och hållbara relationer med till exempel skolan: "Det kommer alltid att finnas ett behov att utveckla arbetssätten för att bredda tilltalet men samtidigt är det också viktigt att hålla i relationer som etableras." Även Helsingborgs museer beskriver sin skolverksamhet:

Skolor som har svårt att ta sig till Fredriksdal kan ta del av museet genom den uppsökande verksamheten *Museet i skolan* och via extra "lovmedel" har museet flyttat ut verksamhet i olika bostadsområden under sommarlovet. Vid så gott som samtliga arrangemang på Fredriksdal finns aktiviteter för barn, som workshops och eget skapande. Satsningen på aktiviteter över generationsgränserna, *Family learning*, har fortsatt. (Helsingborgs museer)

Exempel från samarbete med vårdområdet ges bland annat av Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige som tillgängliggör sin verksamhet för verksamheter inom vuxenpsykiatri genom att erbjuda personalen fortbildning och kostnadsfria besök tillsammans med patienter. Västmanlands läns museum och Västerås konstmuseum genomför visningar för personer med en demensdiagnos och anhörig eller ledsagare, i samarbete med bland annat Demenssteamet Västerås Stad, demenssjuksköterskor och demensföreningar.

Blekinge museum ger exempel på samarbeten inom integrationsområdet. Museet har bland annat deltagit dels i etableringskursen *Välkommen till Karlskrona* i samarbete med Integrationscentrum, dels i projektet *Hälsa för Alla* i samarbete med Blekinge Idrottsförbund och Blekinge Integrations- och Utbildningscenter. Museet har även deltagit i projektet *Kulturmiljörelaterad SFI* i samarbete med Södertörns högskola, Stockholms stad och SFI Karlskrona. Projektet syftade till att ta fram metoder för att använda kulturmiljöer i språkinläringen.

Ett antal museiverksamheter beskriver hur de arbetar med att tillgängliggöra verksamheten för personer med funktionsnedsättning, till exempel genom syn- och teckentolkade visningar, digital tillgänglighet och olika pedagogiska arbetssätt. Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige har exempelvis utvecklat sina visningar i friluftsmuseet så att även rörelsehindrade kan ta del av dem, till exempel genom att pedagogen visar upp foton och föremål från de hus som inte är tillgängliga för personer med rörelsehinder.

Malmö Museer beskriver att de i samarbete med scenkonstgruppen Kollaborativet genomfört *Det som rör oss* som beskrivs som "en blandning mellan föreställning och installation, där deltagaren genom syn, känsel och rörelse får möjlighet att leka med svenskt teckenspråk".

Delaktighet i verksamheten

Det ges också exempel på när besökare har inflytande på verksamheten, till exempel i utställningsarbete, utvecklingsprojekt och interaktiv verksamhet. Västerbottens museum lyfter det fleråriga projektet *MMK, Mångfald – Minoritet – Kulturhistoria*, vars fokus var att samla berättelser från och engagera urfolket samerna och övriga nationella minoriteter i Sverige. Arbetssättet beskrivs ha implementerats i verksamheten, vilket enligt museet borgar för fortsatta samarbeten med minoritetsgrupper och andra grupper som är underrepresenterade i museets samlingar, arkiv och verksamhet.

Länsmuseet Gävleborg ger exempel på verksamhet i samarbete med Gaaltije – Sydsamiskt kulturcentrum:

Det är viktigt att det sker en breddning av såväl länsmuseets besökare som verksamhetens innehåll. Om utställningar, program och annan verksamhet lyfter fram nya berättelser så skapar det intresse hos nya målgrupper. Dessa kan i sin tur ställa nya krav på verksamheten som förändras. Som ett exempel kan nämnas projektet *Ohtsedidh* där tre mellansvenska länsmuseer samarbetar med Gaaltije – Sydsamiskt kulturcentrum för att utforska och uppmärksamma den samiska kulturhistorien i Gävleborg, Dalarna och Västmanland. Projektet har lett både till kunskap, ett stort publikintresse och att nya målgrupper har nåtts. (Länsmuseet Gävleborg)

Norrbottnens museum skriver att de i samtliga utställningar och program har ambitionen att med bas i det norrbottniska kulturarvet inkludera både amatörer och professionella personer i processen fram till resultat. De har bland annat reserverat en utställningsdel där barn och unga kan visa upp till exempel skisser och skolarbete. Målet beskrivs vara att "motarbeta fördomar om museet som en plats enbart för etablerade utställnings- och programproducenter".

Västmanlands läns museum har arbetat med ett metodprojekt för att synliggöra Karlsgatan 2 (museets adress) som en mötesplats. Projektet utvecklades i en tid när många asylsökande kom till Sverige, och det beskrivs ha bidragit till att sfi-klasser och språkcaféer kommit till museet. Museet har också under flera år arbetat med så kallade demokratiytor. En sådan yta kallas *Synpunkten*, och den ger utrymme för samarbete och utställningsyta för förskolor, föreningar och andra aktörer i civilsamhället. En annan demokratiyta har namnet *Frizonen* och riktar sig till högstadie- och gymnasieungdomar:

Frizonen, en av demokratiytorna, är ett rum i länsmuseum som fungerar som idélabb och utställningsyta. Här kan kreativa ungdomar och unga vuxna i samarbete med museet arbeta i process tillsammans kring olika teman eller utställningsidéer. Tillsammans med länsmuseumets personal planerar och gör ungdomarna utställning eller andra publika presentationer av sina idéer och uttrycker sitt skapande. Här kan också olika former av berättande och gestaltning utvecklas. Samarbetet sker främst med gymnasieskolor och Mälardalens högskola. Högstskoleklasser har under flera år fått göra fysiska tillägg i våra basutställningar, där de tycker det behövs mer eller att något perspektiv saknas i utställningen. Ofta handlar det om personberättelser med olika vinklingar. (Västmanlands läns museum)

Textilmuseet i Borås har skapat en särskild DIY-arena (*do it yourself*):

Det är en i dubbel bemärkelse öppen och experimentell yta för verksamhet driven av både museet och en mängd utifrån kommande initiativ och samverkanspartners, exempelvis kulturskola, studieförbund, nätverk, programidéer, högskolan, näringsliv, konferensverksamhet, workshops och enskilda besökare. (Textilmuseet, Borås)

Digital tillgänglighet och interaktivitet

Ett antal verksamheter ger exempel på digitala arbetssätt. Exempelen handlar dels om digitalisering av samlingar, dels om redskap för pedagogisk och interaktiv verksamhet, till exempel digitala plattformar, appar och utställningar eller utvecklingsbehov av detsamma.

Örebro läns museum använder plattformen *Digitalt museum* för att möjliggöra interaktiv dialog kring de digitaliserade samlingarna med besökarna: "De rättar, kommenterar och kompletterar uppgifter om museets bilder och föremål, vilka sedan läggs in i samlingsdatabasen *Primus*." De har också producerat två filmer för Youtube, vilka vid tiden för enkätbesvarandet uppgetts ha setts av över en halv miljon människor. Västmanlands läns museum använder webbplatsen *Kulturarv Västmanland* som möjliggör för besökare att söka, läsa, kommentera, dela och diskutera kulturarvsmaterial.

Det ges några exempel på digitala utställningar. Hallands kulturhistoriska museum har exempelvis tagit fram en flerspråkig app med olika "spår", till exempel om en fästning. Malmö Museer har utvecklat digitalt distribuerade utställningar som är efterfrågade i många kommuner. Det digitala arbetet innefattar även produktion av audioguider och digital 360-graders visning av utvalda delar av Malmöhus slott. Bohusläns museum arbetar med att tillgängliggöra kulturmiljöer digitalt och i naturlandskapet.

Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige har utsett en koordinator för digitala resurser och applikationer:

En koordinator har utsetts som följer och driver utvecklingen vad gäller de digitala resurser och applikationer som erbjuds besökare och omvärld. Bland pågående arbeten är till exempel laborationer i vissa av husen i friluftsmuseum för att tillhandahålla besöksinformation på nya sätt och på olika språk. Kulturens kunskapsbank och samlingar görs tillgängliga via databasen *Carlotta* på webben för allmänhet, forskare, studenter, konstnärligt verksamma och andra institutioner. (Kulturhistoriska föreningen för södra Sverige)

Utvecklingsbehov

Merparten museiverksamheter ser behov av utveckling, ibland med hänvisning till pågående eller löpande arbete. Exempelen berör olika teman. Några verksamheter lyfter utvecklingsbehov kring digitala arbetssätt, bland annat kring kommunikation och metodik för att tillgängliggöra kulturarv. Örebro läns museum har identifierat att det finns ett kunskapsbehov om de digitala besökarna:

Stort fokus läggs idag på digitalisering men museerna generellt har inte tid att efterforska varifrån besökarna kommer eller hur dom använder till exempel digitalt museum. Här önskar museet en mer centraliserad kunskapsinhämtning om målgrupper som utnyttjar det digitala kulturarvet. (Örebro läns museum)

Andra behov eller utvecklingsidéer som lyfts handlar bland annat om att utveckla samarbeten med föreningar som arbetar med tillgänglighet, utveckla utbud och samarbeten, tillgängliggöra verksamheten på flera språk, göra riktad kommunikation till olika socioekonomiska grupper, utveckla arbetssätten så att verksamheten blir relevant för fler samt använda publikundersökningar vid utveckling av verksamheten.

Nedan ges fler exempel på resonemang kring utvecklingsområden:

Det finns alltid behov att reflektera över och arbeta för ett ökat deltagande i och nyttjande av kulturverksamhet och användande av offentliga medel. Borås Stad har inom kulturförvaltningen 2019 skapat en ny enhet kallad *Publika möten* som kommer att samverka med alla enheter för att driva arbetet med publikutveckling, där även vidgat deltagande blir en viktig faktor. (Textilmuseet, Borås)

Genom de aktiviteter och evenemang som museet arrangerar i länet kommer olika metoder för att engagera besökare att utvecklas och prövas. Att arbeta med oväntade samarbetspartners och på nya arenor skapar möjligheter till nya möten. Om externa medel beviljas, kommer vi att ta fram ett nytt verktyg för att uppleva abstrakt konst med hjälp av AR (*augmented reality*). Detta som ett led i museets digitaliseringsarbete där vi undersöker möjligheter till att tillgängliggöra vår verksamhet med ny teknik och på ett mer målgruppsanpassat och användarvänligt sätt. (Östergötlands museum)

Kunskap kring delaktighet

Ett antal museiverksamheter uppger den dagliga museiverksamheten och mötet med besökare, lärare och samarbetspartners som en kunskapskälla. Ett antal nämner också publikundersökningar, till exempel Västerbottens museum vars undersökningar exempelvis innehåller frågor om besökarnas hemvist, ålder och utbildning. Andra använder sig av gästböcker och publikböcker. Några nämner den åldersindelade besöksstatistik som samlas in genom *Kulturdatabasen*. Utöver detta nämner ett antal verksamheter sociala medier som ett sätt att kommunicera med besökare eller presumtiva besökare. Örebro läns museum efterlyser en nationellt samordnad utveckling av uppföljning av digitala besökare.

Göteborgs Stads museer redogör för flera sätt att uppnå kunskap om vilka som tar del av verksamheten:

Genom kassasystemet mäter vi andel barn och unga som kommer till museerna. Inom museielektionsverksamheten förs statistik över varje klass och från vilken stadsdel de kommer och vilken årskurs de är. Två större publikundersökningar genomfördes under 2018. Dels en på plats på museerna och dels en baserat på ett representativt urval av göteborgare för att också mäta vem som inte ser att museerna är något för dem, men också för att fånga upp den grupp som tror att museerna är för dem men som ändå inte besöker. Den typen av undersökningar kontextualiserar vi sedan med till exempel Kulturanalys undersökningar.

Fokus för 2018 har varit att titta på om pris är ett hinder eller inte, då Göteborgs Stads museer justerade sina entréavgifter det året. Andra typer av undersökningar, till exempel insamling av postnummer, genomförs med oregelbundenhet. Därtill ger statistik för besök på hemsidor och interaktion i olika sociala medier ytterligare dimension till kunskapen om publiken. Mötet med publik i programverksamhet ger daglig feedback till museerna. Därtill är relationer till lärare och deras feedback en viktig kanal för verksamhetsutveckling men också fokus- och referensgrupper i enskilda projekt. (Göteborgs Stads museer)

Särskilt angelägna målgrupper att nå i större utsträckning

Omkring en tredjedel av museerna ser det som särskilt angeläget att i större utsträckning nå nya svenskar. Några nämner unga vuxna samt barn och unga. Andra målgrupper som nämns är till exempel personer med funktionsnedsättning, kulturovana, turister, äldre samt människor i socioekonomiskt utsatta områden eller med lägre utbildningsnivå. Några framhåller att de arbetar för att nå ut brett, till exempel Örebro läns museum:

Vårt uppdrag "Kultur för alla" omfattar alla invånare i regionen. Därigenom är ingen grupp viktigare än någon annan. Museet kan inte driva en verksamhet där man konstant ska tillfredsställa alla målgrupper samtidigt. Inom utbildningssektorn kan nämnas högstadieselever och gymnasister. Pensionärer och nyanlända är också två målgrupper som är svåra att nå och som borde fokuseras mera på. (Örebro läns museum)

Örebro läns museum uppfattar också att åldersgruppen unga vuxna är den svåraste gruppen att nå, eftersom den inte är organiserad i föreningar och inte nås via skolverksamheten. Även Upplandsmuseet lyfter gruppen unga vuxna. Museet vill arbeta mer med kulturellt intresserade eller hantverksintresserade unga vuxna på landsbygden men ser en utmaning i att nå igenom informationsbruset. Bohusläns museum har identifierat unga vuxna i riskzonen som en grupp museet vill nå och engagera och har inlett samarbete med berörda myndigheter och föreningar.

Göteborgs Stads museer hänvisar i sitt svar till Myndigheten för kulturanalys undersökningar av kulturdeltagande:

Göteborgs Stads museers publikundersökningar visar precis som Myndigheten för kulturanalys undersökningar att socioekonomisk bakgrund och utbildning är två avgörande faktorer för om en medborgare väljer att besöka ett museum. Den utmaningen vill Göteborgs Stads museer arbeta med men med kunskapen om att det kräver fler samarbetsparter för att komma bort ifrån det. Myndigheten för kulturanalys pekar särskilt på skolans ansvar. Göteborgs Stads museer fokuserar därför fortsatt på barn och unga, att skapa tillgänglig verksamhet avseende innehåll men också fokusera på deltagande och eget skapande. Att nå personer med lägre utbildning än högskole- och gymnasieutbildning, människor i mer socioekonomiskt utsatta områden samt nyare svenskar är av särskilt intresse. Undersökningarna visar att entréavgift kan vara ett hinder men att lika ofta handlar det om uppfattningen att det inte är för mig. Här visar undersökningarna att museerna behöver vara tydligare med vad som kan upplevas och vad som besökare kan göra under ett besök. (Göteborgs stads museer)

Östergötlands museum påtalar att de regionala museerna har i uppdrag att nå ut i hela länet och att det är resurskrävande:

Regionala museer har en annan målgrupp än vad de större statliga museerna har. Vi är museer som ska nå ut i hela länet vilket kräver resurser. Vi har inte fått några statliga medel för att sänka trösklar för marginaliserade grupper, genom exempelvis fri entré eller riktade insatser mot en eller flera prioriterade grupper. (Östergötlands museum)

Är museerna nöjda med hur de når ut i dag?

Några museiverksamheter är generellt sett nöjda med hur de når ut till regionens invånare utifrån befintliga resurser och uppdrag. Det finns även de som inte är nöjda. Flera svarar dock på ett sådant sätt att det inte framgår om de främst är nöjda eller missnöjda.²⁰

²⁰ En kommentar från Kulturrådet här, är att det kan vara en svår fråga att besvara eftersom det kan vara svårt både att sätta mål för och att följa upp kulturdeltagande. Dessutom kan "nöjdhet" uppfattas på olika sätt och därmed inte bara återspegla faktiska omständigheter. Skillnader i svaren bör därför tolkas med försiktighet.

Vissa museer tar upp utmaningar som rör geografisk tillgänglighet. Några påtalar till exempel att skolarbetet inte är likvärdigt, på grund av att skolors prioriteringar och förutsättningar varierar. Det förekommer också reflektioner kring att arbetet för att nå olika grupper ofta bedrivs i projektform och ofta är beroende av särskilda projektmedel, vilket medför att arbetet riskerar att ta slut vid projektets slut. Kalmar länsmuseum påtalar att de tack vare sin omfattande uppdrags- och projektverksamhet inom kulturarv och kulturmiljövård kan nå ut mer än om de bara skulle förlita sig på anslag.

Nedan ges fler exempel på resonemang kring graden av nöjdhet:

Museet vill göra mer. Ambitionen att nå ut mer i länet begränsas av resurssättningen, Östergötland är ett till ytan stort län. För att kunna nå de målgrupper som inte besöker museet så ofta behöver museet kartlägga vilka behov de har och vad museet kan ge dem som de saknar. Denna typ av kartläggning går att köpa men är då kostsam, att göra den själva har inte museet resurser eller kompetens till. Östergötlands museum har tillsammans med andra läns museer sökt medel från Kulturrådet för att gemensamt få genomföra en målgruppskartläggning. (Östergötlands länsmuseum)

Ja, givet befintliga resurser är vi nöjda med hur vi når ut till regionens invånare. Det finns ett mycket stort intresse från såväl medlemmar som besökare i museets verksamhet både den samtidsinriktade, den arkeologiskt/historiska och den konstinriktade verksamheten. Vi har ett utvecklat samarbete med skolorna på Gotland som vi nu arbetar med mer systematiskt. Att nå fler elever på gymnasienivå är prioriterat. (Gotlands museum och berörda kulturkonsulenter)

Vilket utrymme har museerna att påverka vilka som tar del av verksamheten?

Ett antal verksamheter beskriver påverkansmöjligheterna som generellt sett goda utifrån befintliga resurser och uppdrag, och några uppfattar utrymmet som överlag begränsat. Övriga museiverksamheter gör ingen generell bedömning av i vilken utsträckning de kan påverka vilka som deltar i verksamheten utan resonerar kring arbetssätt och förutsättningar.

Det beskrivs bland annat finnas vissa möjligheter att påverka deltagandet genom utformning av verksamhet för olika målgrupper, uppsökande verksamhet, samarbeten, kontakter, geografisk spridning och entréfria besök. Det förekommer reflektioner kring att det är resurskrävande att verka för att nå olika målgrupper. En verksamhet ser att de har stora möjligheter att påverka men uppfattar det ibland som besvärande med krav på att locka människor som inte visat intresse för kulturhistoria och museal verksamhet.

Göteborgs Stads museer lyfter att kravet på egenfinansiering är högt och att resurserna för riktad marknadsföring, nätverkande och relationsbyggande är små. De menar att val av utställningar måste attrahera en bred publik som kan och vill betala entréavgift: "All publik verksamhet finansieras via intäkter. Den realiteten begränsar starkt möjligheterna att fullt ut påverka vilka som tar del av verksamheten." Nedan ges fler exempel på resonemang kring påverkansutrymme:

Västerbottens museum anser sig ha relativt stor påverkansmöjlighet att nå besökare och publik. Det är främst genom samarbeten, uppsökande verksamhet och kontakter som museet arbetar med att introducera nya grupper. Där har annonsering, press och sociala medier mindre inflytande då budskapet i de plattformarna främst tas emot av de som redan är förtrodda med museet, eller tidigare har besökt museet. Att nå nya grupper genom betald annonsplats anses orealistiskt. (Västerbottens museum)

Vi upplever det som att vi har ett litet utrymme att påverka vem som tar del av utbudet med nuvarande resurser. Vi försöker nå olika grupper genom till exempel en utställning eller en aktivitet och så vidare. Men vi har inte resurser att göra allt för alla hela tiden. Om vi vill nå nya grupper och behålla dem så krävs stora resurser, inte minst personal. Och det är ett

välkänt faktum att det är dyrt att skaffa nya målgrupper och framför allt att behålla dem. (Blekinge museum)

Vi har stort utrymme att påverka utfallet i form av vilka vi anställer och vad vi lägger vikt vid i verksamheten. Det vore såklart utmärkt med fler medarbetare som har detta som prioriterad daglig uppgift, då skulle mer kunna göras, men om en "revolution" ska åstadkommas måste nog all personal i en verksamhet ändra arbetssätt och prioriteringar (och politiken kanske även måste ändra uppdraget). (Textilmuseet, Borås)

Jamtli arbetar efter förmåga för att nå ut så brett som möjligt med kulturarvet. Genom att strategiskt arbeta med allt från pedagogiska metoder, sänkta trösklar, målgruppsstänk, samverkan med lokalsamhället, entréfria tillfällen/entrébefriade grupper, volontärverksamhet och ett mångfaldsperspektiv kan man nå en viss nivå, både inom ordinarie verksamhet och via sökta projekt. (Stiftelsen Jamtli)

Övriga reflektioner kring breddat deltagande

Flera museer delar med sig av övriga reflektioner som sammantaget berör ett brett spann av teman, varav några lyfts här. Några reflektioner berör kompetens. En aktör menar att för att museet ska nå breda grupper av invånare behövs att de strävar efter en ökad mångfald i rekryteringar. En annan lyfter behovet av att personalen kompetensutvecklas kring omvärldens förändringar och specifika målgruppers behov. Ett länsmuseum beskriver kompetensförsörjningen som föråldrad men utvecklar inte på vilka sätt.

Dalarnas museum framhåller att fungerande samarbeten, till exempel med kommuner, ofta är en förutsättning för att nå nya grupper eftersom andra aktörer besitter kunskap om gruppernas behov och frågeställningar som museet kan sakna. Museet erfar att när kommuner skär ner på kulturverksamheten försämras förutsättningarna för till exempel länsmuseum att nå fram till nya grupper.

Enstaka verksamheter tar upp behovet att utveckla den digitala tekniken, däribland Upplandsmuseum som menar att digitalisering och tekniskt tillgängliggörande är resurskrävande men grundläggande för att nå en bredare publik: "Genom film, ljud och berättelser och digitala upplevelser skulle vi kunna locka fler oberoende av fysisk möjlighet att vara på plats. Språkligt skulle vi kunna addera fler mottagare till det vi gör."

Blekinge museum påtalar att för att kunna uppnå ett bestående resultat behövs flera olika strategier för hur man ska arbeta med att bredda deltagandet:

För att kunna uppnå ett bestående resultat behövs flera olika strategier för hur man ska arbeta med att bredda deltagandet. Det krävs resurser både ekonomiskt och personellt, samverkan med andra, kompetensutveckling, kunskap om grupperna och hur man når dem. Och man kan inte dra alla över en kam att de inte skulle delta i kulturlivet. Det blir lite besvärligt när man ska generalisera och trycka in människor i olika grupper. En funktionsnedsatt kanske redan besöker museet liksom en person som har besvärligt socioekonomiskt eller en som precis anlänt till landet. (Blekinge museum)

Göteborgs Stads museer resonerar kring olika behov för att museerna över tid ska uppfattas som allsidiga och tillgängliga för olika typer av besökare:

Göteborgs Stads museer försöker baserat på den kunskapen vi har om besökare och icke-besökare arbeta utifrån att all verksamhet inte är för alla hela tiden men att alla är välkomna, samt att museerna över tid ska uppfattas som allsidiga och tillgängliga för alla olika typer av besökare. En sådan utveckling kräver än mer metodiskt arbete. Göteborgs Stads museer ser också i detta att samarbeten och relationsskapande verksamhet över tid kommer att vara avgörande, till exempel i frågor som rör representativitet. Den finns inte alltid i personalstyrkan, men kan genom samarbeten förbättras. (Göteborgs Stads museer)

Biblioteksverksamhet och läs- och litteraturfrämjande verksamhet

Regional biblioteksverksamhet har enligt bibliotekslagen (2013:801) till syfte att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller de folkbibliotek som är verksamma i länet. Kärnverksamhet är olika former av stöd, vidareutbildning och kompetensutveckling för personal vid främst folkbibliotek. Den regionala biblioteksverksamheten bedriver även läs- och litteraturfrämjande verksamhet, varav en stor del riktar sig till barn och unga. För både de regionala biblioteksverksamheterna i stort och för den läs- och litteraturfrämjande verksamheten gäller att det sker samarbeten och samverkan med en stor mängd aktörer – alltifrån kommuner och kommunbibliotek till folkbildning, teatrar och andra kulturinstitutioner.

Sammanfattning²¹

De regionala biblioteksverksamheterna arbetar indirekt gentemot invånarna genom sin verksamhet med att stötta folkbiblioteken i regionerna. Det är vanligt med hänvisningar till grunduppdrag. Några tar upp organisatoriska aspekter och det ges flera exempel på verksamhet för och med folkbiblioteken, bland annat kring de prioriterade målgrupperna. De flesta verksamheter ser behov av att utveckla arbetssätten. Omkring hälften är generellt sett nöjda med sina insatser med och för biblioteken, utifrån befintliga resurser och uppdrag, medan enstaka inte är så nöjda. Flera uppfattar att de har generellt sett goda möjligheter att påverka delaktigheten genom sin inriktning på verksamheten. Några pekar dock på att kommuners ekonomiska situation påverkar möjligheten att ta emot kompetens- och metodutveckling från regionerna.

Prioriterade målgrupper

De regionala biblioteksverksamheterna arbetar indirekt gentemot invånarna. Både den nationella, regionala och kommunala nivån har slutanvändaren, det vill säga biblioteksbesökaren, i fokus men avståndet till slutanvändaren och arbetssätten varierar. Som exempel kan nämnas det läsfrämjande arbetet för barn, där det ofta är det lokala biblioteket som arbetar med det konkreta utförandet medan regionen kan ge stöd kring exempelvis metoder och den nationella nivån arbetar med övergripande strategier.

I enkätsvaren förekommer både exempel på främjande insatser som riktas till folkbibliotek samt exempel som utgår från perspektivet biblioteksbesökarens tillgång till bibliotek. Några regionala biblioteksverksamheter svarar "folkbiblioteken" på frågan om prioriterade målgrupper. Merparten hänvisar dock till de målgrupper som prioriteras i bibliotekslagen, vilka angår alla biblioteksformer. I lagen framgår att biblioteken ska prioritera *personer med funktionsnedsättning, de nationella minoriteterna* samt *personer med annat modersmål än svenska*. Flera nämner även målgruppen barn och unga. Enstaka andra målgrupper lyfts, till exempel äldre inom ramen för projektet *Digitalt först med användaren i fokus*.

Arbetssätt för att nå ut

Det är vanligt att de regionala biblioteksverksamheterna är utförliga i sina svar vad gäller arbetssätt, även om några är relativt kortfattade. Men även om omfattning och inriktning på svaren varierar finns det vissa likheter i svaren. Det är till exempel vanligt med hänvisningar till grunduppdrag och styrdokument.

²¹ Verksamheterna i Region Skånes svar på enkäten ingår primärt under rubriken *Arbetssätt för att nå ut*. Se rapportens metodavsnitt.

Den regionala biblioteksverksamhetens uppdrag är, som tidigare nämnts, att främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller de folkbibliotek som är verksamma i länet. Det är vanligt med hänvisningar till olika styr- och strategidokument, till exempel bibliotekslagen, regionala kulturplaner, biblioteksplaner och verksamhetsplaner. Andra dokument är till exempel en medieplan som reglerar hur biblioteken arbetar med tillgång till medier på andra språk än svenska, en allmän läsfrämjandestrategi och mer specifika läsfrämjandestrategier med fokus på målgrupperna, personer med funktionsnedsättning och den digitala läs användaren.

Kultur i Väst arbetar exempelvis med fyra strategiska inriktningar: *Lärande och utveckling, Läs, förstå och uppleva, Öppenhet och tillgänglighet* samt *Digital delaktighet*. I Skånes regionala biblioteksplan 2017–2020 är ett utvecklingsområde *Folkbibliotek för alla*. I kulturplanen beskrivs litteraturen som ett eget konstområde för att särskilt lyfta bland annat läsaren och litteraturpubliken, och i Region Skånes handlingsplan för litteratur och serier lyfts insatser för att utveckla litteraturområdet och bredda deltagandet för både publik, läsare och de litterära utövarna. Biblioteksutveckling Sörmland arbetar utifrån uppdraget att alla i Sörmland ska ha likvärdig tillgång till språk, litteratur, information och biblioteksverksamhet och verksamheten ska bidra till att människor blir mer delaktiga i samhället.

Organisatoriska aspekter

Några verksamheter lyfter organisatoriska aspekter som har bäring på arbetet med deltagandefrågor. Länsbiblioteket Dalarna och Kultur i Halland ger exempel på särskilda tjänster som arbetar med frågorna. I Region Halland har exempelvis en tjänst tillsatts som arbetar med bibliotekslagens prioriterade grupper. Länsbiblioteket Dalarna avser att rekrytera en konsulent för delaktighet och inkludering, vilken ska fokusera på stöd till biblioteken att arbeta aktivt i sitt lokalsamhälle med bibliotekslagens prioriterade grupper.

Ett antal verksamheter lyfter frågor som rör hbtq, normer och antidiskriminering, till exempel att de har verkat för en kunskapshöjning i organisationen eller för folkbibliotek. Resurscentrum för litteratur i Norrbotten redogör för hur de tar hänsyn till jämställdhet och tillgänglighet i sin kommunikation och i sina aktiviteter, till exempel genom att ha flerspråkig information och rådgivning. Regionbibliotek Västernorrland har påbörjat ett arbete där de strävar efter att integrera perspektiven tillgänglighet, nationella minoriteter och urfolk samt alla åldrar i allt de erbjuder folkbiblioteken.

Länsbiblioteket Dalarna framhåller vikten av förankring med biblioteksledningarna för att de regionala resurserna ska komma till användning på ett relevant sätt. Det innebär att de både jobbar med kommunerna kollektivt genom bibliotekschefsmöten och nätverk samt att de har kontakt med enskilda kommuner när det behövs. De försöker arbeta långsiktigt och utforma verksamhet och erbjudanden utifrån behov: "Vi försöker undvika att 'dimpas ner' med 'uppifrånprojekt'."

Vi stödjer utveckling av ett bibliotekssamarbete i länet för att långsiktigt säkra invånarnas tillgång till biblioteksverksamhet av hög kvalitet i hela länet. Vi ser ekonomiska, demografiska och kompetensförsörjningsmässiga utmaningar för våra folkbibliotek och är övertygade om att vårt stöd till samverkan kommunerna emellan gagnar likvärdighet. Vår uppfattning är att samverkan ökar kommunbibliotekens förmåga att arbeta för sina prioriterade grupper. Ett exempel är det kulturrådsstödda projektet *Ett läsluft för Dalarna*, som ytterst syftar till att öka samarbetsytorna mellan bibliotek, folkbildning och civilsamhälle. (Länsbiblioteket Dalarna)

Verksamhet kring prioriterade målgrupper

Exemplen på verksamhet är ofta inriktade på någon av de målgrupper som prioriteras i bibliotekslagen samt på barn och unga som inte är en prioriterad målgrupp för de

regionala biblioteken enligt lag men som flera har som prioriterad målgrupp i sin verksamhet. Folkbiblioteken ska dock enligt bibliotekslagen ägna särskild uppmärksamhet åt barn och ungdomar för att främja deras språkutveckling och stimulera till läsning.

Målgruppen barn och unga

Det ges flera exempel på verksamhet med fokus på barns och ungas språk- och läsutveckling, exempelvis läsfrämjande lovaktiviteter på biblioteken men också mer fördjupande projekt. Verksamheten kan bedrivas i samarbete med samhällsaktörer som möter både barn och vuxna. Exempel återfinns bland annat i Kultur Gävleborgs svar på enkäten, som inom ramen för *Bokstart Gävleborg* och *Läs på recept* driver och utvecklar projekt för att stärka strukturer kring läsfrämjande från tidig ålder i nära samverkan med folkbibliotek, barnhälsovård, logoped och förskola.

Nedan ges fler exempel på verksamhet för barn och unga:

Regionbiblioteket har skapat en regional referensgrupp för högläsning. Syftet är att stimulera kommunernas omsorgsverksamheter att ägna mer tid åt högläsning för och med sina brukare. Regionbiblioteket arrangerar även en årlig kompetensdag för personer som är högläsare. (Regionbibliotek Västernorrland)

Vi försöker skapa insatser som når dubbelt prioriterade grupper, till exempel *Bokrecept* som riktar sig till barn med avvikande eller sen språkutveckling. Verksamheten har en handlingsplan för tillgänglighet. Genom samarbete med många aktörer och strategisk samverkan når vi fler. Vi når fler genom att vårt arbete planeras och genomförs i dialog med folkbiblioteken i länet och andra relevanta aktörer på regional och nationell nivå. Kommunbiblioteken samarbetar också med väldigt många aktörer. (Biblioteksutveckling Sörmland)

Regionbiblioteket ska samordna och utveckla arbetet med polarbibblo.se för att stimulera och stödja barns läsande och skrivande, för det egna skapandet och barns rätt att uttrycka sig. En utredning har undersökt möjligheten att utveckla polarbibblo.se på meänkieli och samiska språk, och ett dialogarbete med representanter för språken genomfördes 2018 för att förankra och söka samverkan inför projektstart 2019. Driften av polarbibblo.se sker i samverkan med folkbiblioteken och under 2018 har antal besök och bidrag från barn runt om i landet kraftigt ökat och med ett ökat intresse från lärare att använda tjänsten för läs- och skrivutveckling. (Regionbibliotek Norrbotten)

Målgruppen nationella minoriteter

Det ges ett antal exempel på verksamhet som rör den prioriterade målgruppen nationella minoriteter. Regionbibliotek Norrbotten har bland annat arbetat fram en inköpsguide och ett stöd till bibliotek som ska stödja bibliotekspersonalen i medieplaneringsarbetet och vid verksamhetsutveckling för de nationella minoriteterna och urfolket samerna. De har också verkat för högre kvalitet för mångspråk i den nationella katalogen Libris, i samarbete med katalogisatörerna inom Biblioteken i Norrbotten, Kungliga biblioteket och Samernas bibliotek.

Kultur i Halland har inom ramen för ett utvecklingsarbete gjort flera insatser kring folkbibliotekens arbete med nationella minoriteter. Bland annat har de undersökt i vilken utsträckning Region Hallands folkbibliotek prioriterar nationella minoriteter i verksamheten och därefter tagit fram ett antal förslag till biblioteken som bland annat rör hur minnes- och högtidsdagar kan uppmärksammas.

Regionbibliotek Västernorrland ger exempel på interregionalt samarbete med litteraturfestival som är samarbete mellan ett antal Norrlandslän:

Tillsammans med övriga regionala biblioteksverksamheter i norr samarrangerar vi en dag på litteraturfestivalen LITTFEST. Det återkommande temat är litteratur och författarskap inom de nationella minoritetsspråken och urfolket samernas olika språk. (Regionbibliotek Västernorrland)

Målgruppen personer med annat modersmål än svenska

Det förekommer några exempel på arbetssätt vad gäller personer som har andra modersmål än svenska. Länsbiblioteket och biblioteken på Gotland hade vid tiden för enkäten just avslutat projektet *Mångspråkiga bibliotek*, där fokus låg på att tillsammans med nyanlända anordna aktiviteter, köpa in medier på olika språk och lättillgänglig svenska samt skapa informationsmaterial om biblioteken på lätt svenska och andra språk än svenska.

Ett annat exempel ges från Biblioteksutveckling Sörmland, där det litteraturfrämjande projektet *Sörmland berättar* beskrivs ha nått goda resultat när det gäller att nå författare som har annat modersmål än svenska. Inom projektet stöds också utvecklandet av språksamarbeten och mångspråkiga poesiföreställningar på bibliotek och andra platser i regionen.

Kultur Gävleborg har medverkat i ett forskningsprojekt kring nyanländas biblioteksanvändning:

Kultur Gävleborg har medverkat i framtagandet av forskningsrapporten *Sen går jag hem när de stänger – en studie om nyanländas biblioteksanvändning* av Ola Pilerot och Jenny Lindberg vid Bibliotekshögskolan i Borås. Med utgångspunkt i intervjuer och observationer behandlas ämnet i syfte att utveckla fördjupade kunskaper om vad som möjliggör och begränsar bibliotekstjänster riktade mot nyanlända. (Kultur Gävleborg)

Målgruppen personer med funktionsnedsättning

Även några exempel på verksamhet med frågor som rör personer med funktionsnedsättning ges. Gotlands länsbibliotek beskriver bland annat att de inom ramen för regeringens satsning *Stärkta bibliotek* arbetar fram en ny modell för verksamhet kring *Boken kommer* och talboksverksamhet. Kultur Gävleborg lyfter det interregionala projektet *Alla kan läsa och hör sen*:

Kultur Gävleborg ska ta tillvara erfarenheterna från det interregionala projektet *Alla kan läsa och hör sen* med syfte att öka tillgången till tillgängliga medier på bibliotek. Det regionala nätverk som startade under projektperioden med representanter från folkbiblioteken ska vidareutvecklas för att skapa goda möjligheter för samverkan, erfarenhetsutbyte och metodutveckling. Kultur Gävleborg ska även utveckla samarbete med sjukhusbiblioteken och folkhögskolornas bibliotek. (Kultur Gävleborg)

Digitala satsningar

Flera verksamheter lyfter aspekter kring digital utveckling och tillgänglighet, bland annat inom ramen för *Digitalt först med användaren i fokus* som är en nationell kompetenssatsning inom digital kompetens. Projektet drivs av Kungliga biblioteket tillsammans med de regionala biblioteksverksamheterna och kommunernas folkbibliotek. Nedan ges exempel på digitala projekt:

Syftet med projektet *Digitalt först* är att höja den allmänna digitala kompetensen hos medborgarna, så att alla kan vara aktiva digitala medborgare utifrån EU:s ramverk *Digkomp 2.0 digitala kompetenser*. Ett par av de prioriterade målgrupperna (till exempel 65+ och nyanlända) är de som inte är aktiva på internet och i e-tjänster. Många av de som inte är aktiva medborgare använder sig/vänder sig till biblioteket för att få hjälp och stöd när de inte kan. (Biblioteksverksamhet Region Örebro län)

Datasamhället är ett jäsra bök – inventering av stöd för digital delaktighet. Regionbiblioteket har i samarbete med konsumentrådgivningen i Jönköpings kommun gjort en inventering bland dem som ger stöd till personer som inte upplever sig hantera den digitala vardagen. Förhoppningen är att få till en diskussion om individens kontra samhällets ansvar som leder till ytterligare samverkan bland de olika aktörerna. (Regionbibliotek Region Jönköpings län)

Kultur i Halland beskriver sitt arbete med öppna dialoger med folkbibliotekens medarbetare. I samtalen har de prioriterade målgrupperna lyfts utifrån olika perspektiv. När det gäller personer med funktionsnedsättningar har dialogen handlat om den fysiska och digitala biblioteksmiljön:

Här har vi till exempel tagit upp om det finns hörslingor och om man vet om de fungerar. Hur man skriver information både på webb och analogt för att alla ska kunna förstå. Har haft samtal kring bemötande och inkludering. Vi har även problematiserat kring hur förändringar inom överskådlig närtid och längre framöver kan påverka biblioteken och dess behov gällande bibliotekslagets prioriterade grupper. Till exempel i den digitala transformationen med till exempel nedstängandet av en stor mängd Arbetsförmedlingskontor som i stället kommer att serva medborgarna på nätet. Vad kommer det att innebära, i synnerhet för de med funktionsnedsättningar och med annat modersmål än svenska? Den åldrande befolkningen som i allt större utsträckning förväntas bo kvar hemma. Hur får de sin demokratiska och mänskliga rättighet med information och kultur tillgodosedd? Även här är digitaliseringen och individens förutsättningar vitala. (Kultur i Halland)

Utvecklingsbehov

Merparten av de regionala biblioteksverksamheterna ser behov av att utveckla sina arbetssätt. Det ges också exempel på identifierade behov hos folkbiblioteken.

Några kommenterar sina arbetssätt för att nå ut till och samverka med folkbiblioteken. Biblioteksverksamhet Region Örebro län ser exempelvis en möjlighet att skapa närmare relationer till folkbiblioteken utifrån gemensamma målbilder, där samverkan utgår från ett av/med/för-tänkande. Resurscentrum för litteratur i Norrbotten ser ett behov att skapa mer närvaro i olika kommuner. Regionbibliotek Östergötland ser att det bland annat kan finnas behov av att lyfta litteraturen som konstform. Länsbiblioteket Dalarna uppfattar att de behöver bli bättre på att göra erbjudanden digitala för att nå ut till biblioteken samt arbeta med den statistik som finns i kommuner och i regioner, till exempel demografisk, socioekonomisk och geografisk statistik.

Utveckling av användardrivna metoder för att stödja biblioteken i deras verksamhetsutveckling lyfts av några verksamheter, däribland Länsbiblioteket Dalarna som exemplifierar med *Innovationsguiden* och designtänkande (*design thinking*). Biblioteksutveckling Blekinge Kronoberg ser utvecklingsmöjligheter i arbetet med att utbilda bibliotekspersonalen i arrangörskap. De beskriver att de arbetar med *design thinking* och har ett projekt där de jobbar med delaktighetsfrågor, lär ut metoder, håller workshops med personal och olika grupper till exempel barn och studenter vid svenska för invandrare (sfi).

Biblioteksutveckling Sörmland beskriver att de stöttar biblioteken med metodutveckling som involverar bibliotekens befintliga och potentiellt nya användare:

Vi peppar biblioteken att använda användardrivna metoder och kreativa processer som utgår från människors delaktighet i biblioteksverksamhet. Vi både stärker den uppsökande verksamheten och hjälper biblioteken att utveckla nya sätt att arbeta uppsökande. /.../ Vi stöttar bibliotekens digitala utveckling på olika sätt bland annat genom det nationella *Digitalt först*-projektet. Målet är bland annat att biblioteken ska kunna fortsätta skapa tjänster som känns relevanta för människor i dag och som utvecklar alla invånares digitala kompetenser och medie- och informationskunnighet. (Biblioteksutveckling Sörmland)

Ett annat utvecklingsområde som lyfts av några verksamheter är arbetssätt för att nå de prioriterade målgrupperna, primärt de nationella minoriteterna. I satsningen *Språk, makt och skapande* utforskar Biblioteksutveckling Sörmland – tillsammans med bibliotek, lokala förlag och andra aktörer – skapande som metod för att uppnå en mer inkluderande biblioteksverksamhet där människor med olika språk, erfarenheter och kunskaper kan mötas.

Gotlands länsbibliotek hänvisar till de nationella satsningarna *Stärkta bibliotek*, *Digitalt först med användaren i fokus* och *Bokstart* inom vilka de gör stora satsningar på att utveckla arbetssätt för nå fler. Även Regionbibliotek Skåne lyfter *Bokstart* och erfar att det är en utmaning för många bibliotek är att få till stånd en bredare samverkan kring det läs- och litteraturfrämjande uppdraget i den egna kommunen:

Inom projektet *Bokstart* arbetar den regionala biblioteksverksamheten tillsammans med folkbiblioteken. Samverkan med myndigheter, organisationer och målgruppernas delaktighet är några av framgångsfaktorerna. Knutet till samverkan finns samtidigt behov av kunskaps- och kompetensutveckling och metod. För folkbiblioteken är minskade budgetar men samtidigt en ökad bredd i verksamheten och fler uppgifter och uppdrag en stor utmaning. (Regionbibliotek Skåne)

Regionbibliotek Norrbotten menar att kommuners ansträngda ekonomier kommer att påverka folkbibliotekspersonalens möjligheter att avsätta resurser för lokalt och regionalt förbättrings- och utvecklingsarbete och tillägger att "denna situation upplevs redan i dag". Regionbiblioteket ser därför behov av att kommuner och regionen dels utvecklar nya former för samverkan inom Biblioteken i Norrbotten och med andra aktörer, dels finner nya former för att öka tillgängligheten till biblioteksverksamheten. *Meröppna bibliotek* och *Bokstart* ses som bra exempel på sådan utveckling. Därtill kan den regionala biblioteksverksamheten vara en fortsatt stödjande part och samordna utvecklingsarbete mellan olika parter i regionen genom den samverkan som etablerats med barnhälsovården. Försöket med hemleverans av böcker till barn inom *Läslovsprojektet* är ytterligare ett exempel som kan vidareutvecklas.

Vi ser även behovet av en ökad samverkan mellan stat, region och kommun, och i första hand en nationell samordning och utveckling av digitala bibliotekstjänster – för effektivisering och mer rationell drift av tjänster, och som bör vara av lika tillgång och kvalitet i hela landet. Här behöver den regionala biblioteksverksamheten och folkbiblioteken skapa nya strukturer för dialog och samverkan mellan varandra och med den myndighet som kommer att utses som ansvarig för genomförande av en nationell biblioteksstrategi. (Regionbibliotek Norrbotten)

Kunskap kring delaktighet

En majoritet av biblioteksverksamheterna uppger att kunskap kring vilka som tar del av verksamheten bland annat uppnås genom dialog med biblioteken, till exempel vid nätverksmöten. Avdelningen för kulturutveckling i Region Värmland uppger exempelvis att de kontinuerligt besöker länets folkbibliotek och deltar på samtliga bibliotekschefsmöten. Region Skånes kulturförvaltning har en egen referensgrupp med representanter från olika bibliotekstyper. Enstaka verksamheter nämner att de får kunskap genom att ta del av folkbibliotekens verksamhetsberättelser och verksamhetsplaner samt bibliotekens ansökningar om utvecklingsmedel eller *Stärkta bibliotek*-medel. Några tar upp att de tar del av statistik från biblioteksområdet. Biblioteksutveckling Blekinge Kronoberg uppger exempelvis att de erbjuder hjälp till folkbiblioteken att analysera statistik.

Regionbibliotek Skåne nämner flera forum för kunskapsinhämtning:

Samverkan och kunskapsutbyte med kommunerna sker bland annat genom de regionala bibliotekschefsmötena. Det regionala biblioteksrådet är Region Skånes kulturförvaltnings referensgrupp med representanter från olika bibliotekstyper. Forskningsarbete med

akademin är etablerad. Den regionala biblioteksverksamheten bevakar Kungliga bibliotekets biblioteksstatistik. (Regionbibliotek Skåne)

Regional biblioteksverksamhet i Region Jämtland Härjedalen lyfter särskilt samarbetet med det sydsamiska kulturcentret Gaaltije, för samarbeten kring bland annat kunskapsdelning:

Det finns ett mycket gott samarbete med Gaaltije – sydsamiskt kulturcentrum i Östersund där verksamheten samarbetar kring många frågor, till exempel kunskapsdelning och fortbildning. Man arrangerar utbildningsdagar för länets bibliotekspersonal med medverkan av till exempel personer med annat modersmål. Kommunerna samarbetar också lokalt med integrationsavdelningarna och SFI. Verksamheten arrangerar utbildningsdagar för kunskapsdelning och kunskapsbyggande kring funktionsnedsättningar och normkritik. Den bästa kunskapen om vilka som tar del finns naturligtvis lokalt, men verksamheten kompletterar med en regional överblick. (Regional biblioteksverksamhet i Region Jämtland Härjedalen)

Kultur i Väst ser behov av att arbeta mer strategiskt och kontinuerligt med användarstudier för att få en bättre bild av vilka som tar del av verksamheten. De ser också behov av metoder för att ta reda på vilka som inte besöker eller använder biblioteket och varför de inte gör det. Gotlands länsbibliotek planerar för att tillsammans med kommunbiblioteken genomföra undersökningar av icke-användare:

Vi kommer att samköra data från folkbokföringsregistret med bibliotekssystemet och se vilka grupper av personer vi inte når, kön, åldrar, boendeort, socioekonomiska förhållanden med mera. Sen kommer vi att utföra ett antal enkätundersökningar och intervjuer kring icke-användandet för att ta reda på mer om varför man inte använder bibliotek. Vi kommer också att arbeta aktivt med *Innovationsguiden* och användardriven tjänstedesign så att vi kan prata direkt med användare och icke-användare om vad de behöver och vill ha av biblioteken. Tanken är att också arbeta mer uppsökande i vissa områden och för vissa målgrupper när vi har ett underlag för det. Vi kommer också att utforma en kommunikationsplan som beskriver insatser för olika typer av målgrupper så att vi når ut med vår verksamhet på ett mer effektivt sätt. (Gotlands länsbibliotek)

Därutöver lyfter några verksamheter kunskap om deltagande som uppnås genom egna arrangemang för folkbiblioteken. Regionbibliotek Västernorrland understryker vikten av att samtliga medarbetare vid folkbiblioteken nås av utbildningsinsatserna, bland annat ur ett landsbygdsperspektiv:

Vår primära målgrupp är folkbibliotekens medarbetare och chefer, inte invånarna. Vi tycker det är viktigt att nå alla personer i vår primära målgrupp, eftersom medarbetarna möter den enskilda invånaren. Vi har noterat att yrkeskategorin biblioteksassistenter har något lägre deltagande i våra utbildningsinsatser. Samtidigt är det en yrkesgrupp som är helt avgörande för att bedriva biblioteksverksamhet i landsbygd, eftersom det är svårt att rekrytera utbildade bibliotekarier till vårt område. Vi kommer följa upp deltagarna än mer noggrant, för att säkerställa att även biblioteksassistenter tar del av våra insatser. (Regionbibliotek Västernorrland)

Särskilt angelägna målgrupper att nå i större utsträckning

På frågan om huruvida det finns målgrupper som är särskilt angeläget att nå i större utsträckning nämns i huvudsak de målgrupper som prioriteras i bibliotekslagen men också målgruppen barn och unga. Några exempel ges nedan:

Personer med funktionsnedsättning: Gruppen i sig är heterogen, borde egentligen ses som flera olika grupper med flera olika behov. Vi kan behöva stötta genom mer utbildning och genom att förmedla fler goda exempel från andra regioner, samt för att lyfta de tjänster och den service som finns idag via exempelvis MTM [Myndigheten för tillgängliga medier]. Vi behöver också lyfta behovet av tydliga målformuleringar i kommunernas egna

biblioteksplaner för just den här gruppen. (Avdelningen för kulturutveckling i Region Värmland)

Nationella minoriteter och personer med annat modersmål än svenska. Där saknas kunskap om målgruppen samtidigt som biblioteken saknar resurser i form av språkkompetenser och litteratursförsörjning. (Biblioteksutveckling Region Kalmar län)

Det läsfrämjande arbetet behöver utvecklas i samverkan olika aktörer, kommuner och mellan fler konstområden och verksamheter. I det arbetet är det viktigt att även uppmärksamma det vidgade textbegreppet och lyfta fram MIK [medie- och informationskunnighet], film, konst i samarbete med läsande. (Regional biblioteksverksamhet, Region Västmanland)

Gotlands länsbibliotek och Regionbibliotek Östergötland lyfter användardriven tjänstedesign som ett utvecklingsområde när det gäller att nå ut brett eller till vissa målgrupper:

Personer som vi inte når i dag i någon hög utsträckning är unga, dyslektiker och lässvaga grupper överlag samt nationella minoriteter. Vi tror att arbetet med användardriven tjänstedesign kan hjälpa oss att komma närmare i kontakt med dessa grupper och att vi därefter kan arbeta mer i samråd med medborgarna och boende på Gotland för att motsvara behoven och skapa angelägen verksamhet för dessa. (Gotlands länsbibliotek)

I ett vidare begrepp tänka tillgänglighet, att nå alla såväl i det fysiska biblioteksrummet som i digitala möten med användaren. Kulturupplevelser och bibliotekens digitala tjänster tillgängliga för användaren oavsett språkkunskaper, eventuella funktionsvariationer, ålder. En annan grupp är barn och unga och göra dem mer delaktiga i det som biblioteket kan erbjuda, det är en utmaning, dels att ändra mind set och släppa in användaren att vara med och påverka men också att nå och påvisa möjligheterna, liksom människor med annat språk än svenska som första språk. Framåt behöver man arbeta mer och öka samverkan om och med nationella minoriteter, påbörja ett förankringsarbete hos personal och som alltid; ett utforskande arbetssätt för att nå de som i dag inte besöker eller använder sig av bibliotekets tjänster. (Regionbibliotek Östergötland)

Är biblioteksverksamheterna nöjda med hur de når ut i dag?

Den regionala biblioteksverksamheten arbetar framför allt indirekt mot invånarna. Omkring hälften av biblioteksverksamheternas är generellt sett nöjda med sina insatser. Enstaka är inte så nöjda och övriga svarar på ett sådant sätt att det inte framgår om de främst är nöjda eller missnöjda.²²

Regionbibliotek Norrbotten upplever att deras modell, som innebär att folkbiblioteken deltar i samverkan utifrån storlek och förmåga, möjliggör att utveckling kan komma alla kommuner till del. Nedan ges fler exempel på resonemang kring graden av nöjdhet:

Frågan är något felställd. Vi ska inte själva nå ut till regionens invånare, utan vi ska tillsammans med folkbiblioteken ta fram metoder som underlättar för dem att nå ut i vidare kretsar. I förhållande till resurser och uppdrag är vi nöjda med det arbete som tydligt kommit igång. Ett orosmoment är att kommunerna själva indikerar att ekonomin kan komma att lägga hinder i vägen för utvecklingsarbete och insatser inom området. (Kultur i Halland)

Inom läs- och litteraturfrämjande området finns det förbättringsområden, både när det gäller att nå författare och skrivande personer i länet med annat modersmål än svenska och personer med funktionsnedsättningar. Naturligtvis finns det också stora utmaningar utifrån

²² En kommentar från Kulturrådet här, är att det kan vara en svår fråga att besvara eftersom det kan vara svårt både att sätta mål för och att följa upp kulturdeltagande. Dessutom kan "nöjdhet" uppfattas på olika sätt och därmed inte bara återspegla faktiska omständigheter. Skillnader i svaren bör därför tolkas med försiktighet.

ett socioekonomiskt perspektiv, liksom när det kommer till könsfördelning. (Biblioteksverksamhet Region Örebro län).

Den viktigaste faktorn för hur vi når ut är kommunbibliotekens förmåga att ta emot de resurser som vi har. Den förmågan påverkas av kommunal ekonomi, personalbrist och kompetensförsörjningens förutsättningar. Den påverkas också av den kommunala organisationen ur flera olika perspektiv: Vilken är bibliotekets plats i organisationen? Finns det ansvarig nämnd där biblioteksfrågor ingår, eller har man organisation med utskott under kommunstyrelsen? Får det finnas en bibliotekschef med både ansvar och befogenheter? Vem är bibliotekschefens chef? Hur synligt är biblioteket i kommunledningens ögon, etc. etc. (Länsbiblioteket Dalarna)

Vilket utrymme har den regionala biblioteksverksamheten att påverka vilka som tar del av verksamheten?

Flera biblioteksverksamheter beskriver att de genom inriktningen på verksamheten och samarbetet med folkbiblioteken, som i sin tur möter kommuninvånarna, har påverkansmöjligheter. Några påtalar dock att påverkansutrymmet är beroende av den kommunala nivåns kapacitet och prioriteringar, och att kommunernas resurser och kompetens varierar. Regionbibliotek Östergötland beskriver det på följande sätt:

Utifrån regionbibliotekets perspektiv: Genom Götabibliotekens samarbete och dess styrgrupp tämligen gott. Svårare att göra en bedömning hur folkbiblioteken upplever sitt utrymme och möjligheterna att arbeta med frågan, varierar från en kommun till en annan utifrån ett flertal parametrar som till exempel personalstyrka, kompetens och ekonomiska förutsättningar. (Regionbibliotek Östergötland)

Övriga reflektioner kring breddat deltagande

Ett antal biblioteksverksamheter delar med sig av övriga reflektioner. Några reflektioner berör kompetens. Bland annat lyfts värdet av kunskaps- och erfarenhetsutbyte mellan regionerna, behov av kompetensutveckling inom området nationella minoriteter, en ökad efterfrågan på insatser inom kultur och hälsa respektive psykisk ohälsa, samt insatser för äldre inom området digital delaktighet.

Det ges också exempel på utvecklingsmöjligheter hos folkbiblioteken, allt ifrån behov av en ökad kunskap om arbetssätt enligt barnkonventionen till att biblioteken utvecklas till en bredare mötesplats för fler kulturella uttryck särskilt i glesbefolkade län. Biblioteksverksamhet Region Örebro län lyfter betydelsen av relationsbyggande mellan olika typer av aktörer, medarbetare och de prioriterade målgrupperna, vilket beskrivs ha möjliggjorts genom satsningen *Bokstart*. Bibliotekens roll i den kommunala förvaltningen lyfts i några svar; bland annat beskrivs kommuners ekonomiskt ansträngda situation som en begränsning eller orosfaktor. Nedan ges några exempel på reflektioner:

En av de största utmaningarna för biblioteken handlar om människors bild av vad ett bibliotek är. Att få fler att känna till vad bibliotek gör och ger tillgång till är centralt för att kunna arbeta med biblioteksuppdraget. Det en pedagogisk utmaning att beskriva på vilka sätt bibliotek kan stärka lärande och utveckling, bidra till ökad jämlikhet och minskade klyftor och inspirera genom möten. Bibliotekens ibland svaga position i den kommunala organisationen och sviktande ekonomi försvårar arbetet med att beskriva bibliotekens roll i samhället. (Kultur i Väst)

Upplevelsen är att det arbetas mindre med dessa frågor i kommunerna, eller åtminstone pratas om. Uplevelsen av den tid som finns till förfogande påverkar intresset för verksamhetsutveckling och kompetensutveckling. För att komma vidare i denna situation har speciella utbildningsinsatser erbjudits bibliotekscheferna i länet. Ledarskapets betydelse är avgörande inte bara i denna utan i samtliga frågor som rör dagens och morgondagens biblioteksverksamhet. (Regionbibliotek Region Jönköpings län)

Professionell bild- och formverksamhet

Professionell bild- och formverksamhet ingår som ett eget område i kultursamverkansmodellen sedan en förordningsändring 2018.²³ I området ingår bland annat konstmuseer, konsthallar samt konstkonsulenter och annan främjande verksamhet.

Några regioner har renodlade bild- och forminstitutioner som får stöd genom kultursamverkansmodellen men bild- och formverksamhet bedrivs även av andra aktörer, till exempel regionala museer.²⁴ Områdets främjande av professionell bild- och formkonst innefattar konstkonsulenter och annan främjande verksamhet som syftar till att stärka, främja och utveckla konstområdet. Konstkonsulenter kan vara knutna till ett museum eller vara en del av en regional offentlig förvaltning. Främjande verksamhet kan innebära att bygga nätverk mellan konstnärer, skolor, kommuner och kulturinstitutioner, att bedriva fortbildning och att arbeta för bättre villkor för konstnärerna att verka i regionerna.

*Sammanfattning*²⁵

De primärt främjande verksamheterna inom bild- och formområdet beskriver bland annat arbetssätt för att nå ut med konst i det offentliga rummet, konstpedagogiska arbetssätt, verksamhet för och med konstnärer samt samarbeten, bland annat kring residensverksamhet. De flesta ser ett behov av att utveckla sina arbetssätt. Graden av nöjdhet varierar, men flera uppfattar att det finns ett relativt stort utrymme att påverka deltagandet. Samtidigt reflekteras kring kommuners varierande kapacitet som mottagare.

Bild- och forminstitutionerna beskriver olika konstpedagogiska arbetssätt och det ges exempel på arbetssätt för att tillgängliggöra verksamheten fysiskt men också till exempel digitalt och geografiskt och genom arbetssätt som präglas av besökares delaktighet. Ett antal institutioner är generellt sett nöjda med hur de når ut till invånarna i regionen, utifrån resurser och uppdrag, och endast enstaka är inte så nöjda. Upplevelsen av vilket utrymme de har att påverka deltagandet varierar. Några reflekterar kring vikten av långsiktighet i arbetet med att nå ut och skapa relationer med besökare.

Prioriterade målgrupper

Barn och unga samt professionella konstnärer och kulturutövare är vanliga prioriterade målgrupper bland de främjande verksamheterna, följt av kommuner, civilsamhälle, regionala kulturorganisationer och allmänheten. Även bland institutionerna är barn och unga en vanlig målgrupp i uppdragen. Även andra målgrupper nämns, till exempel konstnärer, och några uppger att de ska nå en bred allmänhet. Sörmlands museum har personer med liten eller ingen vana av att besöka bild- och formutställningar som prioriterad målgrupp. Det förekommer också referenser till bredare uppdragsformuleringar.

Arbetssätt för att nå ut

Omfattningen på svaren kring arbetssätt varierar för de i huvudsak främjande verksamheterna. Flera ger dock en relativt bred bild av hur de arbetar med frågor som rör deltagande, och arbetssätten ger intryck av att ligga nära det främjande uppdraget att stärka, främja och utveckla bild- och formområdet. Det är inte så vanligt med referenser till strategiska dokument i svaren, även om det förekommer hänvisningar till bland annat

²³ Tidigare ingick bild och form i museiområdet och i området konst- och kulturfrämjande verksamhet. Konst- och kulturfrämjande verksamhet är sedan 2018 borttaget som område.

²⁴ Se rapportens metodavsnitt för beskrivning av hur bild- och forminstitutionerna redovisas i rapporten.

²⁵ Verksamheterna i Region Skånes svar på enkäten ingår primärt under rubriken *Arbetssätt för att nå ut*. Se rapportens metodavsnitt.

regionala kulturplaner, verksamhetsplaner och handlingsplaner. Det ger bland annat konstkonsulentverksamheten i Region Västernorrland exempel på:

Främjande av bild- och formområdet i regionen innebär att konstkonsulenter arbetar med flera målgrupper på olika sätt. Konstpolitiskt innebär det att vi arbetar enligt en verksamhetsplan. Vi arbetar i nära kontakt med yrkesverksamma konstnärer och andra kulturskapare för att skapa så bra förutsättningar som möjligt för dem att leva och verka i regionen. En stor del av uppdraget är att göra bild- och formområdet tillgängligt för barn och unga. Utöver det arbetar konstkonsulenter både direkt och indirekt med konstens roll i det civila samhället genom att se till att det konstnärliga arbetet kommer regionens invånare till del i vardagen. Det är viktigt för människor i alla åldrar att göra erfarenheter av konst och mötas. Konstkonsulenter arbetar i ett antal etablerade nätverk och samverkar med andra konsulenter både inom och utom regionen. (Konstkonsulenter Västernorrland)

Några verksamheter beskriver samarbeten med till exempel kommuner, civilsamhälle och konstnärer. Avdelningen för kulturutveckling i Region Värmland arbetar till exempel med information och utbildning för tjänstepersoner i olika kommunala förvaltningar för att "stärka möjligheten att arbeta med den offentliga konsten, en procentregeln samt ett breddat perspektiv på vad offentlig konst kan vara". Resurscentrum Konst i Halland beskriver att de samverkar för mer konst i regionen och att arbetssättet är att "skräddarsy projekt utifrån sammanhang och lokal förankring". Den konst- och kulturfrämjande verksamheten i Region Västmanland uppger att Region Västmanland genom samverkan och förankring med länets kommuner startat projektet *Ett kulturliv för alla – konst*: "Det har resulterat i ett regionalt nätverk med konstansvariga i kommunerna och en närmare samverkan med civilsamhället och i synnerhet med Konstfrämjandet Västmanland".

Bild och form Kronoberg ger exempel på interregional samverkan. Inom det sydsvenska samarbetet *Regionsamverkan Sydsverige – bild och form* pågick vid tiden för enkäten ett arbete med att ta fram riktlinjer och prioriteringar för bild- och formutvecklingen, där gemensamma utvecklingsområden är växelverkan mellan stad och landsbygd, kunskapsutbyte och internationella nätverk.

Metoder för att tillgängliggöra konst på olika platser lyfts av några verksamheter. Konst i Blekinge har bland annat visat konstfilmer och konstnärsporträtt i lokaltrafiken, arbetat med permanenta konstsatsningar i förortsområden samt producerat en konstpodd om regionens konstilliv. Kultur Gävleborg/konst beskriver att de arbetar med konstpedagogiska program och offentlig konst som ett sätt att "överbygga geografiska avstånd och utmana föreställningar som gör att konsten omgärdas av så kallade höga trösklar för att därigenom möta fler i konsten". Konstkonsulenter i Västernorrland lyfter verksamheten *Konstnär i kommun*, som är ett årligt samarbete med kommuner i regionen samt *Fokusår i väntkommun*, där konsulenter inom olika konstformer turas om att lägga extra fokus på arbete i en av länets sju kommuner.

Ett annat tema är konstpedagogiska arbetssätt för barn och unga. Konst i Halland lyfter sin verksamhet *Konstexpressen* som är en mobil och uppsökande resurs för att främja barns och ungas möte med professionella konstutövare och deras möjligheter till eget skapande. Bild och form Dalarna beskriver *Demografiprojektet*, som var ett samverkansprojekt mellan kommunerna och Region Dalarna. I projektet fick 500 barn och unga i dialog med konstnärer, konstpedagoger och samtalsledare undersöka frågor kring om hur man bygger en hållbar och inkluderande framtid och hur ungas samhällsengagemang och perspektiv på de stora livsfrågorna berikar utvecklingen.

Ett antal verksamheter tar upp verksamhet för och med professionella konstnärer, till exempel residensverksamhet, ekonomiska stöd och satsningen *Konsten att delta* som riktar sig till utlandsfödda bild- och formkonstnärer. Residensverksamheten beskrivs bland annat möjliggöra att man når ut med konst brett i regionen. Bild och form

Kronoberg beskriver residensverksamheten och utställningen *Här & Där – Konstnärer i Hemvist* enligt följande:

Här & Där – Konstnärer i Hemvist har varit ett residens och en turnerande utställning, som visats på olika platser i Älmhult och Alvesta kommun under hösten 2018. Projektet handlade även om att utveckla en arbetsmodell som underlättar för lokala arrangörer att tillhandahålla samtidskonstupplevelser för invånare och besökare i länet. Att testa en arbetsmodell samtidigt som publiken har kunnat ta del av konstupplevelser i form av ljudpromenader på olika platser, har varit ett utforskande både för såväl publik som medverkande i projektet. Publiken har kunnat ta del av samtidskonst på oväntade platser där de annars inte möter konst. Den upptäckarlust, lyhördhet och rörlighet som *Här & Där – konstnärer i hemvist* har omfamnat är en del i arbetet med breddad delaktighet. (Bild och form Kronoberg)

Region Jönköpings läns bild- och formverksamhet lyfter projektet *Nya Småland*, som är ett interregionalt projekt om delaktighet. Projektet har utvecklingsstöd från Kulturrådet:

Flera ämnen som har och kommer att tas upp genom projektet berör frågor om jämställdhets- och interkulturella perspektiv. Utökat samarbete med internationella konstnärer och gäster bidrar till interkulturell kunskapsöverföring och utveckling av framtida möjligheter genom gränsöverskridande arbete. Projektet spelar en viktig roll i det interregionala arbetet. Det förstärker och belyser samtidskonsten i regionerna. Därtill kommer kunskapsbärande och tillgängliga samtal och diskussioner för civilsamhället i regionerna, konstaktörer, regionala konstnärer, nationella och internationella deltagare och gäster samt universitet, högskolor och för de bild- och formutbildningar som finns i regionerna. (Bild och form, Region Jönköpings län)

Institutioner

Omfattningen på institutionernas svar varierar men är överlag inte så långa. Flera ger dock en relativt bred bild av verksamhetens arbetssätt med frågor som rör breddat deltagande. Institutionerna ger bland annat exempel på konstpedagogiska arbetssätt och programverksamhet för olika målgrupper, olika former av tillgänglighetsarbete, skolsamverkan och uppsökande verksamhet. Det förekommer referenser till strategiska dokument, till exempel verksamhetsplan och regional kulturplan.

Några beskriver hur de arbetar med att tillgängliggöra verksamheten för personer med funktionsnedsättning, genom till exempel teckenspråkstolkade och syntolkade visningar och tillgängliga webbplatser. Även andra tillgänglighetsaspekter lyfts, till exempel språklig och kostnadsmässig tillgänglighet, vilket ges exempel på nedan:

Vandalorum arbetar aktivt med att verksamheten ska vara tillgänglig för alla. Till utställningarna utformas ett pedagogiskt program, så som väggtexter, broschyrer, visningar som anpassas efter målgrupp (skolvisningar, *Möten med Minnen* för personer med demens, babyvisningar för de minsta barnen och deras föräldrar, öppna visningar för allmänheten, näringsliv, föreningar etc.) skapande verkstad i anslutning till utställning, pedagogledda lovaktiviteter för skollediga barn, föreläsningar, seminarier. (Vandalorum, Värnamo)

Malmö Konstmuseum har låga entréavgifter och fri entré upp till 19 år som en del i ambitionen att göra konstmuseet tillgängligt oavsett bakgrund. I samband med utställningarna genomförs kontextualiserande program, temavisningar och pedagogiska program. Förberedelser pågår för att publicera samlingen på nätet, vilket på sikt kommer att göra den tillgänglig för alla. Under 2018 har konstmuseet bland annat haft visningar på svenska, engelska och arabiska, och genomfört ett specialsamarbete med sfi [svenska för invandrare]/Folkuniversitetet för att nå ut till fler och bidra till att skapa likvärdiga förutsättningar för besökare att ta del av verksamheten. Konstmuseet har också sett ett ökat intresse för både visningarna och projektet. (Malmö Konstmuseum)

Göteborgs Stads museers strategier prioriterar att öka tillgängligheten avseende innehåll, tilltal och fysiska rum. Hållbara relationer till besökare och samarbetsparter genom att

utveckla arbetssätt för vidgat deltagande och ökat inflytande är en del av detta. (Göteborgs Stads museer)

Ett antal institutioner tar upp sin konstpedagogiska verksamhet. Röda Sten Konsthall beskriver exempelvis sin ungdomsverksamhet *Ung & Skapande*, som arbetar med en social och konstpedagogisk metod utifrån utställningar och de ungas egna idéer och intressen. Verksamheten har en metod där konstpedagoger arbetar tillsammans med en fritidsledare, så att det sociala klimatet är lika tillåtande som det som skapas. Ett av verksamhetens mål är att erbjuda en trygg och tillåtande mötesplats där alla deltagare oavsett kön, funktionsförutsättning eller bakgrund kan utveckla sina personliga uttryck inom tillåtande kollektiva och sociala former.

Wanås Konst uppger att de sedan 2011 årligen satsat stora resurser på att utveckla program, visningar och workshops för att nå dels den unga publiken, dels dem som inte tar del av verksamheten. Samverkan sker med skolor, reguljära och resursskolor:

Wanås Konst ska genom strategiskt publikarbete utgöra en länk mellan samtidskonst och omgivande samhälle. Verksamheten har i sitt uppdrag också att utveckla och utöka det konstpedagogiska arbetet med särskilt fokus på barn och unga med funktionsvariationer och barn och unga med olika etnisk bakgrund. Den pedagogiska verksamheten har fokus på konst men också på konstnärers arbetssätt. (Wanås Konst)

Ystads konstmuseum bedriver konstpedagogisk verksamhet med fokus på metodutveckling för regional spridning:

Konstmuseet har ett särskilt uppdrag att vara huvudman för och driva och utveckla *Bästa Biennalen!* med ett regionalt, nationellt och internationellt fokus. Bästa Biennalens huvudsakliga uppdrag är att skapa förutsättningar för barns och ungas möjligheter till möte med professionell konst i hela Skåne. (Ystads konstmuseum)

Ibland har besökarna tydligt inflytande över verksamheten. Det ger bland annat Malmö Konstmuseum exempel på. Under 2018 genomförde museet den första omgången av projektet *Förändra Konsten!* i samarbete med Malmö Konsthall. Projektet riktar sig till unga mellan 15 och 18 år och syftar till att öka intresset för kultur och skapa möjligheter till inflytande bland unga. Ett annat exempel ges av Virserums Konsthall som arbetar med fältkonstnärer, vars uppgift är att arbeta tillsammans med människor och sedan gestalta deras erfarenheter. Bohusläns Museums konsthall beskriver att de arbetar i processer som inbegriper en dialog med konstnärer, skola, konstföreningar, konsthallar, museer, konstnätverk och andra aktörer: "Detta ger möjlighet för konsthallen att vara en plats för fler medskapare – ett rum för reflexion, meningsutbyte och kritisk diskussion".

Hallands Konstmuseum beskriver att de enligt regionens kulturplan ska fungera som nav och drivkraft för att stärka och utveckla konstlivet i Halland. Delaktighet och medverkan beskrivs som centrala delar:

Hallands Konstmuseum ska enligt Hallands kulturplan fungera som nav och drivkraft för att stärka och utveckla konstlivet i Halland. Verksamheten genomsyras av ett inkluderande synsätt, en tillgänglig atmosfär och ett tilltal som tar publikens nyfikenhet på allvar. En s.k. *community*-aspekt ska vara central, det vill säga att museet ska bedriva sin verksamhet i samverkan med omgivande samhälle och organisationer. Museet blir därmed en deltagare i angelägna samtal och ett dynamiskt in- och utflöde av idéer skapas. En gemensamt prioriterad målgrupp i regionen är barn och unga. (Hallands Konstmuseum)

Skolsamverkan lyfts i några svar, däribland av Vandalorum som deltar i projektet *Kulturrätten*, där flera regionala institutioner ingår med målet att nå fler skolelever i Jönköpings län. Från och med läsåret 2019/2020 blir besök på Vandalorum obligatoriskt för sjätteklassare i Värnamo, och detta sker i samarbete med kulturförvaltningen och kulturskolan i kommunen.

Göteborgs Stads museer erbjuder kostnadsfria museielektioner till stadens skolor. Ett särskilt fokus riktas på att nå barn och unga i vissa stadsdelar, och museerna har valt att arbeta för att etablera långsiktiga kontakter med ett antal aktörer. Ett exempel är Röhsska museets arbete på Sjumilaskolan i stadsdelen Biskopsgården i Göteborg, där seniorer och unga har arbetat tillsammans. Ett annat är Göteborgs konstmuseums arbete med att inspirera bildlärare att använda museet i projektet *Konstpaus*.

Det ges också exempel på mobil verksamhet och digitala arbetssätt. Sörmlands museum framhåller värdet av att bedriva verksamhet utanför museets väggar för att nå grupper som vanligtvis inte besöker museet och skapa en nyfikenhet kring bildkonsten som språk: "det vill säga hitta besökaren i stället för tvärtom". Gotlands Museum ger ett konkret exempel på verksamhet som tar plats utanför museets väggar:

Under sommaren 2018 genomförde Gotlands Museum i samarbete med en orienteringsklubb projektet *Bakom Grönskan*, en utomhusutställning som gömde sig "bakom grönskan" och som enbart gick att hitta med hjälp av en orienteringskarta. Syfte var att bredda konstpubliken och att främja friluftsjaktaktiviteter. Korsbefruktningen av dessa två olika verksamheter gav många positiva synergieffekter, bland annat många besökare som annars inte uppsöker konstmuseer. (Gotlands Museum)

För att nå ut i regionen arbetar Virserums Konsthall med vandringsutställningar "som enkelt kan transporteras och ställas upp och som inte kräver någon större yta eller särskilt mycket tillsyn". Nordiska Akvarellmuseet, som ligger på Tjörn, har bland annat gratis bussar från Göteborg vid vernissage och vissa kulturarrangemang samt *pop up*-akvarellverkstäder. De beskriver också digitala metodutvecklingsprojekt, som på sikt bland annat ska leda till digitala visningar av en fjärrstyrd robot, som leds av en konstpedagog i realtid: "Målet är att besökaren ska få känslan av att vara på plats." Hallands Konstmuseum använder ett så kallat regionalt mobilitetsstöd för att aktivt arbeta med uppsökande verksamhet riktad till barn och unga i hela regionen. Wanås Konst beskriver att de genomfört ett så kallat *Developer in Residence*-projekt som syftade till att skapa en lika stark digital närvaro som det fysiska besöket i skulpturparken.

Kalmar konstmuseum ger flera exempel på hur de verkar för att nå ut i hela regionen:

I vårt program prioriterar vi att nå ut i hela Kalmar län genom att arbeta med residens och utställningar för svenska och internationella konstnärer, konstkolle för barn och unga, mindre vandringsutställningar och samarbeten med länets konstföreningar. Vi gör detta genom att arbeta med olika teman och i projekt som exempelvis förnyelse av kulturarv med samtidskonst som kompass men även med Designarkivets och museets samlingar som utgångspunkt. (Kalmar konstmuseum)

Utvecklingsbehov

De i huvudsak främjande verksamheterna ser ett behov av att utveckla arbetssätten för att bredda deltagandet, ibland med tillägget att man ständigt prövar nya arbetsformer. Ett tema i flera svar är samarbeten. Konst i Blekinge har exempelvis provat att samarbeta med andra kulturformer (musik, slöjd, litteratur) i regionen för att verksamheterna ska stödja varandra. Bland annat har man startat en kulturpodd och arrangerat gemensamma aktiviteter i socioekonomiskt utsatta områden. Avdelningen för kulturutveckling i Region Värmland lyfter vikten av samverkan över förvaltningsgränser och med föreningar och verksamheter som inte i första hand driver kulturverksamhet.

Den konst- och kulturfrämjande verksamheten i Region Västmanland ser ett behov av att utveckla arenor för länets kulturskapare, beställare och övriga aktörer inom bild- och formområdet, och konstkonsulenterna i Region Västerbotten uppfattar att de flesta kommuner i regionen saknar strukturer för att stödja, utveckla och presentera konst, särskilt för den specifika gruppen samtida urfolkskonstnärer:

Att utveckla internationell residensverksamhet som innehåller vistelse, produktion och presentation skulle ge kringeffekter för produktion och presentation även för regionens verksamma konstnärer och för allmänheten, samtidigt som ett residens skapar möjligheter till möten och utbyten med internationellt etablerade konstnärer. (Konstfrämjande, Region Västerbotten)

Resurscentrum för konst i Norrbotten noterar att konstscenen har ett stort intresse av att arbeta i dialog med medborgarna. Det märker man främst genom sina internationella residensprogram, där inbjudna konstnärer gärna samverkar med det lokala samhället i olika typer av projekt. Resurscentrumet uppfattar att det pågår ett konstant arbete för att locka en större publik än dem som är initierade samt att det mesta arbetet görs genom olika typer av projekt. De ger exempel på insatser för att stärka konstscenen i regionen:

Ett sätt att bygga upp konstscenen på i Norrbotten har varit genom att få igång fler konstföreningar i kommuner där det har saknats. En annan är att stötta lokala arrangörer ute i länet genom exempelvis projektet *Swedish Lapland AiR* där vi kompetensutvecklar arrangörer ute i kommunerna i att driva konstnärsresidens. Nätverket stärker även sammanhållningen på konstscenen och sätter igång nya samarbeten. Tillsammans blir man stark och kan flytta fram positionerna. Det är också viktigt att det finns institutioner runt om i länet som står för stabiliteten, som har personal, som kan dra in större projekt. (Resurscentrum för konst i Norrbotten)

Bildkonsten Jämtland Härjedalen problematiserar målet att alla ska ha tillgång till kultur och eget skapande:

Bildkonsten för en diskussion kring begreppet att "alla" ska ha tillgång till kultur och eget skapande. Vad betyder det i ett glesbygdslän med stora avstånd, vilka resurser finns för att uppfylla det målet? Och när det gäller bildkonst så kanske man måste acceptera att det är en smalare konstform som inte intresserar alla. Det finns också en risk att man tappar kvalitet och spets när konsten ska vara tillgänglig och passa alla grupper. Det blir urvattnat och till slut berör det ingen. (Bildkonsten Jämtland Härjedalen)

Institutioner

Merparten av de producerande verksamheterna ser ett behov av att utveckla arbetssätten, ibland med tillägget att det görs ständigt. Flera av svaren är ganska kortfattade men berör sammantaget flera aspekter.

Avesta Art ser exempelvis behov av att utveckla möjligheter och idéer att samverka med kommuner med små resurser för samtidskonst. De vill även utveckla arbetssätt för att locka mer kulturovana medborgare att våga besöka industriarv och samtidskonst. Även Kalmar konstmuseum lyfter behovet av ökat samarbete med andra aktörer samt utveckling av metoder och strategier för att nå ut i högre utsträckning.

Det förekommer reflektioner kring att arbetet för breddat deltagande behöver vara långsiktigt och kvalitativt. Göteborgs Stads museer beskriver att de påbörjat en gradvis svängning från ett starkt kvantitativt fokus mot att utveckla fler och hållbara relationer med till exempel skolan. Att involvera fokusgrupper och referensgrupper vid utveckling av större projekt är också en etablerad metod numera för Göteborgs Stads museer: "Det kommer alltid att finnas ett behov att utveckla arbetssätten för att bredda tilltalet men samtidigt är det också viktigt att hålla i relationer som etableras."

Några lyfter metodutveckling. The Glass Factory är intresserade av att utveckla workshopsmodeller genom bland annat så kallade *maker spaces*, där besökare kan skapa själva. Virserums Konsthall vill utveckla sina vandringsutställningar för att kunna ställa dem i lokala butiker, i entréer till serviceboenden och liknande.

Nordiska Akvarellmuseet ser både behov och potential med den digitala pedagogiken och beskriver några pågående utvecklingsarbeten:

I framtiden kommer krävas en strategi för hållbar och klimatvänlig kulturkonsumtion. Därför ser vi satsningen på digitalt utvecklingsarbete för konstupplevelser och konstpedagogiskt arbete på distans som centralt och ofrånkomlig för att vara ett hållbart museum. Därför söker vi fortsatta medel för att vidareutveckla roboten i samarbete med *RISE Interactive* för att arbeta vidare med distansvisningar. Parallellt med hållbarhetsaspekten ser vi det som en demokratisk och tillgänglighetsfråga. Med projekten vill vi skapa möjligheter för fler att uppleva museets konst och konstpedagogiska arbete. På sikt också hitta metoder för att främja eget skapande på distans, i en distansbaserad *Visning & verkstad*. (Nordiska Akvarellmuseet, Tjörn)

Kunskap kring delaktighet

De främjande verksamheterna uppger framför allt att de uppnår kunskap om deltagande genom dialog i olika nätverk och forum. Det ges även exempel på annan uppföljning, till exempel deltagarundersökningar och uppföljning av bidrag.

Institutionerna ger olika exempel på metoder för att samla in kunskap om besökare. Ett antal uppger att de gör besöksenkäter eller motsvarande. Även de dagliga mötena med besökarna ses som ett arbetssätt för att få kunskap om och input från besökarna. Några nämner besöksstatistik.

Särskilt angelägna målgrupper att nå i större utsträckning

Vissa främjande verksamheter ser det som angeläget att nå barn och unga i större utsträckning, ibland specificerat med barn och unga oavsett socioekonomisk och geografisk hemvist. Andra målgrupper som nämns är till exempel utlandsfödda invånare och konstnärer. Även kommunerna framhålls som en viktig målgrupp. Utmaningar som lyfts är bland annat kommuners resurser, olika målbilder och kunskap om bild- och formkonstnärers behov samt att det inte alltid finns en motpart på kommunal nivå.

Institutionerna ser det framför allt som angeläget att i högre utsträckning nå unga vuxna, ungdomar samt barn och unga i skolan. Utmaningarna för att nå unga vuxna beskrivs bland annat vara att bild och form inte prioriteras inom utbildningsväsendet och att unga vuxna sällan är organiserade i föreningar. Bohusläns Museums konsthall framhåller vikten av långsiktighet för att nå nya besökare:

De grupper som är förhindrade att själva ta sig till konsthallen (vilket likaväl kan vara funktionshindrade som skolklasser), och dels nya grupper som är ovana besökare är särskilt angelägna att arbeta med. Det tar tid och resurser att arbeta med delaktighet för att skapa förståelse, engagemang. Samtidskonsten kan upplevas svårtillgänglig och då behövs ett långsiktigt arbete för att bygga relationer och trygghet, när vi frågar – vem känner igen sig i innehållet? (Bohusläns Museums konsthall)

Hallands Konstmuseum/Konst i Halland skriver att det finns flera målgrupper som de skulle vilja nå i högre grad. De försöker rikta projekt för att lyfta målgrupper och fokusera på de behov som lyfts fram i olika dialoger. Kunskapsuppbyggnad beskrivs vara en viktig del i arbetet och liksom Bohusläns Museums konsthall lyfter de vikten av långsiktighet:

En övergripande utmaning i målgruppsarbetet om det ska bli långsiktigt och bestående, är framförallt att det är tids- och resurskrävande. Det är dock avgörande för att skapa engagemang och bygga relevant verksamhet. (Hallands Konstmuseum/Konst i Halland)

Är bild- och formverksamheterna nöjda med hur de når ut i dag?

Några främjande bild- och formverksamheter är generellt sett nöjda med hur de når ut till regionens invånare i dag, utifrån befintliga resurser och uppdrag, och ungefär lika många

är inte så nöjda. Andra svarar på ett sådant sätt att det inte framgår om de främst är nöjda eller missnöjda och ytterligare några har inte besvarat frågan.²⁶

Ett par verksamheter resonerar kring hur de når ut i regionen. Konst i Blekinge säger sig vara nöjda med det strategiska arbetet med utveckling av konstens infrastruktur och ekosystem: "Kommunerna, konstnärerna och konstaktörerna stärks och därmed kvaliteten på aktiviteter." Konstkonsulenterna i Västernorrland är både nöjda och inte nöjda med hur de når ut, bland annat eftersom resultatet beror på yttre faktorer:

Ja och nej. Vi arbetar systematiskt med att stötta verksamheter som når alla målgrupper i regionens sju kommuner. Det är däremot ett arbete vars framgång delvis beror på ett flertal yttre faktorer, till exempel infrastruktur och konjunkturen inom samhället men vi gör vårt yttersta för att arbeta med de resurser som finns. Vi ser att vi når många barn och unga, samt våra yrkesverksamma konstnärer och stora delar av civilsamhället. (Konstkonsulenter, Västernorrland)

Ett antal bild- och forminstitutioner är generellt sett nöjda med hur de når ut till regionens invånare, utifrån resurser och uppdrag, även om utvecklingsmöjligheter påtalas. Endast enstaka är inte så nöjda och några svarar på ett sådant sätt att det inte framgår om de främst är nöjda eller missnöjda och några har inte besvarat frågan. Sörmlands museum menar att frågan kan besvaras med både ett ja och ett nej, beroende på vad som avses:

Vi är nöjda utifrån de resurser vi har i dag, ska vi göra mer måste resurserna ökas. Nej utifrån det uppdrag vi har. Vi skulle behöva vara mer ute i länet, hitta fler platser att visa konst. Bidra till att det söks mer skapande skola bidrag. Skapa fler tillfällen för barn och unga att möta konst och konstnärer. (Sörmlands museum)

Vilket utrymme har bild- och formverksamheterna att påverka vilka som tar del av verksamheten?

Flera av de främjande verksamheterna beskriver att de genom inriktningen på verksamheten eller samarbeten med olika aktörer har ett visst påverkansutrymme. En aktör ser att de har små möjligheter att utveckla och nå ut med erbjudanden, vilket ses som en kommunikationsfråga som förutsätter resurser. Några verksamheter har inte besvarat frågan.

Det beskrivs bland annat finnas vissa möjligheter att påverka deltagandet genom samarbeten och dialoger, vilket Region Östergötlands konstkonsulent ger exempel på:

I konstkonsulentverksamheten (som består av en person på heltid), är det nödvändigt att hitta samarbetspartners för att nå ut. Då till exempel flera kommuner går in i projekt, så ser jag att det är möjligt att nå ut bredare publikt. (Region Östergötlands konstkonsulent)

Institutionernas uppfattning av påverkansutrymmet varierar. Några beskriver det som generellt sett stort eller litet – men de flesta gör ingen generell bedömning utan resonerar kring arbetssätt och förutsättningar. Möjligheten att påverka deltagandet beskrivs bland annat kunna ligga i riktad verksamhet och marknadsföring. Några begränsningar som påtalas är bland annat kompetensbrist, entréavgift och skolors schemaläggning.

Övriga reflektioner kring breddat deltagande

Kommunerna är ett tema i de främjande verksamheternas reflektioner. Bland annat lyfts behovet av samverkan och konstkompetens hos kommunala tjänstepersoner samt en oro

²⁶ En kommentar från Kulturrådet här, är att det kan vara en svår fråga att besvara eftersom det kan vara svårt både att sätta mål för och att följa upp kulturdeltagande. Dessutom kan "nöjdhet" uppfattas på olika sätt och därmed inte bara återspegla faktiska omständigheter. Skillnader i svaren bör därför tolkas med försiktighet.

för kommunernas ekonomiska situation. Konstkonsulenterna i Region Västerbotten resonerar kring kompetensbehov:

I Västerbotten har många kommunala tjänstepersoner med konstansvar uttryckt behov av fortbildning på konstområdet. De har ofta ansvar över kommunens befintliga konstinnehav men ingen kunskap om vård, förvaring, exponering med mera av konst. Tjänstepersonerna har ofta ett brett ansvarsområde där konsten endast är en liten del. En person kan exempelvis vara biblioteksansvarig, konstansvarig och ansvarig för ungdomsfrågor. För bättre tillgängliggörande i alla kommuner i länet behövs mer kunskaper och insikt om konst och kulturs värde i alla led. Och då bland tjänstepersoner och politiker i första hand. (Konstfrämjande, Region Västerbotten)

De reflektioner som en del institutioner delar med sig av berör lite olika teman – allt från en oro för de små kommunernas ekonomiska situation till värdet av att, som Gotlands Museum ger exempel på, arbeta med korsbefruktnings mellan konst och andra områden. Kalmar konstmuseum ser behov av kunskap om kulturområdet hos allmänheten och att kultur och utbildning kan samordnas på mer produktivt sätt: "Kulturämnen måste tas på allvar och lärarutbildningarna behöver utvecklas och vara mer samtida. Här kan vi vara en resurs genom att göra kurser och program för att utbilda lärare."

Även Bohusläns Museums konsthall lyfter skolorna. Konsthallen vill verka för att minska glappet mellan konst och ungdomar, eftersom skolans läroplan inte erbjuder estetiska ämnen i samma utsträckning som tidigare. Museet arbetar också för att utveckla den digitala tekniken i relation till samlingar och utställningar: "Samtidskonsten kan bidra till att orientera oss i en alltmer komplex värld genom att sätta fokus på viktiga samhällsfrågor och världen omkring oss."

Röda Sten Konsthall lyfter bland annat att vikten av att arbeta kvalitativt och inte "stirra sig blind på besökssiffror". De lyfter också konstens inneboende potential att inkludera:

Det är viktigt att se att konsten i sig själv skapar delaktighet. Det är samtidskonstens natur att inkludera och göra betraktaren delaktig för det är utifrån betraktarens egna erfarenheter, minnen och bakgrund som konsten får mening och innehåll. Samtidskonsten har i sig själv en förändringspotential eftersom den tittar på alla på ett unikt vis. Vi som konstinstitution förmedlar verktyg och kunskap om hur besökare ska relatera till konsten. Det är när denna kunskap fattas (hur gör en när en tittar på konst ...) som människor kan uppleva sig exkluderade i sitt besök på konstinstitutioner. (Röda Sten Konsthall)

Regional enskild arkivverksamhet

Med enskild arkivverksamhet menas arkivverksamhet som bevarar och tillgängliggör arkivmaterial som bildas i verksamheter utanför den offentliga sektorn, till exempel hos civilsamhällets organisationer och inom näringslivet. De regionala enskilda arkiv som får statliga bidrag via kultursamverkansmodellen har en region som upptagnings- och verksamhetsområde, och ett knappt trettiootal enskilda arkivverksamheter ingår i modellen. Dessa arkiv är i regel föreningsägda men verksamhetsinriktning och organisation varierar; vissa arkiv är specialiserade på föreningars och organisationers arkivmaterial medan andra vänder sig näringslivet. Nästan en tredjedel är både förenings- och näringslivsarkiv.

*Sammanfattning*²⁷

Arkivverksamheternas arbetar bland annat med utåtriktad verksamhet för att synliggöra och tillgängliggöra arkiven för användare samt för föreningsliv och civilsamhälle som arkivlämnare – exempelvis genom öppet hus, temadagar och föreläsningar. Det ges också exempel på arkivpedagogiska arbetssätt. Merparten ser ett behov av att utveckla sina arbetssätt, bland annat kring digitala arbetssätt och kring hur man ska nå ut till olika målgrupper. En knapp tredjedel av verksamheterna är generellt sett nöjda med hur de når ut, utifrån befintliga resurser och uppdrag, och nästan lika många är inte så nöjda. Flera arkivverksamheter gör ingen generell bedömning av i vilken utsträckning de kan påverka vilka som deltar i verksamheten utan de resonerar allmänt kring arbetssätt och förutsättningar. En förekommande reflektion bland arkivverksamheterna är att arkiven som kunskapskälla kan synliggöras mer.

Prioriterade målgrupper

Flera arkivverksamheter besvarar frågan om prioriterade målgrupper i uppdragen utifrån ett användarperspektiv, där barn och unga är en vanlig målgrupp. Andra målgrupper som nämns är bland annat forskare, studenter, seniorer och allmänheten. Ett antal arkivverksamheter lyfter sin verksamhet gentemot medlemsarkiven samt gentemot föreningar och den ideella sektorn, vilka kan deponera arkivmaterial. Några verksamheter uppger att de inte har några prioriterade målgrupper i uppdragen utan att de verkar för allas tillgång. Vanligt är att arkivverksamheterna ger flera svar på frågan, vilket bland annat Näringslivsarkiv i Norrland gör:

När det gäller insamlandet och mottagandet av arkiv samt vad gäller rådgivning och deponering av arkiv är företag och företagare vår prioriterade målgrupp. När det gäller tillgängliggörande och tillhandahållande är våra prioriterade målgrupper forskare/användare och företag. Våra föreläsningsserier har främst riktat sig till gruppen pensionärer/daglediga och [för] våra arkivpedagogiska satsningar (som vi gjort i samarbete med andra) är det främst barn och unga som är målgruppen. (Näringslivsarkiv i Norrland, Region Västernorrland)

Arbetssätt för att nå ut

Flera arkivverksamheter svarar ganska kortfattat på frågan om hur de arbetar med att verksamheten ska komma breda grupper av invånare till del, medan andra beskriver sin verksamhet mer ingående. Det görs få referenser till strategidokument, även om det förekommer hänvisningar till exempelvis verksamhetsplaner och handlingsplaner för tillgänglighet.

²⁷ Verksamheterna i Region Skånes svar på enkäten ingår primärt under rubriken *Arbetssätt för att nå ut*. Se rapportens metodavsnitt.

Det ges flera exempel på arbetssätt för att sprida kunskap om och på olika sätt tillgängliggöra arkivbestånden genom digitala kanaler eller arrangemang i form av till exempel föreläsningar, öppet hus, Arkivens dag, temadagar, studiebesök, utställningar, kommunikation och uppsökande verksamhet. Den utåtriktade verksamheten kan också vara inriktad på civilsamhälle och föreningsliv, som en del i arbetet med att samla in källmaterial.

Arkiv Gävleborg planerar varje år in aktiviteter där de når invånare som normalt inte besöker dem, till exempel vid hämtning av arkivmaterial, vid arkivkurser och på Arkivens dag. Värmlandsarkiv uppger att de gör ett omfattat utåtriktat arbete för att öka kunskapen om vad arkiv är och varför det finns arkiv, exempelvis genom sociala medier, stadsvandringar, tidsresor för barn, utställningar, skollovsaktiviteter, uppsökande verksamhet på äldreboenden samt programverksamhet. Skaraborgs Föreningsarkiv lyfter både användar- och deponentperspektivet för sitt utåtriktade arbete:

Vi försöker på olika sätt bredda kunskapen om vår verksamhet, dels för att föreningar/organisationer ska känna till att vi finns och vikten av att deras historia blir bevarad. Men också för att sprida kunskap om vilken nytta man kan ha av de enskilda arkiven i olika sammanhang. Under 2018–2019 producerade vi en vandringsutställning som gått runt i Skaraborgs kommuner. Hitintills har den visats i 11 av Skaraborgs 15 kommuner. På de flesta platser har program arrangerats kring utställningen. Med detta hoppas vi att nå grupper som vi annars inte når med vår "vanliga" utåtriktade verksamhet som program, arkivcaféer, föreningsmässor, Arkivens dag etc. (Skaraborgs Föreningsarkiv)

Skånes Arkivförbund uppger att de satsar på att öka den digitala tillgängligheten till samlingar och program. Under 2018 tillgängliggjorde de stora delar av sina samlingar på webbsidan genom bland annat inslag som *Månadens dokument*. De har även tagit fram ett webbläromedel, *Lokala källor från Skåne*, som vänder sig till högstadies- och gymnasieskolor i kommuner utan större kulturarvsinstitution: "Webbläromedel är en del i strategin att öka tillgängligheten och nå nya målgrupper."

Arkivcentrum Dalarna och Dalarnas Folkrörelsearkiv beskriver att de har som mål att alla ska vara välkomna att forska i arkiven och att det inte finns några begränsningar för vem som kan deponera material till dem. Men de tillägger samtidigt att de har begränsade möjligheter att arbeta utåtriktat:

Det är dock mycket svårt för oss att bedriva riktat arbete för att nå specifika grupper då vårt material – arkiven och arkivhandlingarna – är begränsat. Vi har i dag heller inte möjlighet att aktivt bedriva speciell uppsökande verksamhet eller riktad insamling av material. Det kan också vara värt att påpeka att de handlingar som utgör ett arkiv inte nödvändigtvis speglar grupptillhörigheten/erna hos den eller de som skapat handlingarna. (Arkivcentrum Dalarna och Dalarnas Folkrörelsearkiv)

Det ges också ett par exempel på arkivpedagogiska arbetssätt. Hallands Arkivförbund deltar exempelvis i konstprojektet *Arts Inside Out* där nya målgrupper använder och tolkar arkivmaterialet. Föreningsarkivet i Sydvästra Götaland samarbetar med kommunerna kring verksamhet för personer med demens samt bedriver studiecirkelar i samarbete med studieförbund: "Här blir deltagarna medskapare, berättare och lyssnare."

Föreningsarkivet i Jämtlands län lyfter verksamhet för seniorer i form av introduktioner till att börja forska samt minnescaféer. Aktiviteterna beskrivs ge nya besökare och leda till att fler lämnar in handlingar till arkivinstitutionen, vilket ger en bredare representation. Det ges även exempel på verksamhet för skolor. Vidare lyfter några verksamheter sina arbetssätt för medlemsarkiven. Östergötlands Arkivförbund uppger exempelvis att konsulentverksamheten verkar för att främja medlemsarkivens arbete med att tillgängliggöra.

Kalmar läns Arkivförbund har, tillsammans med representanter från de enskilda arkiven, skapat en projektplan med förslag på konkreta åtgärder där fokus ligger på att entusiasmera arkivpersonal och utbilda föreningarnas styrelser och personal:

Om vi kan få arkivpersonalen att lyfta sin verksamhet ännu mer än vad de redan gör, så blir det ringar på vattnet. Då går de ut i sina respektive verksamheter och hittar nya vägar att arbeta med till exempel tillgängliggörande av arkiven så att det kommer allmänheten till gagn. På så sätt når vi ut till nya grupper i samhället. (Kalmar läns Arkivförbund)

Utvecklingsbehov

Arkivverksamheterna ser behov av att utveckla sina arbetssätt. Ett utvecklingsområde handlar om att ytterligare synliggöra arkiven för potentiella användare, till exempel för forskare eller skolor. Det förekommer också resonemang om att motivera fler att lämna in arkivmaterial, så att en bredare historia bevaras. Ett par lyfter digitala utvecklingsmöjligheter, för att exempelvis möjliggöra forskning från hemmet eller publicera lektionsmaterial på webben.

Några lyfter verksamhet för barn och unga. Föreningsarkivet Västernorrland planerar exempelvis att utveckla sin skolverksamhet i länet:

Alla skolor inom Härnösand kommer att erbjudas en stadsvandring. Stadsvandringen är ett nära samarbete med Näringslivsarkiv i Norrland – NiN. En annan programpunkt som kommer att marknadsföras under våren är *Bli detektiv på arkiv* som riktar sig till de yngre barnen. Förutom arbetet med skolorna så genomförs flera publika arrangemang som exempel öppna visningar och föredrag. (Föreningsarkivet Västernorrland)

Arkiv Gävleborg beskriver "kulturarvet/vår dokumenterade historia" som en pågående process och att de behöver nå föreningar och företag som inte känner till dem: "Där behöver Arkiv Gävleborg utveckla sitt arbetssätt för att motivera fler att lämna in arkiv och se värdet av det de skapar i dag, inte minst i digital form." Skaraborgs Föreningsarkiv vill nå "de nya föreningslika grupper som inte är organiserade på samma sätt som traditionella föreningar men vars uppgift och mål är detsamma". Dessa gruppers historia beskrivs till stora delar vara digital, och här saknas arbetsmetoder och resurser menar man.

Arkiv Västmanland påtalar att det alltid finns en utvecklingspotential. Behovet består av att skapa ett intresse hos olika grupper, till exempel nyanlända personer: "Att kunna ta del av deras kultur för att kunna skapa förståelse och ömsesidig respekt för varandra och samtidigt visa det innehållsrika material från föreningar och företag som har varit en del i skapandet av det svenska samhället." Arkiv Västmanland vill även skapa en plattform för personer med könsöverskridande identitet eller uttryck och menar att det är viktigt att komma i kontakt dessa grupper och få en förståelse hur de samlar sin information och bevarar sin egen historia.

Folkrörelsearkivet för Uppsala län ser en utvecklingspotential i att tillgängliggöra verksamheten mer, samtidigt som det är förenat med utmaningar:

Man är nöjd med den utåtriktade verksamheten. Man arbetar med att samverka med forskningen. Ett mål är att arbeta mer för att tillgängliggöra arkivet för forskning. Invandrarföreningar är ofta väldigt stora, men det är svårt att få dem att vilja bli medlemmar och lämna ifrån sig sitt material. Det är en fråga om ifall arkiven är säkra och skyddade och tilltron till verksamheten. (Folkrörelsearkivet för Uppsala län)

Kunskap kring delaktighet

Kunskap om vilka som tar del av verksamheten uppnås bland annat genom statistikföring av antal personer, skolklasser, föreningar och motsvarande som besökt arkivet eller

närvarat vid evenemang. Ett annat svar är att verksamheterna får kunskap om vilka som använder arkiven genom dagliga möten med besökare samt via e-post och telefonsamtal. Några uppger att de får kunskap om vilka som nås av digital information om verksamheten genom webbplatsstatistik eller sociala medier.

Östergötlands Arkivförbund ser utmaningar med statistikinsamlingen av arkivområdet:

Genom uppskattningar vid publika arrangemang, statistikinsamling samlas en bild av verksamheten. Dessvärre är det svårt att föra relevant statistik över området då exempelvis "Framtagna arkivenheter i syfte att tillgängliggöra arkiv" som följs upp i kulturdatabasen är ett mycket dåligt mått på vad vi och våra medlemmar arbetar med. Likaså finns det gamla problemet med besöksstatistik i arkiv, att det inte nödvändigtvis är bra med höga besökstal, eftersom det lika gärna kan innebära att ett arkiv är dåligt ordnat vilket tvingat en forskare att återkomma. Dessutom innebär digitalisering och digitisering att de fysiska besöken blir färre. (Östergötlands Arkivförbund)

Särskilt angelägna målgrupper att nå i större utsträckning

Frågan om det finns särskilt angelägna målgrupper att nå i större utsträckning besvaras både utifrån perspektivet arkivskapande verksamheter och användare. Målgrupper som nämns vad gäller arkivskapande verksamheter är till exempel grupper med olika etniska bakgrunder, invandrarföreningar, individer med könsöverskridande identitet eller uttryck samt "moderna rörelser". Ett exempel på det sistnämnda ges av Blekingearkivet:

Så kallade moderna rörelser, det vill säga fria nätverksgrupper etc. som inte arbetar med traditionell föreningsteknik med protokollförda möten och liknande traditionell dokumentation av sin verksamhet och historia. Här kommer det att krävas en omfattande ändring av insamlingsverksamheten för att kunna fånga upp detta viktiga kulturarv på ett rättvisande sätt, så att samhället och kommande generationer får tillgång till ett adekvat källmaterial. (Blekingearkivet)

Ett brett spann målgrupper i kategorin användare tas upp i svaren. Mest förekommande är målgrupperna invandrare och nyanlända, följt av skolklasser samt barn och unga. Andra målgrupper som nämns är unga vuxna, äldre släkt- och lokalhistoriska forskare, vuxna i arbetsför ålder, nationella minoriteter, funktionsnedsatta, forskare, doktorander, blivande lärare, kulturproducenter och journalister.

Nedan ges exempel på resonemang kring målgrupper som är särskilt angelägna att nå:

Arkiv Gävleborg når få vuxna i arbetsför ålder och ytterst få invandrade eller nyanlända till Sverige. I sistnämnda gruppen kommer få deltagare från Komvux och sfi [svenska för invandrare]. För båda grupperna gäller att de måste ha ett intresse av att ta del av arkiven/kulturarvet och att Arkiv Gävleborg konkurrerar om deras fritid, för den sistnämnda att Arkiv Gävleborg kanske inte har det material som är relevant, Arkiv Gävleborg har exempelvis få arkiv från invandrar- eller etniska föreningar. (Arkiv Gävleborg)

Sett till kommande användare av arkiven och förståelsen för dem är det viktigt att nå studenter, blivande lärare, kulturproducenter, journalister, författare och forskare. Det handlar om att nå personer som i sin tur kan sprida kunskap vidare och, som nämnts tidigare, vara goda ambassadörer. (Östergötlands Arkivförbund)

Arkiven måste fungera som en aktiv resurs och källa till verifierbara fakta, inte som något som bara används till släktforskning på ålderns höst. (Företagens Historia, Uppsala län)

Vi har en inställning att försöka se till att alla finns representerade i arkivet, alla som är upp till 20 år. Det är vår huvudverksamhet och det är deras berättelser vi anser vara viktiga att spara för framtiden. Inom den åldersramen finns alla människor med olika tillhörigheter. Vi samarbetar ofta med skolan där samtliga målgrupper finns representerade. Utmaningen är att få exempelvis skolor att lägga tid på samarbete. (Svenskt barnbildaarkiv)

Är arkivverksamheterna nöjda med hur de når ut i dag?

En knapp tredjedel av arkivverksamheterna är generellt sett nöjda med hur de når ut till regionens invånare, utifrån befintliga resurser och uppdrag, och nästan lika många är inte så nöjda – ibland med tillägget att det alltid går att bli bättre. Övriga svarar på ett sådant sätt att det inte framgår om de främst är nöjda eller missnöjda.²⁸

Några tar upp aspekter som de är nöjda med, till exempel att de har inarbetade relationer och nätverk eller att det finns ett engagemang från föreningslivet. Desto fler lyfter utvecklingsaspekter, bland annat att det finns behov av ökad kunskap om arkiven.

Nedan ges några exempel på resonemang kring graden av nöjdhet:

Ja, utifrån de förutsättningar vi har är vi väldigt nöjda med vårt arbete. Det hänger delvis ihop med att så många inom föreningslivet är engagerade och positiva till vår verksamhet. (Jönköpings läns folkrörelsearkiv)

Om vårt mål ska vara att våra "samlingar" ska spegla hur samhället ser ut i dag finns det många "föreningstyper" som saknas för att ge en någorlunda representativ bild av civilsamhället i dag. /.../ Tror också att det finns en stor potential för att fler privatpersoner och inte minst andra kulturinstitutioner skulle kunna nyttja de enskilda arkiven. (Skaraborgs Föreningsarkiv)

Folkrörelsearkivet för Uppsala län ser exempelvis behov av mer stöd för att utveckla e-arkiven och tillgängliggöra arkivbestånden. Även Arkiv Västmanland lyfter behov av digitala tillgänglighet. De beskriver att en digital verksamhet är nödvändig för att nå ut till alla grupper och önskar digitalisera dokumenten i arkivdepåerna. De betonar också värdet av arkivets förstahandskällor som en grund för källkritik.

Enstaka verksamheter lyfter arkivpedagogiska aspekter. Föreningsarkivet i Sydvästra Götaland nämner till exempel att det pågår en utredning som bland annat undersöker hur de regionala föreningsarkiven ska kunna bli bättre på att samarbeta, bland annat kring pedagogiska frågor. Även Föreningsarkivet Västernorrland tar upp arkivpedagogik som en viktig del i tillgängliggörandet – att skapa berättelser utifrån deras arkiv.

Vilket utrymme har arkivverksamheterna att påverka vilka som tar del av verksamheten?

Flera arkivverksamheter gör ingen generell bedömning av i vilken utsträckning de kan påverka vilka som tar del av verksamheten utan de resonerar allmänt kring arbetssätt och förutsättningar. En verksamhet skriver uttryckligen att de har mycket goda möjligheter att påverka vilka som tar del av verksamheten, medan sex verksamheter anser sig generellt sett ha litet eller mycket litet utrymme.

När det gäller påverkansmöjligheter framhålls bland annat vikten av att satsa på skolan för att nå framtida forskare, betydelsen av uppsökande verksamhet med fasta skolprogram, samverkan med andra kulturverksamheter, riktade insatser gentemot kommuner samt dialog med till exempel skolor, pensionärsföreningar, hembygdsföreningar och folkbildning. Näringslivsarkivet i Norrland betonar arkivens betydelse ur ett demokratiskt perspektiv:

²⁸ En kommentar från Kulturrådet här, är att det kan vara en svår fråga att besvara eftersom det kan vara svårt både att sätta mål för och att följa upp kulturdeltagande. Dessutom kan "nöjdhet" uppfattas på olika sätt och därmed inte bara återspegla faktiska omständigheter. Skillnader i svaren bör därför tolkas med försiktighet.

Vi vill att fler ska söka sig till källorna i arkiven, då de är demokratins råvarulager, men att påverka vilka som tar del av verksamheten är svårt. (Näringslivsarkivet i Norrland)

Exempel på begränsningar är bland annat att det kan vara svårt att prioritera publikt arbete parallellt med kärnverksamheten att samla in, ordna och vårda arkiv. Kalmar läns Arkivförbund ser kunskapsbrist om arkiven som en begränsning:

Eftersom arkiven är till för alla vill vi självklart att så många människor som möjligt ska få kunskap och information om vad som finns i våra arkiv. Ändå är det många människor i dag som inte vet vad ett arkiv är för något. Och det är kanske inte självklart eftersom ett arkiv kan vara både en fysisk plats (lokalen) för arkivhandlingar, en arkivinstitution eller ett arkivbestånd. Hur når vi ut med vår information om arkiven? Hur ska vi göra så att information som finns i alla våra arkiv når ut till allmänheten? (Kalmar läns Arkivförbund)

Övriga reflektioner kring breddat deltagande

Reflektionerna kring breddat deltagande berör olika aspekter varav några lyfts här. Arkivverksamheten i Dalarna har identifierat skolan som sin viktigaste kanal för att nå ut men har samtidigt märkt att detta arbete är beroende av engagerade lärare. Det riskerar i sin tur påverka vilka elever som får ta del av arkiven. Hallands Arkivförbund ser behov av att utveckla arkivverksamhetens digitala infrastruktur för att tillgängliggöra arkivet även för de skolor som på grund av resursbrist inte kan besöka dem.

Även Företagens Historia i Uppsala län lyfter digitala lösningar. Verksamheten erfar att av arkivverksamheternas tre övergripande mål – bevara, vårda och tillgängliggöra – är tillgängliggörandet det som prioriteras ned av många arkivinstitutioner. Om arkivlokalen kan vara begränsande kan digitala lösningar tillgängliggöra material till stora grupper till en förhållandevis liten kostnad.

Två arkivverksamheter lyfter behovet av att höja kompetensen om arkivpedagogik för den pedagogiska, förmedlande arkivverksamheten, och Norrbottens Föreningsarkiv konstaterar följande:

Kompetensen kring arkivpedagogik behöver höjas, då äldre personal som är van att jobba 100 procent inåt i verksamheten nu ska styras om till uppsökande verksamhet. Samverkan mellan olika arkivaktörer i länet är obefintlig, vi behöver starta upp nätverk där vi kan dela och lära av varandra. (Norrbottens Föreningsarkiv)

Några verksamheter resonerar om arkivverksamheternas roll, möjligheter och särskilda förutsättningar, däribland Arkiv Gävleborg som påtalar att hur väl arkivet når ut inte bara kan mätas i hur antalet besök:

Arkiv Gävleborg är i högsta grad en "underleverantör" i kulturlivet. Hit kommer författare som gör research inför manus till teaterpjäser och böcker, journalister som ska skriva artiklar, föreningsfolk som gör sina egna jubileumsskrifter, hemsidor och utställningar. Arkiv Gävleborg samarbetar dessutom med länets museer som använder våra källor i utställningar och föreläsningar. Forskare skriver uppsatser och avhandlingar utifrån våra källor. Arkiv Gävleborg trycker hårt på att det ska framgå att Arkiv Gävleborg medverkat eller är källa men Arkiv Gävleborg lyckas inte alltid. Och för publiken kanske det inte är så viktigt om exempelvis en manusförfattare skaffat sig bakgrundskunskap i arkiv som finns hos oss, det viktiga är kanske upplevelsen av föreställningen som sådan? (Arkiv Gävleborg)

Blekingearkivet gör medskicket att det inte enbart är bibliotekssektorn som är en samhällsgarant när det kommer till demokratiaspekten – för detta är arkivsektorn minst lika viktig. Även Östergötlands Arkivförbund tar upp arkivens roll ur ett demokratiskt perspektiv. De lyfter att det saknas kunskap om demokratins framväxt och framhåller att den kunskap som finns bevarad i de enskilda arkiven förtjänar att bli mer synliggjord.

Föreningsarkivet i Jämtlands län framhåller arkivens roll som en kulturpolitisk fråga:

Arkivet behöver bli allmänt mer kända i samhället. Väldigt många som kommer till arkivet är väldigt nöjda och intresserade och man kommer gärna igen. Verksamheten behöver få fler förstagångsbesökare. Kanske skulle digitaliserat material tillgängligt via NAD [Nationell arkivdatabas] kunna inspirera en del? Kanske skulle marknadsföring hjälpa? För varje personell resurs man kan finansiera extra kan man också ta emot fler grupper – särskilt gäller detta barn och unga. Här handlar det om vad kulturpolitiken vill med arkiven. Vill man se arkiven som en stödfunktion för samhället, som helst inte ska kosta något eller vill man se arkiven som en professionell aktör inom kulturarvssektorn? (Föreningsarkivet i Jämtlands län)

Filmkulturell verksamhet

Filmkulturell verksamhet består framför allt av den främjande verksamhet som bedrivs av filmkonsulenterna i regionerna. Filmverksamheterna har en stödjande roll, bland annat gentemot filmskapare men även gentemot biografer och andra filmvisningsarrangörer samt pedagoger. Bland filmvisningsarrangörerna ingår också filmfestivaler.

Stödet består av konsultativt och ekonomiskt stöd, fortbildning, kommunikationsinsatser samt olika nätverk för filmare och filmvisningsarrangörer. Många regioner lånar också ut teknisk utrustning, främst för filminspelning men även för filmvisning. De regionala filmverksamheterna kan även arrangera egna filmvisningar, regissörssamtal med mera – ibland som enda arrangör men ofta i samarbete med en biograf eller filmfestival.

*Sammanfattning*²⁹

Filmverksamheternas arbetssätt för att nå ut kan grovt sett sorteras utifrån tre verksamhetsområden: filmpedagogisk verksamhet, produktion och talangutveckling samt visning och spridning av film. Det ges bland annat exempel på samarbeten med skolor och andra aktörer, bland annat kring fortbildning av pedagoger. Man ger också exempel på hur man kan stötta unga filmskapare samt stötta visningsarrangörer. De flesta ser ett behov av att utveckla arbetssätten, bland annat kring samarbeten med skolor, kommuner och regional biblioteksverksamhet. Filmverksamheterna är i olika utsträckning nöjda med hur de når ut till regionens invånare. Ungefär hälften bedömer att de har generellt sett goda möjligheter att påverka hur de når ut. Några gör dock ingen generell bedömning utan de resonerar allmänt kring arbetssätt och förutsättningar.

Prioriterade målgrupper

Filmverksamheterna har vanligen en eller två prioriterade målgrupper i sina uppdrag; några har fler. Merparten har barn och unga som prioriterad målgrupp, varav enstaka specificerar det till unga vuxna, unga som står mellan filmutbildning och etablering i bransch samt semiprofessionella unga. Andra målgrupper som nämns är bland annat äldre, nationella minoriteter, pedagoger, filmare i regionen, kvinnliga filmskapare, kulturskapare samt biografföreningar, kommuner och civilsamhälle.

Arbetssätt för att nå ut

Filmverksamheternas arbetssätt för att verksamheten ska komma breda grupper av invånare till del varierar i omfattning, där några utmärker sig genom sin utförlighet medan andra är mycket kortfattade. Beskrivningarna kan grovt sett sorteras i de tre verksamhetsområden som ofta kallas de tre benen: 1) filmpedagogisk verksamhet, 2) produktion och talangutveckling samt 3) visning och spridning av film.

Vanligast är exempel på arbetssätt som fokuserar på målgruppen barn och unga, vilket relaterar till det nationella filmpolitiska målet att "barn och unga har goda kunskaper om film och rörlig bild och ges möjligheter till eget skapande". Endast en filmverksamhet refererar dock explicit till de nationella filmpolitiska målen. I de fall filmverksamheterna refererar till strategidokument för frågor som rör breddat deltagande är det oftast den regionala kulturplanen man refererar till, vilket cirka hälften gör.

Filmpedagogisk verksamhet

Det ges ett antal exempel på verksamhet för målgruppen barn och unga – antingen riktad till barn och unga eller riktad till pedagoger som arbetar med målgruppen. Skolor är

²⁹ Verksamheterna i Region Skånes svar på enkäten ingår primärt under rubriken *Arbetssätt för att nå ut*. Se rapportens metodavsnitt.

vanliga samarbetspartners. Genom skolan nås alla barn, oavsett socioekonomisk eller kulturell bakgrund, vilket Film i Skåne ser som ett argument för att prioritera aktiviteter riktade till skolan och det beskrivs också stärka filmens roll som läromedel. Det ges också exempel på samarbete med till exempel kulturskolor, bibliotek, sjukhus och fritidsverksamhet.

I enkätsvaren ges exempel på hur filmverksamheterna utbildar i filmpedagogik. Film i Sörmland har en plan för vilka kommuner som ska prioriteras varje år för att man ska nå ut med filmpedagogik i hela länet. Film Västernorrland arrangerar årliga *Film i skolan*-dagar för länets pedagoger och samverkar med medieprogrammen om en årlig fortbildningsdag för pedagoger. De uppger vidare att samtliga kulturskolor i regionen numera erbjuder filmkurser efter en satsning på barns och ungas fritid.

Film i Dalarna uppger att de lägger stort fokus på filmpedagogisk fortbildning. Ett exempel är projektet *Sjukhuskolan* där en filmpedagog gör animationsworkshops med långtidssjuka barn samtidigt som hen fortbildar sjukhuskolans egna pedagoger. Filmpool Nord utbildar pedagoger i det digitala verktyget *Filmriket*:

Filmriket är en plattform som främjar utvecklingen av såväl *Skapande skola*, landets kulturskolor samt biblioteken, vi arbetar med att bredda deras kulturella verksamhet. Vi besöker aktivt skolor, kulturskolor, fritidsgårdar och lär pedagoger hur de använder *Filmriket*. Vi lånar även ut kameror och redigeringar och lär ut hur de används. (Filmpool Nord)

Produktion och talangutveckling

Ett antal filmverksamheter ger exempel på arbetssätt som kan sorteras in under produktion och talangutveckling, till exempel klassrumsbesök på medieprogram, kvällskurser, filmstöd för unga filmskapare och filmfestivaler. Film Västernorrland har exempelvis en årlig mötesplats för unga filmskapare i form av *Story filmfestival*, och Film i Skåne gjorde 2018 en särskild satsning på filmläger för unga med funktionsnedsättning. Film i Dalarna beskriver att de lyfter berättelser från landsbygden genom särskilda talangsatsningar, bland annat i projektet *Interregional skrivarestuga* tillsammans med Kultur Gävleborg/film, med målet att deltagarna skulle uttrycka sina unika röster med utgångspunkt från sin landsbygd. Film Västernorrland har också tagit fram en filmhandbok som översatts till engelska och arabiska med råd och instruktioner för att komma igång med filmskapande.

Några beskriver att de särskilt verkar för att lyfta unga kvinnor, vilket relaterar till det nationella filmpolitiska målet att "jämsköldhet och mångfald skall präglade filmområdet". Film i Skåne har exempelvis lyft kvinnliga regissörer och producenter i flera talangutvecklingsprojekt. De för också bland annat statistik över hur samproduktionsmedlen fördelar sig utifrån kön. Filmverksamheten i Region Värmland stöttar dels den ideella organisationen Women in Film and Television (WIFT), dels Lynxstudios filmläger för tjejer, med olika arrangemang för att lyfta unga filmintresserade och kvinnor inom befintlig filmverksamhet. Filmfrämjande i Region Örebro län erfar att feriepraktik (regionalt sommarjobb) är en framgångsfaktor för att nå unga kvinnor.

Kultur Gävleborg/film beskriver att de arbetar med olika former av riktade insatser för att förstärka verksamheten och nå ut:

När Kultur Gävleborg behöver förstärka verksamheten eller på andra sätt nå ut till prioriterade eller andra grupper försöker Kultur Gävleborg att möta behovet genom specialdestinerade stöd eller program, gör specialdestinerade utlysningar eller uppvaktar eventuella aktörer eller arrangörer i länet (såsom till exempel skola, förskola, kulturskola, studieförbund, kommuner eller civilsamhälle). Det kan handla om tillhandahållande av teknikpaket till kulturskolor, medverkan i styr- eller arbetsgrupper, specifika insatser för att främja till exempel unga kvinnors filmskapande eller hitta nya breddade målgrupper genom

samverkan med andra kulturverksamheter som i exemplet med *Slöjdbio*. (Kultur Gävleborg/film)

Visning och spridning av film

Ett antal filmverksamheter lyfter arbetet med att visa och sprida film i regionen och sin samverkan med och stöttning av visningsarrangörer. Det kan till exempel handla om att verka för att biograferna använder befintliga hjälpmedel, till exempel appar för uppläsning av text för synskadade, textade svenska filmer, tillgängliga priser och visningstider.

Det ges exempel på arrangemang i samverkan, bland annat filmsamtal, visningar och festivaler på olika platser i regionerna. För att öka möjligheten att uppleva film på bio har Film i Sörmland medverkat till att ett stort antal filmstudiogrupper har etablerats i länet. Filmpool Nord arbetar med konceptet *Lokalproducerat på turné*, som beskrivs möjliggöra filmkulturella upplevelser som inte går att se på traditionella biografer "där vi visar upp lokala filmares produktioner inom kort fiktion och dokumentär". Konceptet ska utvecklas till att även inkludera filmvisning på sjukhus. Den filmkulturella verksamheten i Region Uppsala län ser visning av film på oväntade platser som ett sätt att sänka trösklarna.

Nedan ges fler exempel på arbetssätt för att visa och sprida film:

Genom den nystartade festivalen *Film Fest Sundsvall* som Film Västernorrland arrangerar avser vi bli mer publika med verksamheten och nå publik både från Sundsvall respektive övriga regionen. Festivalen har en internationell inriktning och erbjuder ett brett och kvalitativt utbud. (Film Västernorrland)

Vissa arrangemang har förutsättningar att nå bredare målgrupper, exempelvis filmvisning och filmsamtal där filmen i sig har specifikt tema. Samverkan med bygdegårdsföreningar och andra genererar deltagare från breda grupper av invånare där man kan paketera olika typer av filmer kombinerat med exempelvis hantverk, konst eller musik. Exempelvis stickbio, slöjdbio, konst på bio, musikedokumentär med musiker på plats, med mera. (Filmpool Jämtland Härjedalen)

CineSkåne, nätverket för visning och spridning, är en satsning som erbjuder hela Skåne, liksom nätverket av frilansande filmpedagoger. En utmaning är större spridning i Skåne och *CineSkåne* kommer bland annat att arbeta med att hitta nya former för dialog och samverkan med kommunerna. Här ingår även riktat arbete mot biografer och kommuner. Vad gäller geografisk spridning strävar Film i Skåne också efter att kunna gå in med insatser i de festivaler och evenemang som äger rum i Skåne. Koncentrationen är dock stor till Malmöområdet och där sker flera av de ur olika synvinklar viktigaste festivalerna och evenemangen. (Film i Skåne)

Utvecklingsbehov

Filmverksamheterna ser behov av att utveckla sin verksamhet. En aspekt som tas upp ur lite olika perspektiv är samverkan. Några lyfter exempelvis behov av en utvecklad samverkan kring frågor som rör medie- och informationskunnighet (MIK) med den regionala biblioteksverksamheten och ökad kompetens på kommunal nivå kring frågorna. En annan samverkanspart som lyfts är skolorna, där bland annat Filmpool Jämtland Härjedalen ser ett behov av att utveckla nya arbetssätt för att nå skolorna. Även Kultur Gävleborg/film erfar att det är en utmaning att nå ut till barn och unga genom skolan, men med den nya regionala kulturgarantin, *Kultimera*, hoppas de kunna erbjuda bättre möjligheter till större utbud.

Några reflekterar över behovet av mer strategiska grepp kring frågor som rör breddat deltagande. Film i Öst ser ett behov av prioriteringar vad gäller förbisedda grupper och områden. Även Film Västernorrland lyfter behovet av att tydliggöra prioriteringar eftersom de, i sin strävan att erbjuda filmkulturell verksamhet i hela länet, ibland tenderar att ta ett operativt ansvar i stället för att arbeta mer strategiskt. Film i Dalarna ser ett behov av att

utveckla sin samverkan med andra samhällsaktörer och höja kommunledningars medvetenhet om film som bidrag till regional utveckling och vilka sociala värden en filminspelning kan föra med sig.

Andra utvecklingsaspekter som lyfts är till exempel utveckling av digitala teknik och att nå vissa målgrupper i större utsträckning, vilket tas upp under en senare rubrik.

Kunskap kring delaktighet

Arbetsätten för att inhämta kunskap om vilka som tar del av verksamheten varierar. Några nämner omvärldsbevakning, till exempel i form av att ta del av rapporter och forskning men oftare genom olika nätverk och uppsökande verksamhet på skolor, till exempel dialog med pedagoger och visningsarrangörer. Några uppger att de får kunskap genom att föra statistik över deltagare i den operativa verksamheten. Andra redskap som nämns är sociala medier, ansökningar och bidragsredovisningar.

Särskilt angelägna målgrupper att nå i större utsträckning

Några lyfter barn och unga, ibland med specifikationer, till exempel barn och unga på landsbygd, barn och unga i förskolan och särskolan och unga tjejer. Andra målgrupper som nämns är till exempel unga vuxna, kvinnor, personer med annat modersmål än svenska och personer med utomnordisk bakgrund, personer i resurssvaga områden, nationella minoriteter samt äldre.

Nedan ges exempel på resonemang kring målgrupper som anses vara särskilt angelägna att nå:

Vi ser att de övergripande strukturella förändringarna i Sverige, det vill säga bristen av estetisk verksamhet på gymnasieskolorna, har gjort att vi inte kan arbeta lika mycket mot de utbildningarna. Film är inte lika prioriterat på gymnasieskolorna. Där jobbar vi i dag mer mot UF [Ung Företagsamhet] – de ungdomar som vill starta företag med film som fokus och vi når färre ungdomar i det åldersspannet. Vi arbetar därför mer riktat mot grundskolorna i dag och behöver fortsätta med det. (Filmpool Nord)

Barn och unga växer i dag upp i ett bildsamhälle, där förmågan att tolka bilder är en del av den kompetens som krävs för att kunna delta i de demokratiska processerna. Det är av stor vikt att fler barn i regionen får möjlighet att själva uttrycka sig med film och rörlig bild. I många skolor i länet finns goda exempel på hur man använt film på ett framgångsrikt sätt för att utveckla elevers kreativa förmågor och lärande, men skillnaderna mellan olika kommuner och skolor är stora. Målet är att alla barn och unga i Västmanland får se, samtala kring film och mediernas påverkan och själva uttrycka sig med rörlig bild, i skolan och på fritiden. (Regional filmverksamhet, Region Västmanland)

Är filmverksamheterna nöjda med hur de når ut i dag?

Några verksamheter är generellt sett nöjda med hur de når ut till regionens invånare, utifrån befintliga resurser och uppdrag, och några är inte så nöjda, även om det finns nyanser i svaren. Andra svarar på ett sådant sätt att det inte framgår om de främst är nöjda eller missnöjda.³⁰

Exempel på utvecklingsområden som lyfts är regional turnéverksamhet, kommunikation för att nå fler unga och fler tjejer samt att uppnå en bredare etnisk representation i talangarbetet. Några verksamheter resonerar kring betydelsen av samverkan med exempelvis kommunerna.

³⁰ En kommentar från Kulturrådet här, är att det kan vara en svår fråga att besvara eftersom det kan vara svårt både att sätta mål för och att följa upp kulturdeltagande. Dessutom kan "nöjdhet" uppfattas på olika sätt och därmed inte bara återspegla faktiska omständigheter. Skillnader i svaren bör därför tolkas med försiktighet.

Nedan ges några exempel på resonemang kring graden av nöjdhet:

Utifrån verksamhetens befintliga resurser och uppdrag är det väsentlig att arbetet sker i samverkan med kommun, skola, studieförbund och föreningar. Arbetet formas i stor grad utifrån dessa samverkanspartners initiativ med redan angivna målgrupper. Att i samarbetet verka för breddat deltagande är både viktigt och samtidigt svårt. Filmen är fortfarande en ung konstform där utmaningen ligger i att alla målgrupper måste få mer kunskap om filmen. (Film i Öst)

Vi är medvetna om att vi når ungefär samma klientel med vår verksamhet och är inte nöjda med det. Samtidigt har vi redan ett hårt tryck på oss ifrån filmare, återkommande kommuner, biografnätverk, skolor och andra som vill samarbeta och få Film i Dalarnas stöd. Ungefär samma utmaning som kulturskolorna har, med den likheten att vi redan når ett stort antal invånare inom samma samhällsgrupp samtidigt som vi försöker få våra resurser att räcka till i vår strävan efter att nå flera samhällsgrupper. (Film i Dalarna)

Personliga berättelser är centrala för hur vår samtid skildras samt hur vår plats synliggörs. Västmanland består av flera olika identiteter och olika berättelser. Berättelser kan ge uttryck i olika kulturformer, till exempel film, bild och form, litteratur, kulturarv, scenkonst med mera. För att stärka möjligheter för fler berättelser behövs infrastrukturer som stödjer det. Det finns behov för regionala resurscentrum inom film och bild och form. Regionalt resurscentrum för film skulle vara en operativ resurs som arbetar för vidareutveckling av filmen som konstform och erbjuda tekniskt stöd, branschexpertis och kompetensutveckling. (Regional filmverksamhet, Region Västmanland)

Vilket utrymme har filmverkansamheterna att påverka vilka som tar del av verksamheten?

Flera aktörer inom filmområdet uppger sig ha relativt goda möjligheter att med strategiska eller operativa angreppssätt påverka delaktigheten, utifrån befintliga resurser och uppdrag. Några verksamheter gör ingen generell bedömning av påverkansutrymmet utan resonerar mer kring arbetssätt och förutsättningar.

Det beskrivs bland annat finnas möjligheter att påverka deltagandet genom riktad verksamhet och information till olika målgrupper, samarbete och möjlighet att göra strategiska prioriteringar. Film i Öst uppfattar exempelvis att tydliga krav och aktiv dialog med samarbetspartners ger möjlighet att påverka. Även ekonomisk support och hög kompetens ses som positiva påverkansfaktorer.

Exempel på begränsningar är till exempel brist på filmpedagogisk kunskap, tillgång till nätverk och kommunikationskapacitet. Det sist nämnda lyfts bland annat av Filmpool Jämtland Härjedalen:

Kommunikation är ytterst begränsat i verksamheten då ansvaret ligger på personalen som inte är utbildad inom kommunikation. Resurserna är också för små för att kunna verka i hela länet på regelbunden basis. Genom satsningen *Kulturbussen* finns större möjligheter att påverka vilka som tar del av verksamheten och där finns dessutom möjlighet att nå bredare målgrupper. *Kulturbussen* är en mobil verksamhet som turnerar i alla kommuner och är öppen för alla 12–25 år. (Filmpool Jämtland Härjedalen)

Övriga reflektioner kring breddat deltagande

Reflektionerna berör ett brett spann av teman, varav några nämns här. En verksamhet framhåller bland annat att den begränsade tillgången på visningslokaler och biografier gör det svårt att konkurrera med kommersiella intressen. En annan ser det som problematiskt att få arbetar med film på kulturskolorna, och ytterligare en verksamhet lyfter betydelsen av att skapa kontaktnät med olika målgrupper.

Avdelningen för kulturutveckling i Region Värmland ser ett behov av utvecklad kunskap om medie- och informationskunnighet hos barn och unga och ser att de kan bistå i detta. Vid tiden för enkäten planerade de för att utveckla en regional skolbio för att underlätta för kommuner som saknar biograf. Större kunskapsutbyte och kompetensutveckling efterlyses av några verksamheter, vilket beskrivs vara ett ansvar för den nationella nivån av en verksamhet.

Främjande av hemslöjd

Hemslöjdsfrämjande verksamhet inom kultursamverkansmodellen handlar om konsulentverksamhet. Ett sextiototal slöjdkonsulenter och slöjdutvecklare med region, länsmuseum eller ideell hemslöjdsförening som huvudman utgör ett nätverk över hela landet. Konsulenternas arbete utgår ofta från immateriellt kulturarv i form av arbete med traditionella tekniker och material. Pedagogisk verksamhet utförs ofta i samarbete med studieförbund, ideellt föreningsliv eller museer. Även bibliotek är vanliga samarbetspartner. Aktiviteter med fokus på hållbarhet eller internationellt och interkulturellt samarbete är vanligt förekommande. Stöd till professionella utövare samt arbete med barn och unga utgör viktiga delar av verksamheten.

*Sammanfattning*³¹

Hemslöjdsverksamheterna beskriver bland annat olika arbetssätt för att uppnå geografisk spridning i regionen, till exempel genom olika projekt och evenemang i samarbete med bibliotek, skolor och civilsamhälle. Några lyfter sin utbildningsverksamhet i slöjd, till exempel för personal i särskolan. Det ges också exempel på målgruppsinriktad verksamhet. De flesta ser ett behov av att utveckla arbetssätten. Omkring hälften är generellt sett nöjda med hur de når ut utifrån resurser och uppdrag, även om en del påtalar ett visst utvecklingsbehov. Ett litet antal är inte så nöjda. Upplevelsen av i vilken utsträckning verksamheterna kan påverka deltagandet varierar. Det förekommer reflektioner kring ett behov av ökad kompetens om hemslöjd i lokal, regional och statlig förvaltning. Samarbete med lokala aktörer och lokal förankring beskrivs som viktigt.

Prioriterade målgrupper

Flera hemslöjdsfrämjande verksamheter har barn och unga som prioriterad målgrupp i sina uppdrag. Knappt hälften uppger även professionella utövare och omkring en femtedel nämner civilsamhället. Andra målgrupper som nämns är exempelvis äldre, nationella minoriteter, personer med funktionsnedsättning, slöjdintresserade, personer med olika kulturella bakgrunder och personer som ännu inte upptäckt hemslöjd.

Arbetssätt för att nå ut

De hemslöjdsfrämjande verksamheternas svar på enkäten varierar i omfattning. Flera är förhållandevis kortfattade, jämfört med övriga kulturområden, medan några verksamheter svarar mycket utförligt. Det är mindre vanligt med referenser till strategiska dokument, även om det förekommer några hänvisningar till exempelvis regionala kulturplaner och verksamhetsplaner, likabehandlingsplan, handlingsplan för nationella minoriteter och minoritetsspråk samt regional utvecklingsstrategi för barn- och ungdomskultur.

Ett antal verksamheter nämner arbetssätt för att uppnå geografisk spridning i regionen, till exempel genom projekt och evenemang i samarbete med bibliotek och skolor. Hemslöjden i Kronobergs län har till exempel som strategi att erbjuda hemslöjd till alla kommuner i regionen och samarbetar med flera av länets bibliotek, där de erbjuder utställningar, prova på-verksamhet, kurser, föreläsningar och seminarium. Att arbeta med *Skapande skola* för barn och unga har också varit en långsiktig strategi för Hemslöjden i Kronobergs län.

Även Avdelningen för kulturutveckling i Region Värmland nämner biblioteken, som de beskriver som en "viktig mötesplats som många har tillgång till". Under 2018 arbetade de för att utveckla pedagogiska slöjdmaterial som ska kunna användas på bibliotek. För

³¹ Verksamheterna i Region Skånes svar på enkäten ingår primärt under rubriken *Arbetssätt för att nå ut*. Se rapportens metodavsnitt.

Dalarnas Hemslöjdsförbund är samverkan med andra aktörer en självklar del av verksamheten:

Vi jobbar med bred geografisk spridning i länet. Uppsökande verksamhet till exempel med projekt direkt placerade i olika bostadsområden. Eftersom vi saknar egna lokaler för utställning och aktiviteter så samverkar vi till exempel med bibliotek och kulturhus som är öppna för alla. Våra aktiviteter är oftast gratis eller har låga avgifter. (Dalarnas Hemslöjdsförbund)

Några lyfter sin utbildningsverksamhet. Skånes Hemslöjdsförbund uppger exempelvis att den ordinarie konsulentverksamheten främst vänder sig till slöjdlärare och att den handlar om att lära ut olika tekniker men också om hur lärarna kan anpassa slöjdaktiviteterna till olika målgrupper.

Avdelningen för kulturutveckling i Region Värmland redogör för fortbildningar i hemslöjd för personal inom särskolan utifrån en utbildningsmodell som tagits fram i samarbete med Nämnden för hemslöjdsfrågor. Utbildningen utgår från den specifika verksamhetens behov, förutsättningar och förkunskaper och sker på plats hos pedagogerna: "Vi ser att detta arbetssätt är viktigt för att nå nya verksamheter och i förlängningen en bredare målgrupp." Hemslöjdskonsulenterna i Region Jämtland Härjedalen beskriver sina arbetssätt med slöjdhandledarutbildning på följande vis:

Verksamheten har arrangemang utan deltagaravgift. Genom att skapa breda nätverk s.k. Gillen, i samarbete med LänsHemslöjdsförbundet så når man fler än endast de föreningsaktiva. Slöjdhandledarutbildning för pedagoger och andra möjliggör aktiviteter på lokalt plan, inte minst för barn och unga. Det är viktigt att förlägga arrangemang på varierande platser i länet. (Hemslöjdskonsulenterna i Region Jämtland Härjedalen)

Det ges ett par exempel på metodutveckling. Hemslöjdsverksamheterna i Blekinge och Kronoberg nämner exempelvis projektet *Kreativa rum*, som har stöd från Kulturrådet och handlar om att skapa kreativa och läsfrämjande platser på mindre bibliotek för barn och unga. Ett annat projekt som lyfts av några verksamheter är det interregionala utvecklingsprojektet *Hör & Gör* som även det har stöd från Kulturrådet. Projektet drivs av regionala hemslöjdskonsulenter och utvecklare inom slöjd och konsthantverk i Blekinge, Halland, Jönköpings län, Kalmar län, Kronoberg och Skåne (Regionsamverkan Sydsverige). Kultur i Halland beskriver att syftet med projektet är att barn som vanligtvis inte nås av så mycket kultur samt barn i minoritetsgrupper, ska ges möjlighet att uttrycka sig genom slöjd som berättande metod.

Även Västmanlands läns hemslöjdsförbund redogör för ett utvecklingsarbete i vilket det ingår frågor om hur de kan nå nya målgrupper. Arbetet bedrivs tillsammans med lokalföreningar och syftet är att erbjuda slöjsevenemang av hög kvalitet runt om i länet:

Ju fler slöjdföreningar som är anslutna, ju bättre kan vi stärka och främja slöjden i hela länet. Geografisk spridning och tillgängliga lokaler är viktiga. Därför planeras insatser i första hand i de kommuner där lokalförening saknas samt att folkbiblioteken är en viktig samarbetspart där verksamheten årligen genomför aktiviteter på loven för barn från 6 år. (Västmanlands läns hemslöjdsförbund)

Det är vanligt med exempel på arbetssätt som är inriktade på målgruppen barn och unga, ibland specificerat till exempelvis unga med funktionsnedsättning. Några nämner att verksamheten är avgiftsfri för att i högre grad möjliggöra deltagandet, däribland Skånes Hemslöjdsförbund som uppger att verksamheten i flera projekt har arbetat med särskilda barn- och unga-grupper liksom grupper med nya svenskar och funktionshindrade samt med romska ungdomar. Östergötlands Läns Hemslöjdsförening uppger bland annat att deras verksamhet finns representerad i socioekonomiskt utsatta områden samt att har särskild verksamhet för unga med funktionsnedsättning och personer med

rehabiliteringsbehov. För att bredda gruppen av utövare anordnade de 2018 *Sommarutställning 100 folk* med utställare i åldersspannet 9 till 75 år.

Kultur i Halland ger flera exempel på hur de 2018 arbetade med den prioriterade målgruppen barn och unga. Det beskriver bland annat att de verkat för att öka kunskapen om barnkonventionens innehåll, öka barn och ungas delaktighet och inflytande, ge alla barn och unga tillgång till alla konstformer, öka tillgången till slöjdhandledare, skapa nya arenor, förbättra möjligheterna till näringsutveckling samt skapa nya uttryck och bevara tradition. Exempel som ges är bland annat satsningen *Hej Slöjd!* som engagerade 350 barn i att skapa en utställning, seminarieverksamhet för pedagoger under rubriken *Fritid = Slöjdtid* samt produktion av utbildningsmaterial kring barns och ungas delaktighet. De ger också exempel på verksamhet för andra målgrupper, till exempel pilotprojektet *Ull för alla sinnen* som riktade sig till äldreboenden och personal i äldreomsorgen, samt vävsymposium och väv- och slöjdcaféer i samarbete med Västra Götalandsregionen, civilsamhälle, organisationer, lokala vävstugor och fria aktörer.

Utvecklingsbehov

De flesta hemslöjdsfrämjande verksamheter ser ett behov av att utveckla arbetssätten, men flera svar är kortfattade. Utvecklingsbehov som uttrycks är bland annat att arbeta fram strategier för att nå svårnådda kommuner, nå en jämnare geografisk spridning, arbeta mer mobilt, utveckla arbetssätt för att identifiera hinder och möjligheter för utlandsföddas deltagande samt utveckla metoder för att nå fler barn på fritiden med särskilda behov.

Nedan ges några exempel på resonemang kring utvecklingsbehov:

Vi justerar kontinuerligt våra aktiviteter efter omvärldsbevakning. Att arbeta mer mobilt är ett sådant exempel. Utvecklingsarbetet tillsammans med kulturskolan och andra konsulenter och institutioner kring att skapa nya organiserade arbetssätt för att vara en resurs för skolan är ett annat exempel. (Gotlands Museum/hemslöjd)

Inom området barn och unga behöver verksamheten arbeta fram en gemensam strategi inom avdelningen för hur vi kan nå de kommuner som vi har svårt att nå. Utveckla nya arbetssätt för att kunna identifiera hinder och möjligheter för utomlandsfödda att få tillgänglighet till, utöva och förmedla kulturarvet hemslöjd både lokalt, nationellt och internationellt. (Avdelningen för kulturutveckling i Region Värmland)

Kunskap kring delaktighet

Kunskap om vilka som tar del av verksamheten uppnås vanligen vid egna arrangemang men kan också förmedlas från olika samverkansparter. Några uppger att de utvärderar verksamheten genom till exempel deltagarenkäter, däribland Kultur i Halland:

I de flesta fall är vi som arrangörer (så gott som alltid samarbetspart/samarrangör) på plats själva och möter deltagare/publik. Därutöver enkäter och utvärderingar. (Kultur i Halland)

Särskilt angelägna målgrupper att nå i större utsträckning

Omkring hälften av verksamheterna ser det som angeläget att i högre utsträckning nå målgruppen barn och unga, exempelvis i mindre kommuner eller på landsbygden, barn och unga med funktionsnedsättningar, ungdomar, föräldrar och andra personer runt barnen samt unga vuxna. Hemslöjden i Kronobergs län har exempelvis fokuserat på att göra mer för målgruppen barn och unga de senaste åren. En utmaning beskrivs vara att mindre kommuner oftast har svårt med infrastrukturen och med ersättning till kulturutövare, pedagoger och handledare.

Några uppger personer med funktionsnedsättning som en särskilt angelägen målgrupp. En aktör lyfter att det inom målgruppen finns en stor variation av funktionsnedsättningar exempelvis vad gäller motorik, arbetsminne eller språklig förmåga: "Det ställer särskilda krav på arrangemang och handledare för att möta varje individ." Vidare ser några att det är särskilt angeläget att nå fler deltagare med utländsk bakgrund. En verksamhet uppger att de saknar kunskap om olika minoriteters kunskaper i slöjd liksom kontaktnät för att kartlägga utövare.

Andra målgrupper som nämns är män, nationella minoriteter, kommuner samt de som inte känner till verksamheten. En verksamhet önskar strategisk samverkan med kulturansvariga i kommunerna som har slöjd- och konsthantverksansvar. Två verksamheter pekar inte ut någon särskild målgrupp som särskilt angelägen att nå, däribland Hemslöjdskonsulenterna i Region Jämtland Härjedalen som uppfattar att insatserna i förlängningen når många och breda grupper genom "kulturarvare": "Genom konsulenternas verksamheter, kurser, nätverk, fortbildningar och arrangemang synliggörs slöjdens bredd och inspirerar till skapande."

Sörmlands Museum påpekar att det, förutom att nå nya målgrupper, också är viktigt att uppnå kontinuitet i relationen till besökarna:

Förutom att nå nya målgrupper är det också viktigt att uppnå kontinuitet, att möta samma människor/grupper flera gånger. Det är först då vi kan börja tala om delaktighet och medskapande. Att hitta en balans mellan att uppnå kontinuitet och medskapande samtidigt som vi ska finnas på många platser och nå många prioriterade målgrupper är en väldigt stor utmaning. Om det vi gör ska göra skillnad och inte enbart vara en kryss att bocka av på en checklista. (Sörmlands Museum/hemslöjd)

Är de hemslöjdsfrämjande verksamheterna nöjda med hur de når ut i dag?

Omkring hälften av verksamheterna är generellt sett nöjda med hur de når ut utifrån befintliga resurser och uppdrag, även om utvecklingspotential påtalas. Endast enstaka är generellt sett inte nöjda med hur de når ut. Några svarar på ett sådant sätt att det inte framgår om de främst är nöjda eller missnöjda. Även här lyfts exempel på utvecklingsbehov, till exempel att man vill nå ut bredare geografiskt³².

Avdelningen för kulturutveckling i Region Värmland konstaterar exempelvis att barns och ungas möjligheter att slöjda ser olika ut i regionen och att det vore önskvärt med fler platser för slöjd på fritiden.

Hemslöjden i Kronobergs län menar att det krävs både infrastruktur, gott samarbete och verksamhetsmedel till kulturaktörer för att nå ut i alla kommuner:

De större kommunerna har ekonomiska resurser att tillsammans med Hemslöjden genomföra aktiviteter och genom samarbete kan vi dra nytta av varandras nätverk och sprida information. De mindre kommunerna har oftast inte de ekonomiska och personella resurserna vilket gör det svårare att nå ut. (Hemslöjden i Kronobergs län)

Vilket utrymme har de hemslöjdsfrämjande verksamheterna att påverka vilka som tar del av verksamheten?

Omkring en tredjedel av hemslöjdsverksamheterna beskriver att de har relativt goda möjligheter att påverka deltagandet utifrån befintliga resurser och uppdrag, och några

³² En kommentar från Kulturrådet här, är att det kan vara en svår fråga att besvara eftersom det kan vara svårt både att sätta mål för och att följa upp kulturdeltagande. Dessutom kan "nöjdhet" uppfattas på olika sätt och därmed inte bara återspegla faktiska omständigheter. Skillnader i svaren bör därför tolkas med försiktighet.

beskriver utrymmet som litet. Övriga gör ingen generell bedömning utan resonerar kring arbetssätt och förutsättningar.

Det beskrivs bland annat att det finns möjlighet att påverka deltagandet genom geografisk spridning på aktiviteter, etablerade nätverk och arenor i kommunerna, samarbeten, riktad verksamhet, låga kostnader på evenemang och handledarutbildning. Hemslöjdskonsulenterna i Region Jämtland Härjedalen uppfattar att de till stor del kan påverka vilka som nås beroende på hur höga eller låga trösklar till skapande slöjdverksamhet som sätts.

Det ges också exempel på sådant som kan uppfattas som begränsande, till exempel en minskad efterfrågan på fysiska möten till följd av digitalisering, kommuners begränsade resurser samt svårigheterna att arbeta riktat mot nya grupper och samtidigt upprätthålla verksamhet för etablerade. Den hemslöjdsfrämjande verksamheten vid Upplandsmuseet beskriver det enligt följande:

Att hitta nya målgrupper och etablera en stadigvarande verksamhet tar lång tid och kräver mer resurser än vad vi har nu för tillfället. En strategi vi försöker använda oss av nu är att ingå samarbete med befintliga etablerade organisationer. Vår slöjdhandledarutbildning är också ett strategiskt viktigt sätt att nå ut till nya grupper. (Upplandsmuseet, hemslöjdsfrämjande verksamhet)

Övriga reflektioner kring breddat deltagande

Några hemslöjdsverksamheter resonerar om möjligheten att uppnå bestående resultat. Slöjd i Blekinge lyfter vikten av att bygga relationer för att göra bra verksamhet men att det kan vara sårbart när det är personbundet. Östergötlands Läns Hemslöjdsförening framhåller vikten av långsiktighet och menar att den så kallade "aspektslöjden" försvårar det. Hemslöjdskonsulenterna i Region Jämtland Härjedalen beskriver att slöjdintresserade i dag hittar stimulans via internet och genom att träffa andra. Konsulenterna beskrivs kunna skapa fysiska mötesplatser för att starta verksamheten men det saknas resurser för att upprätthålla kontinuitet. Deras samarbete med civilsamhället och "kulturarvarna" beskrivs som centralt eftersom det är dessa aktörer som kan fortsätta driva lokala aktiviteter.

Även Sörmlands Museum framhåller vikten av samarbeten för att nå ut brett och långsiktigt. Genom att arbeta projektinriktat går det att få till mer riktade satsningar. Det svåra beskrivs vara att behålla samarbetskontakter och kontinuitet när projekten är avslutade. Hemslöjden i Kronobergs län lyfter också utmaningen i att uppnå bestående resultat. Genom projekt i samarbete med andra kan de kortsiktigt genomföra aktiviteter för barn, men för att säkerställa alla barns möjlighet att ta del av verksamheten ser de behov av en pedagog som kontinuerligt kan uppfylla efterfrågan.

Kultur i Halland resonerar kring för- och nackdelar med en verksamhet som förutsätter samarbete:

Då området saknar egna plattformar och visningsarenor samarbetar vi ständigt med andra regionala, kommunala, föreningsbaserade och privata aktörer. Fördelen är att vi kan gå in med riktade insatser. Nackdelen är att vi måste förhålla oss till samarbetspartens agenda/inriktningar. Vi har ofta mindre medel = muskler än de vi samarbeta med/fogar oss efter och kan ofta inte tillräkna oss statistik. (Kultur i Halland)

Dalarnas Hemslöjdsförbund beskriver samverkan med mer resursstarka aktörer som en framgångsfaktor:

Som ett litet kulturområde kan man ofta känna sig splittrad när man ska täcka in lika många mål och nå lika många målgrupper som de med mer resurser. En framgångsmöjlighet är att samverka med de som har större resurser. Slöjden i sig saknar ett stödsystem. Det finns

inga specifika stöd att söka eller någon branschorganisation att samarbeta med. De enda statliga medel som finns för slöjdområdet kommer i dagsläget från Kulturrådet. De bidrag som delas ut i samverkansmodellen är helt avgörande för vad man kan åstadkomma. (Dalarnas Hemslöjdsförbund)

Några resonerar kring kompetensbehov. Den hemslöjdsfrämjande verksamheten vid Upplandsmuseet uppfattar att det finns en brist på kompetens om slöjdområdet hos kulturskolor samt i den regionala och lokala förvaltningen och menar att hemslöjden som kulturområde bör lyftas fram mer: "Var den finns, vad den kan, hur den representeras i konst och kultur, slöjd som del av gestaltande livsmiljöer och nyttan i hållbarhetsfrågor." Kultur Gävleborg erfar att merparten kommuner saknar tjänstepersoner som har uppdrag att arbeta med hemslöjdsfrågor: "För stort ansvar läggs på civilsamhället som har begränsad kompetens och personella resurser." En annan aktör önskar ökad kunskap om hemslöjdsområdet både i regionen och på Kulturrådet.

Kultur i Halland framhåller att bärarna av hantverkskunskap försvinner i snabb takt och framhåller att "såväl lärlingssystem som motsvarande konstnärslön skulle verkligen behöva upparbetas". De ser också ett behov av specialistkunskap: "Omvärlden och samhällsinriktningen uppmanar i mycket större utsträckning mot experiment och digitala satsningar. Viktigt att inte nedprioritera arbete med fördjupning och spetskunskap." Hemslöjdsfrämjande verksamhet i Örebro län lyfter i stället att det behövs mer kunskap om utövarna:

För att nå nya grupper krävs riktade insatser och kunskapsmässiga underlag om gruppernas kultur, kulturvanor och behov. Om detta ska göras inom befintliga resurser får annat av det prioriterade arbetet stå tillbaka. (Örebro läns museum, hemslöjdsfrämjande)

Referenser

Publicerat av Myndigheten för kulturanalys:

Kulturarbetare eller byråkrat, 2018:3.

Kulturens geografi. Kulturfakta 2019:3.

Kulturvanor i Sverige 2019, 2020.

Den kulturpolitiska styrningens effekter på den konstnärliga friheten. Delredovisning 2020-05-15.

Bilaga 1. Enkät om breddat deltagande

Del 1. Regionen

Frågorna avser regionens arbete med verksamhet som omfattas av Kultursamverkansmodellen.

Enkätfrågor

- 1.1 Beskriv om och i så fall hur regionen arbetar strategiskt för att konst- och kulturverksamheten ska komma breda grupper av invånare till del.³³ Har ni till exempel strategidokument eller motsvarande, och hur omsätts de i så fall i verksamheten? Bifoga gärna eventuella dokument.
- 1.2 Ser ni behov av att utveckla befintliga eller nya arbetssätt för att konst- och kulturverksamheten ska komma breda grupper av invånare till del?
- 2.1 Beskriv om och i så fall hur regionen arbetar för att uppnå kunskap om vilka som tar del av konst- och kulturverksamheten.
- 2.2 Ser ni behov av att utveckla befintliga eller nya metoder för att uppnå kunskap om vilka som tar del av konst- och kulturverksamheten?
- 3.1 Utifrån regionens resurser och uppdrag inom konst- och kulturverksamheten, är ni nöjda med hur kulturdeltagandet i regionen ser ut?
- 3.2 Är det någon eller några målgrupper som ni anser är särskilt angeläget att nå i större utsträckning? Finns det i så fall några särskilda utmaningar för att nå nämnda målgrupp/er?
- 3.3 Finns det som ni ser det några områdesspecifika utmaningar eller möjligheter när det gäller kulturdeltagande?
 - professionell teater-, dans- och musikverksamhet
 - museiverksamhet och museernas kulturmiljöarbete
 - biblioteksverksamhet och läs- och litteraturfrämjande verksamhet
 - professionell bild- och formverksamhet
 - regional enskild arkivverksamhet
 - filmkulturell verksamhet
 - främjande av hemslöjd
- 4.1 Har ni övriga reflektioner som rör tillgängliggörande av kultur till breda grupper av invånare? Det kan till exempel vara kunskaps- och kompetensbehov, identifierade hinder och framgångsfaktorer eller hur ni ser på möjligheten att uppnå bestående resultat. Ni kan också göra andra medskick till Kulturrådets arbete med frågorna och ge exempel på kulturverksamheter utanför kultursamverkansmodellen som arbetar aktivt med att nå breda grupper av invånare i regionen.

³³ Se förklaring av breddat deltagande/breda grupper av invånare i enkätens inledning.

Del 2. Professionell teater-, dans- och musikverksamhet

Enkätfrågor

- 1.1 Beskriv om verksamheten har några prioriterade målgrupper i sitt/sina uppdrag
- 2.1 Beskriv om och i så fall hur ni arbetar för att verksamheten ska komma breda grupper av invånare till del. Har ni till exempel ett strategidokument, särskilda arbetssätt eller motsvarande? Bifoga gärna eventuella dokument.
- 2.2 Ser ni behov av att utveckla befintliga eller nya arbetssätt för att breda grupper av invånare ska ta del av verksamheten?
- 3.1 Beskriv om och i så fall hur ni arbetar för att uppnå kunskap om vilka som tar del av verksamheten.
- 4.1 Utifrån verksamhetens befintliga resurser och uppdrag, är ni nöjda med hur ni når ut till regionens invånare idag?
- 4.2 Utifrån verksamhetens befintliga resurser och uppdrag, vilket utrymme upplever ni att ni har att påverka vilka som tar del av verksamheten?
- 4.3 Är det någon eller några målgrupper som ni anser är särskilt angeläget att nå i större utsträckning? Finns det i så fall några särskilda utmaningar för att nå nämnda målgrupp/er?
- 5.1 Har ni övriga reflektioner som rör tillgängliggörande av kultur till breda grupper av invånare? Det kan till exempel vara kunskaps- och kompetensbehov, identifierade hinder eller framgångsfaktorer eller hur ni ser på möjligheterna att uppnå bestående resultat. Ni kan också göra andra medskick till Kulturrådets arbete med frågorna.

Kulturrådet
Box 27215, 102 53 Stockholm
Besök: Borgvägen 1-5
Tel: 08 519 264 00
E-post: kulturradet@kulturradet.se

© Statens kulturråd 2021
ISBN 978-91-87583-58-2

kulturradet.se